کۆمەڵێک

لاوک و حەیران

دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی

زنجیرەی ڕۆشنبیری

*

خاوەنی ئیمتیاز: شەوکەت شێخ یەزدین

سەرنووسیار: بەدران ئەحمەد حەبیب

***

ناوونیشان: دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، شەقامی گوڵان، هەولێر

گەنجینەی فۆلکلۆری کورد

کۆمەڵێک

لاوك و حەیران

کۆکردنەوەی

محمدی مەلا کەریم

ناوی کتێب: کۆمەڵێك لاوك و حەیران
کۆکردنەوەی: محمدی مەلا کەریم
بڵاوکراوەی ئاراس – ژمارە: ٩١٤
پیت لێدان: ڕۆشنا ڕەشاد
دەرهێنانی هونەریی ناوەوە: کارزان عەبدولحەمید
بەرگ: مریەم موتەقییان
چاپی دووەم، ٢٠٠٩
لە بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی کتێبخانە گشتییەکان لە هەولێر ژمارە ٢٥٠٢ی
ساڵی ٢٠٠٩ی دراوەێ

پێشەکیی چاپی دووەم

ئەم کۆمەڵە لاوك و حەیرانە کە نزیکەی چل و پێنج ساڵ لەمەوبەر و لە زیندانی ڕومادی، لە چەند برادەرێکی پێشمەرگەی ئازا و ئازادیخوای کوردستانم بیستووە و بە ئاوازە و بە سادەیی بۆیان وتووم و منیش لە دەمی ئەوانم وەرگرتووە و نووسیومەتەوە، وەك لە پێشەکیی چاپی یەکەمدا هێمام بۆ بەشێکی ئەم ڕاستییە کردووە، یادگارێکی زۆر ئازیزی ڕۆژانێکی هەرگیز لە یادنەچووە لە دڵ و دەروونمدا جێی خۆی گرتووە.

کاتی خۆی تەنیا هەزار دانەم لەم کتێبی (کۆمەڵێك لاوك و حەیران)ە لە چاپ دا و ئەویش ماوەیەکی ویست تا بۆم ساغ کرایەوە، کەچی لەوە پاش زۆر کەس بە دوایدا دەگەڕان و داوایان لێ دەکردم، بەڵام من تەنیا دانەیەکی خۆمم لەلا مابوو کە لەم دواییەدا پێشکەشی دەزگای ئاراسم کرد بۆ لە چاپدانەوەی کتێبەکە لە ڕوویدا.

زۆر خۆشحاڵ و شادمانم کە ئێستا دەزگای ئاراس ئەم کتێبەم بۆ لە چاپ دەداتەوە و پێشکەشی وەچەی نوێی خوێندەوارانی کوردی دەکا و هیوام وایە وەك ئەم دەست پێشخەرییەی بۆ لە چاپدانەوەی ئەم کتێبە کرد، لە ئاستی هیچ کتێبێکی بەسوودی لە بازاڕدا نەماوی تری کوردی، دەستکورتی نەنوێنێ.

ئیتر سوپاسی زۆرم بۆ دەزگای ئاوەدانی ئاراس و بۆ هەموو ئەو برادەرانەیش کە بەدوای ئەم کتێبەدا دەگەڕان و سڵاو و ڕێزی زۆریشم بۆ هەر کام لەو برادەرە پێشمەرگانەی هاوڕێی زیندانی ڕومادیم کە لە ژیاندا مابێ و بۆ کوڕ و کوڕەزاکانی هەر هەموویان و یاخوا ئەوانیش هەموو، هەروەك ئەو پێشمەرگە سەربەرزانەی باوك و باپیریان، هەمیشە فیداکاری چاونەترسی ڕێگای پیرۆز و شەرەفمەندی خزمەتی کورد و کوردستان بن.

مام و براتان

حەمەی مەلا کەریم

پێشەکی

لەو کاتەوە کە هەوای خزمەتکردنی ژیاندنەوە و بووژاندنەوەی ئەدەبی کورد کەوتووەتە کەللەم، لە هەوڵ و تەقەلادا بووم لە هەر کوێ دیوانێك یا پارچە هەڵبەست یا چیرۆکێ، یا پارچەیەکی فۆلکلۆریم بەرگوێ کەوێ یا ببینم، بینووسمەوە و بەپێی توانای خۆم ڕێکی خەم، بۆ ئەوەی بتوانم ڕۆژێ لە ڕۆژان بیخەمە بەردەستی خوێندەوارانی کورد، تا منیش بەشدارییەکم کردبێ لە ناساندنی گەلی کورد خۆیدا بە ئەدەبی خۆی، وە بەشێکی ڕێگام خۆش کردبێ بۆ ڕۆشنبیرەکانی، بۆ ئەوەی گەلانی تر لە ئەدەبەکەمان شارەزا بکەن و تێیان بگەیەنن ئێمەش نەتەوەیەکین مێژوویێکی ئەدەبیمان هەیە و بێ بەش نین لە شیعری جوان و ڕازی بەتام و فۆلکلۆری بایەخدار.

لە پایزی ١٩٦٥دا، کارەساتی ڕۆژگار لەگەڵ پێنج شەش کەسی هاودەردی کۆکردمەوە، کە یەکترمان ناسی و لە باس و خواسی یەکدی گەیشتین، بووین بە برادەر و ئاشنا. جارجار ئەمدی ئەو برادەرانە لەبەرخۆیانەوە (لاوك) و (حەیران)یان دەوت. داوام لێ کردن چییان لەبەرە بۆم بڵێن تا منیش لە دەمیانەوە بینووسمەوە. هیچ درێغییان نەکرد و لە ماوەی دوو مانگێکدا کە پێکەوە ماینەوە، ئەم کۆمەڵە لاوك و حەیرانەم لێ بیستن کەوا ئێستا پێشکەشی خوێندەوارانیان دەکەم، لەگەڵ لێکدانەوەی مانای هەندێ لە وشەکانیاندا، وەك ئەو برادەرانە خۆیان بۆیان ڕوون دەکردمەوە.

دەسا با ئەم بەرهەمە پێشکەش بێ بەیادی ئەو ماوەیە کە هاوئازاری و هاوئاواتی یەکیان خستین تیایدا. بە یادی ئەو برادەرانە کە ئەو ماوە کەمە، بەلام خۆشەم، لەگەڵدا ڕابواردن. بەتایبەتی ئەوانەیان کە لاوك و حەیرانەکانیان بۆ وتم: کاك ڕەمەزان و کاك حەمەدەمین و مام کەریم، کە

ئێستا نەك لە دەرەتانێكی تەسكدا، وە نەك تەنیا بۆ من و دوو سێ كەسی وەك من، بەڵكو بەسەر لووتكەی چیا بەرزەكانی كوردستانەوە و لە دەشتە پان و بەرینەكانیدا، بۆ ئاوات و ئامانجی هەزاران چریكەیان دێ.

محمدی مەلا كەریم

سەرەتایەکی کورت

مەبەست لە وشەی (فۆلکلۆر) ئەو پاشماوە و کەلەپوورە میللییانەیە کە سالانی ساڵ دەمـاودەم و دەساودەس هـاتـوون تـا گـەیشتـوونـەتـە ئێمـە و دانـەریـان دیـار نـیـیـە، تـا ئـەم دوایـیـیـەش – کـە کـەڵـکـەڵـەی فـۆلـکـۆر زیندووکردنەوە کەوتە کەللەی تاقمێك لە ڕۆشنبیرانی هەر نەتەوەیەك – نەخراونەتە سەر کاغەز و نەنووسراونەتەوە.

ئەم لاوك و حەیرانانەش کە من لێرەدا نووسیومنەتەوە، بەشێکن لەو فۆلکلۆرەی نەتەوەی کورد کە بەستەبێژان لە کۆڕ و کۆمەڵەکانی دانیشتن و ڕابواردندا بە ئاوازی تایبەتی دەیلێنەوە و دیارە تا ئێستا خۆیان بەسەر کاغەزەوە نەدیوە.

لەبەر ئەوە کە فۆلکلۆر بەدەماودەم لە وەچەیەکەوە دەگاتە وەچەیەکی تر، دیـارە گـەلـێك جـۆرە گـۆڕانـی بـەسەرادێ بـە گـوێرەی بـوێژ و نـاوچـەکـەی و شێوەی جیاوازی ئاخاوتن لەناوچەکاندا و لەوانەیە کە ماوەیەکی زۆری بەسەردا تێ پەڕی، جیاوازییەکی زۆری تیادا پەیدا ببێ لەوەی کە دانەری یەکەمی وتوویە و بەڵکو باسی ڕووداوی تازەشی بخرێتە سەر.

بۆیەش دەبینین لاوکێك یان حەیرانێك یان سەرگوزەشتەیەك بە گەلێ جۆری جیاجیا – لەبارەی ڕستەوە – دەوترێتەوە.

منیش ناتوانم بڵێم ئەم لاوك و حەیرانانە تەواو بێ گەردن. چونکە بۆم نـەلـواوە لـە سەرچـاوەی جـیـاجـیـایـان وەرگـرم و بـەراوردیـان بکـەم، ئـەو ناوچانەشم نەدیوە کە بەلاوك و حەیران وتن ناویان دەرکردووە. ئەم لاوك و حەیرانانەم تەنیا لە دوو سێ کەس بیستووە وەك لە پێشەکییەکەدا باسم کردووە، بەڵام بەوردی وەرم گرتووە لەو دوو سێ کەسە، هەتاوەکو پاش

ئەوەش کە بەقسە بۆیان گێڕامەوە و نووسیمنەوە، بە ئاوازیشەوە بۆیان وتم تا ئەگەر هەڵەیەك لە نووسراوەکەدا هەبێ، ڕاست ببێتەوە.

هەرچۆن بێ، ئەوەندەی من لێی دەزانم، ئەمە یەکەم جارە لە کوردستانی عێراقدا لاوك و حەیران لە نێوان دوو بەرگی کتێبێکدا کۆ بکرێتەوە.

بۆیە هیوام وایە ڕەنجەکەم بێ سوود نەبێ و ببێ بەرچەشکێن بۆ هەوڵ و تەقەلای تر لە بابەت کۆکردنەوە و بڵاوکردنەوەی فۆلکلۆری نەتەوەکەمانەوە.

لاوك

لاوکی دەروێشی عەبدی

دەروێشی عەبدی، لاوێکی وەجاخزادەی یەزیدی بووە. ناوبانگی جوانیی (عەدلەخان)ی کچی (زۆرتەمەر پاشای ملی) دەبیسێ. بەنیازی ئەوەی بیبینێ و لێی نزیك بێ، کەسوکاری خۆی بەجێ دێڵێ و دەچێ بۆ دیوەخانی زۆرتەمەر پاشا دەبێ بەقاوەچی. لەو دەمەدا یەکێك لە حوکمڕانەکانی دەوروپشتی زۆرتەمەر پاشا دەکاتە سەری بۆ وەرگرتنی خەرج و باجی ساڵانە. زۆرتەمەر پاشا سوارە و کوڕ و برازا و خزمەکانی خۆی کۆ دەکاتەوە بۆ ئەوەی هەڵوێستی خۆیان بەرامبەر بەو داوایە دیاری بکەن. هەموو ڕا دەدەن لەسەر ئەوە کە خەرج و باجەکە بدەن، وە دەڵێن توانامان نییە بچینە شەڕەوە. لەولاوە دەروێشی عەبدی ڕاست دەبێتەوە و دەڵێ پوولێك نادەین و دەجەنگین. سوارە لە دووی خۆی خڕ دەکاتەوە و بەرامبەر سوپای حرکمڕانەکە دەوەستێ و دەیبەزێنێ. عەدلەخان کە ئەم ئازایەتییەی دەروێشی عەبدی دەبینێ دڵی لێ دەچێ. باوکیشی بەرامبەر بەو ئازایەتییەی دەیکا بە یەکێك لە سوارەکانی تەك خۆی. زۆری پێ ناچێ باس و هەواڵی دڵخوازیی دەروێشی عەبدی و عەدلەخان دەکەوێتە سەر زمانی خەڵك. برا و ئامۆزاکانی عەدلەخان باسەکە بەگوێی باوکیدا ڕادەگەیەنن، وە بۆ ئەوەی لێی ڕزگار ببن پێشنیاری کوشتنی دەکەن.

ئەویش ڕا لەسەر ئەوە دەدا. وە چونکە هیچ کامیان لە عۆدەی دەروێشی عەبدی نایەن بیکوژن، پیلانێکی بۆ ڕێك دەخەن. پیلانەکەش ئەوەیە لەگەڵ خۆیان هەڵی گرن بیبەن بۆ ڕاو، وە لەوێ لە کاتێکدا کە خەریکی گۆشت برژاندن بێ و چەکی بەدەستەوە نەبێ، هەڵکوتنە سەری بیکوژن.

عەدلەخان هەست بە پیلانەکەیان دەکا و دەروێشی عەبدی ئاگادار دەکا،

بـەڵام دەروێش چـونـکـە لـە خـۆی بـایـی دەبـێ گـوێی نـاداتـێ. تـوێشووی هـەفتـەیەك ئـامـادە دەکرێ و هـەمووڵا سوار دەبن دەچن بۆ (چەمی گرزوونێ) بۆ ڕاو. ئەو چەمە شیوەڵێکی سامناك بووە. دەروێشی عەبدی چونکە لە بنەماڵەی پاشا نەبووە ئەرکی خزمەتی کوڕان و برازایانی زۆرتەمەر پاشا دەکەوێتە سەرشانی. جارێکیان کە چەکی فڕێ داوە و خەریکی خواردن ئـامـادەکردن دەبێ هـەموویـان هـەڵدەکوتنە سەری و پـارچـە پـارچـەی دەکـەن و فڕێی دەدەنە ناو ئاوەکە و بۆ خۆیان دەگەڕێنەوە. عەدلەخانی دڵ بەترس لـەسەر بـانـی کـۆشکی بـاوکـیـەوە چـاوەڕوانـی گـەڕانـەوەیـان دەبـێ، کە دەیانبینی دەروێشی عەبدییان لەگەڵدا نییە، وەك دڵدارێکی ڕاست، بێ شەرم لە نەریتی ڕۆژ، وە بێ گوێدانە جیاوازیی ئاین، دەس دەکا بە لاواندنەوەی دۆستەکەی.

ئـەم لاوکـە، لـەسەر زمـانـی دەروێشی عـەبـدی و عـەدلـەخـان، ڕازی ئـەم کارەساتـەمـان بۆ دەگێڕێتـەوە:

دەروێشێ عەبدی دگۆ:

منێ نـامـەوێ مـاڵـەکا تێری تـەژی[1]، منێ دمـەوێ ئـەوەڵ دین و ئیمـان، ژنـەکا جوان، مـاینـەکا ببـەز[2]، جۆتە تـاجییەکی بکوژ، کۆنـەکی[3] ڕەشی عـەلـەبی[4]، مێکوتـەکی لداریٚ داربنـاوێ[5]، منێ ڕابم بـەری کۆنێ بدەمە چیایێ (قـەرەچ داغ)ێ، پشتی کۆنێ بدەمە گەزەنگیتەی هـەتاوێ.

١– تەژی: پڕ.

٢– ببەز: غارکەر، چونکە هەڵدەبەزێتەوە.

٣– کۆن: دەوار، ڕەشماڵ.

٤– عەلەبی: حەڵەبی، لە شاری حەڵەب دروستکراو.

٥– داربناوێ: داربناو دارێکی پتەوە، بۆیە ناوی وایە چونکە لە ناو هەموو جۆرە دارێکدا هەر ئەو دەکەوێتە بنی ئاو.

عەدلێ دگۆ:

منێ ڕابم[٦] سینگێ خۆ بکەمە سنی[٧]، مەمکێ خۆ بکەمە فنجانێ قاوێ، ڕابم خۆ بگولاوێ بڕشینم، میسالا گولان و گولەبەندان، بچمەوە پێش کوڕە دەروێشێ خۆ، گاوەکێ[٨] بسەکنم[٩]، هەر گاوەکێ دەروێشێ عەبدی دێتەوە لەگەڵ سەلەفەکی[١٠] عەگیدان و مێرچاکان، منێ ڕابم جلەوێ کوڕە دەروێشێ خۆ بگرم، جۆتەکا ڕامووسانا[١١] کەرەم بکەم، لالاڕوومەتی ڕاستێ، لاڕوومەتی چەپێ لەبەر لۆمەیێ عەبدان، لشەرمێ خودێ، هەتا بە خۆ لێی بکا عەلەیکی سلاوێ.

عەدلێ دگۆ:

دلێ منێ دوێت قومەکێ ئاوی لئاوی فەریتۆ[١٢]. منێ ڕابم هەنگێ دەستێ خۆ لدەروێشێ عەبدی هەلدگرم، حەتا ئەوێ ڕۆژێ زۆرتەمەر پاشایێ ملی[١٣] دادنێ دارەکی لداری دجەلێتۆ[١٤].

عەدلێ دگۆ:

منێ نەیبمارم[١٥] نەیبمێرم[١٦]. ئەمان ساحێبێ حەفت برایان و دوازدە

٦– ڕابم: بڕۆم.

٧– سنی: سینی.

٨– گاوەکی: تاوێك

٩– بسەکنم: دامرکێم، دانیشم.

١٠– سەلەفەکی: تاقمێك.

١١– ڕامووسانا: ڕامووسان، ماچ.

١٢– فەریتۆ: فورات.

١٣– ملی: هۆزەکەی زۆرتەمەر پاشا.

١٤– جەلێتۆ: جەللاد، پیاو سەربڕ.

١٥– مار: ماڵ.

١٦– مێر: مێرد.

پسمامیێ[١٧] وەکی شێرم. منیێ ڕۆژیێ سیێ جاران کوڕە دەروێشیێ خۆ نەبینم لگەڕیێ دیلانیێ، لعاوییا گۆوەندیێ[١٨]، لعوبیێ[١٩] شاییێ، مەیتیێ هەر حەفت برایان و دوازدە پسمامان لزیارەتیێ[٢٠] بەری مالیێ بدەستیێ خۆڕا وەشێرم[٢١].

عەدلیێ دگۆ:

منیێ نەیکیکیمە[٢٢] نەیملیمە، کەچکیێ زۆر تەمەرپاشاییێ ملیمە، دەزگری[٢٣] دەروێشیێ عەبدیمە، لسەر چیاییێ قەرەچ داغیێ ڕۆنیشتیمە، بکراسەکیێ کەتانیێ مەگروومیمە[٢٤]، بسۆلەکیێ زەردیێ ڕەق ڕەقیمە، کلیێ چاویێ دەروێشیێ عەبدیمە. منیێ ڕۆژیێ سیێ جاران کەرەم نەکەن بدەروێشیێ عەبدی، حاشا دکەم لدینیێ محەمەدی، ساف ئێزیدیمە.

عەدلیێ دگۆ:

سەعارا سوبێدیێ[٢٥]، کزەکی باییێ شەمالیێ سارد دیێ. کەچکیێ ئێوە بعام[٢٦] ڕابن. بچینە سەر چیاییێ قەرەچ داغیێ، زەینیێ خۆ بدەینە تیری[٢٧] بنیێ بەڕی[٢٨]، دەشتیێ

١٧– پسمام: ئامۆزا.

١٨– عاوی: تەختان. گۆوەند: هەڵپەرکیێ.

١٩– عوب: خول.

٢٠– زیارەت: گۆڕستان.

٢١– وەشێرم: بشارمەوە.

٢٢– کیکی: ناوی هۆزێکە.

٢٣– دەزگر: دەزگیران.

٢٤– مەگروومی: ناسك.

٢٥– سەعارا سوبێدیێ: سپیاییی بەرەبەیان.

٢٦– عام: تێکڕا.

٢٧– تیر: تەرەف.

٢٨– بنیێ بەڕی: ناوی شوێنێکە.

عۆگنیٚ[٢٩]، وەکی دبتە هەوێل هەوێلیٚ[٣٠] سواران، چرکێنیٚ ڕکێبان[٣١]، ورشینا[٣٢] ڕمان، دەنگیٚ کۆسە میسرییان[٣٣]، شرقا شرقیٚ[٣٤] ئەنگوستیلا دەروێشیٚ عەبدی، لسەر دارا ڕمیٚ، لگۆیا من چ خۆش دی! منیٚ ڕابم شەویٚ لسێبارا[٣٥] نیوەشەویٚ، لگەل دەروێشیٚ عەبدی، بکراسەکی مەلەز[٣٦] کەتانی مەگرووەمی، بنووم لخیوەتیٚ. کوڕۆ دەروێشۆ، ئەویٚ گاویٚ مردنیٚ مال وێران ببیرا کی دیٚ؟

عەدلیٚ دگۆ:

بەژنیٚ دەروێشیٚ عەبدی میسالا شەنگەبییەکی لگەلیدا[٣٧]. ئەمان کوڕۆ دەروێشۆ، ئەتو ڕابە تەمدەوانییەکی[٣٨] سپی لسەری خۆڕا گرێدە.

هەر گاوەکی دەروێشیٚ عەبدی دێتەوە لگەڵ سەلەفەکیٚ عەگیدان و عەدوانییا[٣٩]، لمن وایە شێخکی کامیلە، تەریقدارە گەل مریدا.

کوڕۆ دەروێشۆ ئەتۆ سوار بە لجوانە ماینەکیٚ شینکی قەزوانی، ئەمان لگەڕیٚ دیلانیٚ، لعاوییا گۆوەندیٚ، مەکە تەڕاد و مەترووود و[٤٠] وەیدە غارە،

٢٩- دەشتیٚ عۆگنیٚ: ناوی دەشتێکە.

٣٠- هەوێل هەوێل: ڕەنگە لە (یاویل یاویل)ی عەرەبییەوە هاتبیٚ.

٣١- ڕکێب: ئاوزەنگی.

٣٢- ورشین: ورشەدانەوە.

٣٣- کۆسە میسری: جۆرە ڕمێکە.

٣٤- شرقا شرق: تیشکدانەوە.

٣٥- سێبار: کات.

٣٦- مەلەز: تەنك.

٣٧- گەلی: شیو.

٣٨- تەمدەوانی: مێزەر.

٣٩- عەدوان: دوژمنان.

٤٠- تەڕاد و مەترووود: غارغارێن.

نەخۆ لشینکێ جەدلانی[٤١] بێیو بکەوییە خوارە، نەخۆ خەلك و عالەمێ گوندێ مە بێژن عەدلە خاتوونێ عەشقێ تووتییەکی[٤٢] نەیسوارە.

عەدلێ دگۆ:

سەرێ منی گەلەکی دێشێ، دلێ منی گەلەکی ڕەقە، میسالا بزمارێ سەری پەرچە. حەتەبێ[٤٣] سۆلێ[٤٤] تەی[٤٥] دەوارە[٤٦].

عەدلێ دگۆ:

ئەورۆ مالا دەروێشێ عەبدی لێی دەنا[٤٧]، دەڕوا سەربەرەخوارە، دەچووە عاوییا مەلا محەمەد، چەما گرزوونییێ، جێیێ شێران و پلینگان و دەعل و دارە[٤٨]. منێ ڕابم چاوێ خۆ لسەر دارێ دووربینێ بینم و بشەدینم[٤٩]، سەلەفەکێ سوارێ کیکان و ملییان بینم و بگەڕینم. ئەمان گەلەکی حەیفێ من دمینێ ئەورۆ کوڕە دەروێشێ من لناو تیپەکی سواران نایێ و نەیدیارە.

عەدلێ دگۆ:

داوەتەك[٥٠] دگەڕا، لگەڕێ دیلانێ، عاوییا گۆوەندێ، عوبێ شاییا. منێ ڕابم گاوەکێ بچمە دەستی دەروێشێ عەبدی[٥١]، خەلك و عالەمێ گوندێ مە

٤١– جەدلان: ناوی ئەسپەکەی دەروێشی عەبدییە.

٤٢– تووتی: تووتکە سەگ.

٤٣– حەتەب: نالی ولاخ.

٤٤– سۆل: پێلاو، لێرەدا مەبەستی سمی ئەسپەکەیە.

٤٥– تەی: تۆ.

٤٦– دەوار: ولاخ.

٤٧– لێی دەنا: باری کرد.

٤٨– دەعل و دار: دەوەن.

٤٩– بشەدێنم: توندکەم.

٥٠– داوەت: شایی.

٥١– بچمە دەستی.. تاد: لە پاڵ دەستیدا هەڵپەڕم.

بلا[٥٢] بێژن بەژنێ عەدلێ چەند شیرن لگەڵ بەژنێ دەروێشی دێ.

عەدلێ دگۆ:

کورۆ دەروێشۆ. ئەتۆ وەرە ڕامووسە[٥٣] سەرێ ڕوومەتا سۆرا گولگولی، خۆشترە لتەمرێ[٥٤] بەغدایێ، لکشمیشا مویسلێ، للیمۆیا مەندەلییێ، لهەنجیرا ژەنگارێ، لترییێ باکورمانێ، لهەنارا شەقلاوێ، هەکە بێ ناوکە، بێ دندکە[٥٥].

٥٢- بلا: با.

٥٣- ڕامووسە: ماچ بکە.

٥٤- تەمر: خورما.

٥٥- دندك: دەنك.

لاوکی ئەحمەدی شێخ مووس

ئەحمەدی لاوی شێخ مووس سەرکاری پاشایەك بووە لەسەر یەکێك لە گوندەکانی. جارێکیان تاقمێك لۆتی بەخۆیان و ورچیانەوە دێنە گوندەکە، یاری لە پێش چاوی ئەحمەد دەکەن و شیعری بەسەردا هەڵدەدەن، ئەویش خەڵات و بەراتێکی باشیان دەکا. لۆتییەکان لەناو خۆیاندا دەڵێن مادەم سەرکاری پاشا ئەوەندە بەدەس و دەهەندە بێ، دەبێ خۆی چۆن بێ؟ دەچن بۆ بارەگای پاشا، لە پێش ئەویشدا یاری بە ورچەکەیان دەکەن و گۆرانیی بۆ دەڵێن، بەڵام ئەو هیچیان ناداتێ. لۆتییەکان دەڵێن پاشا! ئەحمەدی لاوی شێخ مووس کە نۆکەری تۆیە ئەوەندە خەڵات و بەراتی داینێ، کەچی تۆ هیچت پێ نەبەخشین؟ پاشا کە ئەمە دەبیسێ کوورەی رِقی بەرامبەر بە ئەحمەد دێتە جۆش و بەدوویدا دەنێرێ، بەڵام ئەحمەد وا دیارە دەزانێ چی رِووی داوە، لەبەر ئەوە وەرامی پاشا ناداتەوە و ناچێ بۆ لای. پاشا کە تەمای ئەوەی نامێنێ ئەحمەد لەخۆیەوە بێت، سوارە دەنێرێتە سەری دەیگرن و پەلی دەبەستن و دەیهێنن. کە دەیگەیەننە گوندەکەی پاشا، کچێك بە رێککەوت لەسەر کانی دەگەرِێتەوە، کووپەیەك ئاوی بەکۆڵەوە دەبێ، چاوی بە ئەحمەد دەکەوێ و دەچێ بەدڵیدا. ئاگای لە خۆی نامێنێ کەوا لەسەرکانی دەگەرِێتەوە و کووپەیەك ئاوی بەکۆڵەوەیە، دەکەوێتە تەك ئەو خەڵکەی کە دووی ئەحمەدی باڵبەسراو کەوتبوون، وە خۆی دەکا بەدیوەخانی پاشادا و دەکەوێ بەسەر دەس و پێیدا کە نەیکوژێ. بەڵام پاشا دەری دەکاتە دەرەوە. کچە بە پەلەپرووزە دەچێ بۆ لای مەحموود بەگی کورِی پاشا کە لە دێیەك بووە بەناوی (گلەزەرد)وە دەستەودامێنی دەبێ و لێی دەپارِێتەوە کە بچێ بۆ لای باوکی نەیەڵێ ئەحمەدی لاوی شێخ مووس بکوژێ.

مەحموود بەگیش بەپێی پەیرەوی ڕۆژ کە هەرگیز داوای ئافرەتی پەناهاوردوو نادرێتە دواوە، بە هەڵەداوان لەگەڵ سوارە و خولامانی خۆی سوار دەبێ و دەچێ بۆ لای پاشا بۆ تکای ڕزگارکردنی ئەحمەد، بەلام باوکی بەتوندی وەرامی دەداتەوە. مەحموود بەگ پێی ناکرێ لە پێش ئافرەتێکی پەناهاوردووی بێ دەسەڵاتدا خۆی شەرمەزار بکا، چاو لە سوارە و خولامەکانی هەلدەتەکێنێ هەڵدەکوتنە سەر باوکی دەیکوژن و ئەحمەد لە بەند ڕزگار دەکەن و دەیدەنەوە دەستی کچە دڵدارەکەی.

ئەم لاوکە ئەم کارەساتەمان بۆ دەگێڕێتەوە:

پاشایۆ دگۆ:

منێ بسەرێ چیایێ قەرەچ داغێدا کەتم، وا بتاتە[١]. سەلەفەکێ عێلێ کیکان و ملییان، عەبدۆییان و گەرگەرییان و گێسووان[٢] هات و پێدا هاتە، منێ چەندی کاغەزان و جوابان دنێرم لدوو کێفر کوڕی کێفر[٣]، چاوە لدوو کاغەز و جوابێ من نەهاتە. وەعد و قەرارێ جانێ مێران لدلێ منڕا کەتبی سەعەرا سوبێدا میسالێ قاوێ[٤] سەرێ ئەحمەدی لاوی شێخ مووس بدەمە بەر دووباری شیر و وێ جەلادا.

دێلکێ[٥] دگۆ:

بسەرێ چیایێ قەرەچ داغێدا کەتم وا بڕپنە[٦]، سەلەفەکێ عێلێ کیکان و

١- تات: بەردی لووس.

٢- ئەو ناوانە هەموو ناوی هۆزە کوردن لەسەر سنووری ئێستای عێراق و سووریە دەژین.

٣- کێفر: کافر.

٤- میسالی قاوێ: وەکو قاوە.

٥- دێلك: دەڵەسەگ. پێشان بەهۆی بیروباوەڕی دواکەوتووی کۆمەڵەوە ئافرەتیان بەو ناوە ناوبردووە.

٦- ڕپن: توند.

ملییان، عەبدۆییییان و گەرگەرییان و گێسووان، هات و هلدا بنە[٧]. ئەمان پاشایۆ لسەرێ ئەحمەدی لاوێ شێخ مووس مەدە، بکە خاترێ خودێ، دوومین حورمەکا[٨] ڕووسوورا وەکو منە.

پاشایۆ دگۆ:

منێ بسەرێ چیایێ قەرەچ داغێدا کەتم وا بکەبەرە[٩]، سەلەفەکی عێلێ کیکان و ملییان، عەبدۆییییان و گەرگەرییان و گێسووان هات و هلدا سەرە[١٠]، منێ سۆند خواردییە بقورعانا شەریف، بتەلاقێ هەر سێ ژنان هینا و هاوێتە سەرە. دێلکێ تۆ ڕابە چ گاوا خەبەرا ماوێ[١١] سەرخەبەرە. سەعەرا سوبێدا میسالێ قاوێ ئەحمەدێ لاوی شێخ مووس بدەمە بەر دووباری شیر و خەنجەرە.

پاشایۆ دگۆ:

منێ بسەرێ چیایێ قەرەج داغێدا کەتم وا لە پالێ گری[١٢]، سەلەفەکێ عێلێ کیکان و ملییان، عەبدۆییییان و گەرگەرییان و گێسووان هات و لێ دەوری. ئەمان پاشایۆ ئەگەر ئەتو ئەورۆ لە سەرێ ئەحمەدی لاوی شێخ مووس بدەی، ڕەببی لبەر دەلینگێ[١٣] من و هەر سێ ژنێ خۆ مری.

دێلکێ دگۆ:

بسەرێ چیایێ قەرەج داغێدا کەتم وا بگیایە، سەلەفەکی عێلێ کیکان و

٧- هلدا بنە: لە بنیدا هەڵیان دا.

٨- حورمەکا: ئافرەت.

٩- کەبەر: دەوەنێکە.

١٠- هەلدا سەرە: لەسەری هەڵیان دا.

١١- ماوێ: مەخە.

١٢- گر: گرد.

١٣- دەلینگ: دەرەلنگ، پێ.

ملییان، عەبدۆیییان و گەرگەرییان و گێسووران هات و لێ هەلدایە.

پاشایۆ ئەتو ئەورۆ لسەرێ ئەحمەدێ لاوی شێخ مووس مەدە، ماتو نزانی لبۆ خاترێ ئەحمەدێ لاوی شێخ مووس جۆتە مەمکی من هاتنە ڕجایە.

پاشایۆ دگۆ: بەلێ کچێ دێلێ تو ڕابە قسێ خۆ مەدە لبەردی، بڕۆ کن مەحموود بەگێ گلەزەردی.

دێلکێ دگۆ:

کوڕۆ مەحموود هاوارە. سەدجار من گۆ هاوارە. منێ نزانم تۆ مەحموودی باوی یانە مەحموودی دایی. زنجیرێ کوڕە لاوکێ من گەلە گرانە، بتو نەبی بکەس دەرنایی.

***

مەحموود بەگ سوار بوو لشێ غەزالییە[١٤]، خولام و خزمەتکار لگەل وییا. ئەمان هات و بپاشایێ گۆتییە ئەگەر بەرنەدەی ئەحمەدێ لاوێ شێخ مووس سەرێ تو دەبڕم لجیاتی وییە.

پاشایۆ دگۆ: دێ هەڕە[١٥] تووتك تۆ چ حەدێ وی قسەت نییە.

مەحموود بەگ چاوێ خۆ لخولام و خزمەتکارا چووقاندییە، سەرێ پاشایان بڕی لجیاتی وییە. دێ ڕابە دێلێ ئەوا ئەحمەدی لاوێ شێخ مووسمان بەتو بەخشییە.

١٤- شێ غەزال: جۆرێك ئەسپی ڕەسەنە.

١٥- هەڕە: بڕۆ.

لاوکی حەمایلۆکی گەردن زەر

(حەمایلۆك) کچێکی هەرکی بووە، حەزی لە ئەحمەدی تاهیر ئاغا کردووە کە یەکێك بووە لە ئاغەکانی هەرکی. مامی حەمایلۆك کە ناوی ئەسعەد بووە ئەوەی بەشوورەیی زانیوە. ڕۆژێ لە ڕۆژان بە هەلی دەزانێ کە ئەحمەد لەسەر ئاوێك بەدی دەکا، بەرگی ژنان لەبەر دەکا تا ئەحمەد نەیناسێتەوە، وە دەچێتە سەری و لە پشتەوە دەیداتە بەر خەنجەر و دەیکوژێ. حەمایلۆك لەبەر وەفای بۆ یادی دۆستەکەی بڕیار دەدا تا دەمرێ شوو نەکا. حەمایلۆك تا ئەم دواییەش مابوو. ئەم لاوکە ئەو کارەساتەمان بۆ دەگێڕێتەوە.

ناچمە مێرگا میرە[١]، شەوتی، وا بمێرگ و کانی. ئەمان کێ دیتبوو ئەحمێ تایەر ئاغا خلوەتێ خۆ چێ کرد[٢] لگەل حەمایلۆکێ گەردەن زەرە، لگەل حەمایلۆکێ چاو بەلەکە، وا بسەروبەرە. ئەمان ڕەببی خودێ لئەسعەدێ مامێ نەخشین[٣] هەلنەگری چاوە[٤] بەرگێ مێران دانا، بەرگێ ژنان کردە بەرخۆ، ڕابوو لسپێرکێ[٥] کانیێ چار خەنجەر دابوو لپشتێ ئەحمێ. بەژنێ ئەحمێ تایەر ئاغا لپەشمینا[٦] دارا[٧]، لشارێ کرمانێ[٨]، لپەستەکا سۆرێ

١– مێرگا میر: میری مێرگان، مێرگی چاك. شەوتی: بەواتای سووتاو.

وا بمێرگ و کانێ: کە مێرگ و کانیی ئاوی تیایە.

٢– چێ کرد: دروست کرد، ڕێك خست.

٣– نەخشین: ناوی خوشکی بچووکی حەمایلۆك بووە.

٤– چاوە: چۆن؟

٥– سپێرك: سەنگەر، سپێر.

٦– پەشمین: چۆغە و ڕانك.

٧– دارا: شینی ئاسمانی.

٨– لشارێ کرمانێ: لە شاڵی کرمان.

ئێرانێ، لچار ڕەختا فیشەکێ ئولەمانێ[9]. ئەمان چەندی دکەم و ناکەم خینا[10] سۆر سەر لچ برینان دەرنایینی. ئەمان گەلەکی حەیفا من دمینێ ئەحمێ تایەر ئاغا هاتە کوشتن، لسەر حەمایلۆکێ چاوجوانێ.

ناچمە مێرگا میرە، شەوتی، وا بگولەزەرە. کێ دیتبوو ئەحمێ تایەر ئاغا خلوەتێ خۆ چێ کرد لگەل حەمایلۆکێ چاو بەلەك، لسەر کانییێ مێرگا میرا وا بتات و بەرە[11]. خودێ لئەسعەدێ مامێ نەخشین هەلنەگری بەرگێ مێران دانا، بەرگێ ژنان کردە بەرخۆ، ڕابە و لسپێرکێ کانییێ چار خەنجەر دابووە بەر بەژنێ ئەحمێ تایەر ئاغا، لپەشمینا دارا، لشارێ کرمانێ، لپەستەکا سۆری ئێرانێ، لچار ڕەختا فیشەکێ ئولەمانێ.

ئەمان چەندی دکەم و ناکەم خینا سۆر سەر لچ برینان دەرنایینی. ئەمان گەلەکی حەیفێ من دمینێ ئەحمێ تایەر ئاغا هاتە کوشتن لسەر حەمایلۆکێ گەردەن زەرە.

٩- ئولەمان: ئەڵمان.

١٠- خینا: خوێنی.

١١- تات و بەر: تات و بەرد.

لاوکی هەرێ

ئەم لاوکە چیرۆکی خۆشەویستیی کوڕ و کچێکمان بۆ دەگێڕێتەوە کە بۆ یەك نەبوون. باوك و دایکی کچەکەیان دەدەن بە کابرایەکی سەرتاشی پیر. کوڕە نەخۆش دەکەوێ و بەدزیی مێرد و باوك و دایکییەوە دەچێ سەری لێ دەدا. لەم لاوکەدا کوڕ و کچ هەر کام ڕاز و نیازی دڵی بەدڵداری خۆیان دەردەبڕن.

کەچکێ دگۆ:

هاوینە، خۆش هاوینە. گەرمەگەرمێ وێ هاوینێ کوڕە لاوکێ من نەخۆشە، نەخۆشەکی گەلەك گرانە، کەتییە وا لەناو نوێنێ، ڕابم کوڕە لاوکێ خۆ دانمە تاق و پەنجەرێ، لۆ لعەوایێ[1] وێ شانشینێ[2] ئەمان لترسێ داك و[3] بابێ خۆ نەبی، منێ ڕۆژێ سێ جاران، لگەل زەریان و[4] ئەسمەران، ڕابم بچمەوە سەر کوڕە لاوکێ خۆ دەستێ خۆ دانمە بن سەری، بدەستێ دی لێی بکەم هەرامە باوەشینە.

کوڕك دگۆ:

کچێ، دینێ[5]. هەوارە. وەز[6] دەمرم ڕۆژی چارەی. ئەمان قەبرێ من بەرامبەری مالا بابێ تە[7] بی. داوەکێ بسکێ[8] تە کفن دووریێ من بی. ئەمان ئەتو ڕۆژێ سێ جاران لگەل زەریان و ئەسمەران، وەرەوە سەر قەبرێ منە، بێژە لاوکۆ دینۆ سەد

١– لۆ لعەوایێ: بۆ بەرزایی. بۆ هەوا.

٢– شانشین: پێش پەنجەرەی زیاد لە دیوار لە تاقی سەرەوەی باڵەخانەدا.

٣– داك: دایك.

٤– زەری: کچی زۆر جوان.

٥– دینێ: شێتێ، بۆ خۆشەویستی بەکاردەهێنرێ.

٦– وەز: من.

٧– تە: تۆ.

٨– بسك: زوڵف.

ڕەحمەت لگۆڕێ تە بی. ئەما هەنگێ دەبا سەد گورزی موحەمەدی نوورانی لسەر منڕا زێدە بێ.

کەچکێ دگۆ:

لاوکۆ، دینۆ. منێ بە بنێ (دیاربەکر)دا کەتم. هەوارە تو دەلالی. ئەمان ڕەبی خوام بخولامێ کوڕە لاوکێ خۆ کا. شەوێ لسێبارا نیوەشەوێ، هەرگاوێ دێتە تەوافێ[9] خارکان و[10] خومرییان[11] بەربەژنێ بلند، بخۆ[12] بشەروالێ دمەرقۆپان دێ و عەردێ ڕادەمالی.

ئەمان ڕەبی داك و بابێ من خێر بکەن چ گاوا خێر بچاوێ خۆڕا نەبینن، پێنج سەد سەرمەڕی هەبی بارخەکی لشوونێ کۆزێ خۆڕا نەبینن. نینۆکان نەبی خۆ پێ بخورینن، خۆ بدیوارێ خەلکیدا هەلبخڕینن.

چاوە سالا وێ سال من نەدانە یەکەکی تەڕی تەڕلان لعەینێ بەژنێ من، من دانە پیرەمێرێکی ئیختیار، کۆتێ گەنی، هەر لسبەینێ تا ئێوارێ بگیزانێ ڕشك و ئەسپێیێ عالەمێ ڕادەمالی.

کوڕك دگۆ:

کەچکێ، دینێ. ببنێ دیاربەکردا کەتم وا لبنە[14]، زەندکێ[15] سۆر و سپی پڕ لبازنە، بەل کەچێ دینێ، مێرا تەرەسێ تە دمرێ. ئینشائەڵلا چاوێ ڕەش، دێمەکا بگولێ نسیبا منە.

٩- تەواف: زیارەت.

١٠- خارکان: خاڵەکان.

١١- خومرییان: سنگ.

١٢- بخۆ: خۆی.

١٣- شوون: شوێن، جێگە.

١٤- لبنە: لە خشت دروست کراوە.

١٥- زەند: مەچەك.

کەچکێ دگۆ:

ڕەببی دایك و بابێ من خێر بکەن خێر بچاوێ خۆڕا نەدبینن وەکی سالا وی سال منیان دا پیرەمێرەکی کۆتی گەنی، مینا[١٦] کسۆکێ[١٧] بن کوندەلانێ، چاوە منیان نەدا سوارێ سەیری[١٨]، بابێ شەرقێ[١٩]. ئاخ کوڕەلاوکێ منە.

١٦– مینا: وێنەی.

١٧– کسۆك: سەگ.

١٨– سەیری: ناوی ئەسپی کوڕەیە.

١٩– شەرقێ: ناوی کچی کوڕەیە.

لاوکی زەرییێ پەرییێ

زەرییێ پەرییێ، یان شێوەی کوردی سۆران (زەردە پەری)، کچێك بووە بەناحەزی دڵی خۆی دراوە بە کابرایەکی پیر. شەوێکیان کوڕەی دۆستی دەچێ بۆ لای، نازانێ پیرەمێردەکەی مێردی لەگەڵیەتی. کە بەرەنگاری دەبێ ناچار دەیکوژێ. وە لەبەر ئەوە کە فەرمانی کوشتنی دەردەچێ پەلی کچەی دۆستی دەگرێ و دەیفرێنێ، لە ئاو دەپەڕێتەوە و ئەو ناوچەیە جێ دێڵێ.

ئەم لاوکە، ئەم ڕازەمان بۆ دەگێڕێتەوە.

کوڕ دگۆ:

عەدرێ[١] بعەدرێدا، عەدرێ بکۆنێدا، کۆنێ بقەسرێدا، قەسرێ هات لبەری ڕێدا. ئەمان چاوێ زەرییێ گەلەکی ڕەشە، میسالا تریێ باکورمانێ، هات و لبەرێ دا[٢]. ئەما منێ شەوەکا لبەرشەوێدا ڕابمە توافێ خارکان و خومرییان بەربەژنێ زەریێدا. منێ نزانی پیرەمێرەکی کۆتی گەنی[٣] داڕزابووە بەر بەژنێ زەرییێدا. منێ لعیرسا[٤] دلێ خۆ، منێ باچۆغێ[٥] شیرێ گرت و شیرەك لێ دا. سەرێ پیرێ مێرا کۆتی گەنی هات و لەوێڕا فڕێ دا. هێشتا فڕکێ خینێ بوو منێ چەگلێ[٦] زەرییێ گرت و داکشا بەر بەژنێدا. د لێلێ زەرییێ. د لێلێ پەرییێ. ئاخ دڕابە فیرارا بەردلێ منی گەورێ.

١– عەدرێ: گوند. مەبەستی ئەوەیە گوند بە گوند، تا ڕەشماڵان و تا کۆشکان، گەرام تا گەیشتمە ئەو کۆشکەی کەوتووەتە بەری ڕێ، کە کۆشکی ماڵی باوکی زەرییە.

٢– لبەرێدا: هاتووەتەبەر.

٣– کۆتی گەنی: وەك کۆتەرە گەنیو.

٤– عیرسا: داخ.

٥– باچوغ: مشتوو.

٦– چەگل: دەست.

دلێلیێ زەرییێ. دلێلیێ پەرییێ. عەدریێ بعەدرێدا، عەدریێ بکۆنێدا، کۆنیێ بقەسرێدا، قەسریێ هات و لبەری ڕێدا. چاویێ زەرییێ گەلەکی ڕەشە، میسالا تریێ باکورمانیێ هات و لبەرێدا. مەمکیێ زەرییێ لیمۆیە للکی دارێدا. زەندیێ زەرییێ گەلەکی سپییە میسالا خەیاریێ لبەستێدا[7]، ئەمان شەوەکا لبەر شەوێدا، لکەیفیێ دلیێ خۆ ڕابمە توافیێ خارکان و خومرییان بەر بەژنیێ زەرییێدا. منیێ نزانی پیرەمێرەکی کۆنی گەنی داڕزابووە بەر بەژنیێ زەرییێدا. منیێ لعیرسا دلیێ خۆ باچۆغیێ شیریێ گرت و شیرەك لیێ دا. سەری پیریێ مێری کۆتی گەنی هات و لەوێڕا فڕیێ دا. هێشتا فڕکا فڕکیێ خینیێ بوو، منیێ چەگلیێ زەرییێ گرت و داکشا بەربەژنێدا. ڕابم چەگلیێ زەرییێ بگرم و بڕەوینم. بپەڕینمەوە لگۆشەیێ شەرابیێ[8]نەی مالیێ خەڵەف ئاغا. ئەمان کەچکیێ ئەتو ڕابە جۆتەکا ڕامووسانا دەردیێ دلیێ منڕا کەرەم کە. ئەوڕۆ سەرییە چەند ڕۆژە فەرمان فەرمانیێ سەریێ من هاتە بقەتلێدا[9].

٧– بەست: چۆم و کەند.

٨– شەراب: ڕووبار.

٩– قەتل: قەتڵ، کوشتن.

لاوکی خەلیلۆ

خەلیل کوڕێك بووە دڵی بە کچێکەوە بووە هێناویەتی. پاشان ماڵی باوکی خۆی و ژنەکەی لێك دەڕەنجێن. باوکی خەلیل داوای لێ دەکا بچێ بەرامبەر بە ماڵی خەزووری بجەنگێ. خەلیل بە گوێی ناکا وە لە داخی ڕوودانی ئەو جەنگە ژنەکەی هەڵدەگرێ و ئەو ناوچەیە بەجێ دەهێڵێ.

لەسەر ئەوە فەرمانی گرتنی دەردەکەن. خەلیل لە غەریبدا نەخۆش دەکەوێ و دەچێتە نەخۆشخانەی مووسڵ بۆ تیمارکردنی خۆی، لەوێ دەیناسنەوە و بەندی دەکەن. لە نەخۆشخانە ژنەکەی دێ سەری لێ دەدا.

ئەم لاوکە لەسەر زمانی خەلیل و ژنەکەی، ئەم کارەساتەمان بۆ دەگێڕێتەوە.

خەلیلۆ دگۆ:

دارەك شین بوو لحەوشی مەدا، پەلکان پان کرد بسە سەری من و سەری تەدا، ئەمان مرازێ کەچك و کەوالێ[1] گوندێ مە عاسل[2] بوو، ئەمان مرازێ من و بەژنێ بلند، چاوێ بەلەك، دێمەکە بە گولی عاسل بوو ناو دۆشەك و نازبالیف و قەدیفەدا.

خەلیلۆ دگۆ:

دارەك شین بوو چ مەزنە. منێ سوند خوارییە بقورعانێ، بتەلاقێ هەر سێ ژنا، ئەمان ڕابم چ گاوا ناچمە بنە[3]. ئەمان ئەنگۆ برۆننە بەژن بلندێ، گەردن گەزێ[4]، خاڵ شیرنە، چارۆك زەرە. مانگۆ نزانن خەسوویێ منە؟

١– کەچك و کەوال: وەك وشەی (کوڕ و کاڵ)ی ناوچەی سۆران وایە.

٢– عاسل: حاسڵ، پەیدابوو.

٣– ناچمە بنە: ناچمەناوی، بەشداریی تیا ناکەم.

٤– گەزێ: بەرز وەك گەزی پێوانە.

کەچکێ دگۆ:

وا ڕۆژهەڵات لایێ وانێ. شەوقێ خۆ ددا لجیسرا موویسلا شەوتی، لتاق و پەنجەرێ خەستەخانێ، ڕابم بازنێ خۆ بفرۆشم خۆ باوێمە سەر تۆڕ و بەختێ وینباشکێ[٥] وێ دەولەتێ، ئەوڕۆ لبەختی تەدامە، لبەختێ بابێ تەدامە. مانگۆ نزانن دەستێ خەلیلی واغایێ گران، گەلەکی شلك و ناسکە، هەلناگری داری قەرەوانێ[٦].

٥- وینباشك: ئوون باشی، ئەفسەری تورك.

٦- داری قەرەوانێ: داری کەلەپچە.

لاوکی وەی جان وەی جان

ئەم لاوکە لەسەر زمانی ڕێحان و دۆستەکەی، داخی دڵیانمان بۆ دەردەبڕێ بەرامبەر بەوە کە کچە بۆ کوڕە نەبووە و دراوە بە پیرەمێردێکی لێکەوتوو. لەم لاوکەدا کوڕە داوا لە کچە دەکا خەم نەخوا و خۆی ڕاگرێ، خوا بەڕەحمە بەڵکو ڕۆژ وەرگەڕێ و بۆ یەك ببن.

کوڕك دگۆ:

کچێ تو جانی. کەچکێ داك و بابەکی عەسڵزادانی. ئەمان گەلەکی حەیفێ مـن دمـیـنـێ سالا وێ سالا دەزگری کـالـەمـێرەکـی[1] بـێ ددانـی، ئـەمـان ڕعانێ[2]مەگرە مەلۆرینە، چ گاوا فرمێسکا بسەر ڕوومەتێ سۆرا گولگولی تەیمەسییا[3] دامەبارینە. پێغەمبەرێ مە هەقن، ئەڵڵایێ مەڕا کەریمە.

ڕعانێ دگۆ:

منێ نەیگولم، نەڕعانم، ئەما باقەکی ڕەشەڕعانی بۆن خۆشی پەلك پانم. ئەما کوڕکۆ گوندینۆ مانگۆ نزانن شەوێ لسێبارا نیوەشەوێ، منێ لپیرەمێرا گەنیرا پشیمانم.

کوڕك دگۆ:

کـچـێ تـو جـانـی، لـیـمـۆیـێ سەرکـانـی، گـەزۆیـێ لشارانـی، مـەرعـەمـێ سەربرینانی، پەمبکێ[4] بەردەوانی[5].

١– کالەمێر: پیرەمێرد.

٢– ڕعانێ: ڕێحان، ناوی ئافرەتەکەیە.

٣– تەیمەسیی: سوور و سپی.

٤– پەمبك: پەموو، لۆکە.

٥– بەردەوانی: بەردەمانی.

ڕعانێ دگۆ:

نەیگولم، نەینێرگزم، باقەکی ڕەشەڕیعانی پەلك قەلنەوزم[٦] ئەما شەوێ، لسێبارا نیوەشەوێ، هەر گاوێ پیرەمێرا کۆتێ گەنی، دێتە توافێ قەسرێ سپی، هەر گاوا لفکا لێفێ وەرغەنییێ[٧] هەلدەداتەوە، لعەینێ خۆ دێم و دادەڕزم.

کوڕك دگۆ:

ڕعانێ مەگرە مەلۆرینە، چ گاوا فرمێسکا بسەر ڕوومەتێ سۆری تەیمەسییا گولگولی دامەبارینە. پێغەمبەرێ مە هەقن، ئەڵڵایێ مەڕا کەریمە.

٦– قەلنەوز: ڕیحانی پەڕەدار.

٧– وەرغەنی: قوماشێکی تایبەتییە.

لاوکی غەزال

غەزال کچی حەسەن پاشا ناوێك بووە، لەگەڵ کوڕێك دڵداری یەکدی بوون، هەرچەند کوڕە خوازبێنیی کردووە لەماڵی باوکی نەیانداوەتیێ، وە چاودێریکەریان لەسەر داناون کە نەهێڵن بەیەك بگەن.

لەم لاوکەدا غەزال و دۆستەکەی داخی دڵی خۆیان هەڵدەڕێژن بەرامبەر بە ماڵی باوکی غەزال کە نایەڵن بۆ یەك بن، وە گلەیی لەوە دەکەن کە چۆن چاودێریکەریان لەسەر داناون، وە ئاواتی ئەوە دەخوازن کە بتوانن هەڵبێن و بچن بۆ ناوچەی زاخۆ.

کوڕ دگۆ:

کچك تو غەزالی، غەزالی چیاییێ وەرتیێ[1]. چاویێ غەزالیێ ڕەشە میسالا چاویێ قەتیێ. قورگیێ غەزالیێ سپییە میسالا قورگیێ بەتیێ[2].

مەمکیێ غەزالیێ میسالا شووشەیی دشەربەتیێ. کراسەکی مەلەز کەتانی مەگروومی ڕۆژی سیێ جارا لگەڕیێ دیلانیێ، لعاوییا گۆوەندی، عوبی شاییێ، چەند شیرن لبەر بەژنیێ غەزالیێ دیێ. ئەما ڕابم شەویێ لسێبارا نیوەشەویێ، ڕابمە توافیێ خارکان و خومرییان بەربەژنیێ غەزالیێ خۆڕا، هەتاوەکو ئەستێرکیێ بەری بەیانی هەلدیێ لمن و لبەژنیێ غەزالیێ، دێتە وەعدی دقیبلەتیێ[3]، ئاخ ئەتو غەزالی، مەگری هەوالی، ڕەببی خودیێ هەلنەگریێ لکۆنیێ مالیێ بابیێ حەسەن پاشا سالا وی سالە چاوی تۆڕن[4] غەزالیڕا نەدامیێ.

١– وەرتیێ: ناوی دێیەك و چیایەکە.

٢– بەتیێ: بەت، قاز.

٣– قیبلەتیێ: ڕووکردنە قیبلە، نوێژکردن.

٤– تۆڕن: توند.

کچ دگۆ

غەزالم، غەزالی چیایێ بتەوریمە، پایزا کۆچەری لدەشتیمە، هاوینا سەفەرا زۆزانا ژێریمە.

کوڕ دگۆ:

کچێ، دینێ! خەرك و عالەمێ گوندێ مە ئاشقن لمالداری کردنێ، ئەما منێ وەشقێ بەژنێ بلند، چاوەکا بەڵەك، دێمەکا بە گولی، ناو قەدەکی تەنگ و زراو[٥]، کۆفیکا[٦] شپرزەمە. کچێ تو غەزالی. غەزالێ مە یەك نینە، دوونە. بەجۆمکا[٧] داچوونە. خۆدکێ[٨] گوندێ مەرا لدوونە.

ئەرێ غەزال! من گۆ بدەشتێ بشیریا[٩]دا کەتم وا بجۆیە[١٠]. ئەمان شەوێ لسێبارا نیوەشەوێ ڕابم چەگلێ غەزالێ خۆ بگرم و برەوینم، بما[١١] پشتی دزۆزانا مەملەکەتێ دزاخۆیە.

شەوێ لسێبارا نیوەشەوێ ڕابمە توافێ خارکان و خومرییا بەر بەژنێ بلند، چاوێ بەلەك، دێمەکا بەگولی. لکەیفێ دلێ خۆ دەستی خۆ دانمە سەر جۆتەکا زەردی زەرد لیمۆیە. بەلێ کەچێ تو غەزالی، غەزالێ مە دوو نینە، سێنە. بەجۆمکا دادێنە[١٢]. سەگمانی[١٣]. گوندێ مە چاو لێنە.

٥- زراو: باریك.

٦- کۆفیکا: کووفییەیەك، سەرپۆشێك.

٧- جۆمك: شیو.

٨- خۆدك: تفەنگچی.

٩- بشیریا: ناوی دەشتێکە لە نزیکی کەڵەکی یاسین ئاغای ئێستا.

١٠- بجۆیە: جۆی تیا چێنراوە.

١١- بما: بەرمە.

١٢- دادێنە: دێنە خوار.

١٣- سەگمان: ڕاوچی، ئەسڵەکەی (سەگبان)، واتە سەگەوان.

لاوکی سوارۆ

سوارو لاوێك بووە لەگەڵ چەند هۆزێکی عەرەب بەشەڕ هاتووە، لەم لاوکەدا ژنەکەی بەباڵایدا هەڵدەدا، وە باسی ئازایەتی و قارەمانەتیی خۆی و (وەساف)ی نۆکەری و (نعۆی گەرگەری)ی سوارەی دەکا. سوارۆ خۆیشی بەباسی ئازایەتیی خۆی وەرامی دەداتەوە.

کەچکێ دگۆ:

لاوکۆ، دینۆ. هەسپێ تە کەوێتە میسالا شووفی[١] بایێ. هەسپێ وەسافێ خولام کەوێتە میسالا شووفی بایێ، هەر گاوەکا دادەکشانە تیرێ بنی بەڕی، دەشتێ عۆگنێ، هات و ڕاتەولەك[٢]دایێ. بخۆ دبم بخولامێ ڕمێ سەرشانێ نعۆیە، کاکێ نووریێ[٣]، بابێ سەعدۆ[٤]، سوارێ خەلێ[٥]، هەرگاوەکا دادەکشا تیرێ بنی بەڕی، چەگلێ خۆ دەکشینتە سە[٦] عەینی دارێ دارڕمێ.

کوڕك دگۆ:

ڕابم ڕوویێ خۆ بدەمەوە سەر هەزار و پێنجسەد سوارێ عەنزان و شەمەران[٧]، ڕابم تارمێ[٨] مێران بێخمە چەمی شەنەغایێ[٩].

١– شووف: تەوژم.

٢– تەول: پەت و مێخ سندان. واتە: هەرکات مێخ سندانی ئەسپەکەی داکوتێ بۆ لەوڕان.

٣– نووریێ: خوشکی نعۆ بووە.

٤– سەعدۆ: کوڕی نعۆ بووە.

٥– خەلێ: ناوی ئەسپەکەی نعۆیە.

٦– سە: سەر.

٧– عەنزان و شەمەران: ناوی هۆزە عەرەبن کە سوارۆ لەگەڵیاندا بەجەنگ هاتووە.

٨– تارم: لاشە.

٩– شەنەغایێ: ناوی چۆمێکە، جەنگەکە لە ڕۆخیدا ڕووی داوە.

کەچکێ دگۆ:

بوارە[10] مالەك بارکر لسەر غەلێ[11]، دیسان بوارە دوو مال بارکر لسەر غەلێ. کولیکێ[12] نیسانا شین بوو هات و پالێ خۆ دا[13] وێ خەتەرێ. ئەما بخۆ دبم بخولامێ ڕمی سەرشانێ نعۆیە، کاکێ نووریێ، بابێ سەعدۆ، سوارێ خەلێ.

کوڕ دگۆ:

ڕابم هەرگاوەکا چەگلێ خۆ بکشینمە سە عەینی دارێ داڕمێ، ڕوویێ خۆ بدەمەوە هەزار و پێنجسەد سوارێ عەنەزان و شەمەران، تارمێ مێران بێخمە گلی گرچەتەلێ.

١٠– بوارە: بەهارە.

١١– سەرغەل: ماڵی زستانەی حەیوان لەوەڕێن.

١٢– کولیك: گوڵ.

١٣– پالێ خۆ دا: دیاری دا، دەرکەوت.

لاوکی زراوێ

(زراوێ) کچێك بووە دۆستەکەی بە میوانی چووەتە ماڵی باوکی بەنیازی فڕاندنی، بەڵام دیویە دراوە بەشوو، وە بۆی هەڵنەگیراوە.

لەم لاوکەدا کوڕە دڵی زراوێ دەداتەوە کە خەم نەخوا و گفتی پێ دەدا هەرچۆن بووە ئاخری هەر دەیڕفێنێ.

کوڕ دگۆ:

بئاغەبانێ[1] مالا بابێ زراوێ کەتم بلبنە[2]. بەژنێ زراوێ میسالا ڕەشە ڕحانێ ئاو لبنە[3]. ڕابم چەگلێ زراوێ بگرم و بڕەوینم، بەمە ناو دەولەتا دین دوژمنە.

بئاغەبانێ مالا بابێ زراوێ کەتم پەلێ ژێری[4]، پاسکلیا زێڕا گەلەك کرانە دانا لسەرسینی. ئەمان گەلەکی حەیفێ من دمینێ سالا وی سالا چەگلێ بەژنێ بلند، چاوێ بەلەك و دێمەکا بە گولێ دەدرا چەنگ پیرەمێری. بەلێ کچێ زراوێ ڕابە، خەمان مەخۆ، خەم خراپن لێم پەلە نەبی. سینگێ خۆ مەدە بە سەقەرێ[5] وی گەرمایێ، بلا لێم ڕەش نەبی.

ڕابم چەگلێ زراوێ بگرم و بڕەوینم بەمە ناو دەولەتا دین فەلەیی.

١– ئاغەبان: سەربان.

٢– بلبنە: لە خشت دروست کراوە.

٣– لبنا: لەبنیایە.

٤– پەلی ژێری: پێشەکەی هەڵدێرگەیە.

٥– سەقەڕ: تین.

لاوکی گولێ

(گولێ) ناوی کچێکە دڵی بە کوڕێکەوە بووە. لەم لاوکەدا کوڕە و کچە داخی دڵی خۆیان دەردەبڕن بەرامبەر بەوە کە بۆ یەك نەبوون، وە گولێ ئەوپەڕی خۆشەویستیی خۆی بەوە دیاری دەکا کە دەڵێ دەمەوێ لە کاسەی دارا ئاو بدەم بە وڵاخی دۆستەکەم.

کوڕك دگۆ:

گولێ، گولێ. گولە جوانێ. ئەمن و گولە جوانێ حەلال مال بووین بحەلالی. خودێ نەبی کەس نەدزانی. ئاخ گولێ گولا، سینگ زۆزانێ[1] بەفرێ شلا، چاو و برۆ ڕەشێ کانیێ کلا، دل عەزیزن سەربارە دلا[2].

کچك دگۆ:

باران باری، عەرد تەڕ دکە. دوو سوار وا دێن بجۆتکە. ئەمان کەچك و کەوالێ گوندێ مە جوانەماینێ کوڕە لاوکێ خۆ ئاو دەدەن لکۆل و[3] بیرا. ئەما منێ ڕابم جوانە ماینێ کوڕە لاوکێ خۆ ئاو بدەم بکۆتکە[4].

کوڕك دگۆ:

سەرییە چەند سالە ئەمن و گولەجوانێ حەلال مال بووین، ئاخ خودێ ناکا. ئاخ گولێ گولا، سینگ زۆزانێ بەفرێ شلا، چاو و برۆ ڕەشێ کانیێ کلا، دل عەزیزن سەربارە دلا.

١– زۆزان: کوێستان.

٢– مەبەستی لەوەیە ئەو دوو دڵە لای یەك لە هەموو دڵێ خۆشەویستترن.

٣– کۆل: پلووسکەیەکە لە پێش بیردا دروستی دەکەن بۆ ئاودانی ئاژەڵ.

٤– کۆتك: کاسەی دار.

کوڕك دگۆ:

باران باری لساماڵی[٥]. لفکێ گوله جوانێ دێ و عەرد دماڵی. ئەما من و گوله جوانێ خۆزی حەلال ماڵ باین بحەلالی. ئاخ گولێ گولا، سینگ زۆزانێ باخچێ گولا.

کچك دگۆ:

ڕابم، قەت وەناکەم شەوێ لسێبارا نیوەشەوێ دلێ کوڕە لاوکێ خۆ لخۆ ناکەم. شەرت بی سینگ و مەمکێ سپیی سەمەرقەندی[٦] بینم لبۆ خاترێ کوڕە لاوکێ خۆ بەرەڵاکەم، وەکو کارەبایێ دەولەتێ جەرگی کوڕە لاوکی خۆ بینم جەزبا کەم.

کوڕك دگۆ:

ئاخ گولێ گولا. سینگ زۆزانێ، بەفرێ شلا، چاو و برۆ ڕەشێ کانیێ کلا. دل عەزیزن سەربارە دلا.

٥- مەبەستی لە باران بارینی بەسایەقە و تەڕبوونی عەردە بە شەونمی سایەقەشەو.

٦- سەمەرقەندی: سپی وەك شەکری سەرمەقەند.

لاوکی مێوانو

ئەم لاوکە لەسەر زمانی کچێك گوتراوە کە کورێك چووە بیخوازێ بۆ خۆی.

کەچکێ دگۆ:

مێوانە. مێوانێ مالێ منە. بزانم چ قابیلە و چ بابەتێ مێوانێ منە؛ ئەما مانگۆ نزانن ئەو مێوانە داخوازێ بەژنێ منە؟

مێوانەکی هاتە مالە بابێ من، چ تەڕلانە! مێوان بەخێربێی لسەرچاوانە! ئەمان شەوێ، لسێبارا نیوە شەوێ جێ مێوانێ خۆ چێ بکەم لسەر سینگ و مەمکانە. مێوان ڕابە توافێ خارکان و خومرییا بەر بەژنێ بلند، چاوێ بەلەك، دێمەکا بگولی، لبەر کەیفێ خۆ بەجۆتڕا بکەین دەست لەملانە.

مێوانەکی هاتە مالێ بابێ من چ بە تەرزی. مێوان لکەیفێ دلێ خۆ دێ و ڕادلەیزی[1]. ئەمان مێوان لکەیفێ دلێ خۆ تێکەل بکەین سەر و سمبێلا سووسنی[2] لگەل شازولف و کەزی[3].

مێوانەکی هاتە مالە بابێ من چەند عەزیزە و چەند مندالە. شەوێ لسێبارا نیوە شەوێ ڕابە توافێ خارکان و خومرییا بەر بەژنێ بلند، چاوێ بەلەك دێمەکا بگولی، لبەر دلێ خۆ، سنگێ خۆ بکەمە دۆشەك، مەمکێ خۆ بکەمە نازبالیفا، ڕابدەمە پالا. ئەمان هەتاکو مەلایێ سەعەرا سوبێدێ دکا بانگە لگەل کبارە[4].

١- دلەیزی: یاری دەکا.

٢- سووسنی: زەرد.

٣- کەزی: پەلکە.

٤- کبار: (اللّه اکبر)ی بەیانی.

لاوکی ئەسمەر

(ئەسمەر) کچێکی شۆخی مەکرۆ بووە. دوو کوڕ: ئەحمەد و برادەرێکی، بێ ئەوەی کەسیان بەویان بزانێ، حەزیان لێی کردووە. ئەویش پێوەندیی بە هەردوولایانەوە بووە. ڕۆژێ لە ڕۆژان ئەحمەد باسی خۆشەویستیی خۆی و ئەسمەر بۆ برادەرەکەی دەگێڕێتەوە، برادەرەکەی سەرسام دەبێ، وە پێی دەڵێ شتی وا چۆن دەبێ مادەم من و ئەسمەر دۆست و دڵداری یەکین؟ وە ئەوەش کلدانەکەیەتی بۆ نیشانەی دۆستایەتی داویە بە من. ئەحمەدیش دەڵێ قسەی من ڕاستە و ئەسمەر دۆستی منە بە ناونیشانی ئەوە کە دەسبازیم لەگەڵدا کردووە و ناونیشانی سنگی ئەسمەری بۆ هەڵدەدا. هەردووکیان دەچن بۆ لای ئەسمەر تا بزانن بەڕاست دڵی بەکامیانەوەیە؟

ئەحمەد پاش ئەوەی هەندێکی بەسەرا هەڵ دەدا پێی دەڵێ کە سنگ و مەمکی ئەوی دیوە، وە ناونیشانی بۆ دەردەخا تا ئیسپاتی بکا کە دۆستی خۆیەتی و پێوەندیی لەگەڵیدا هەیە. ئەسمەر بۆ ئەوەی دڵی کوڕەکەی تری لێ نەڕەنجێ پاساوی ئەو ئاگادارییەی ئەحمەدۆ لە سنگ و مەمکی بەوە دەدا کە گوایە ڕۆژێ لە ڕۆژان لە کاتی مەڕ لێك کردنەوەدا با یەخەی لاداوە و سنگ و مەمکی دەرکەوتووە و ئەحمەد دیویەتی. ئەوجا ئەحمەد باسی کلدانەکەی بۆ دەکا کە لای برادەرەکەیەتی. ئەسمەر بۆ ئەوەی دڵی ئەحمەدیشی لێ نەڕەنجێ پاساوی ئەوەش دەدا کە گوایە لە کاتی پیاسە کردندا لە بەرباخەڵی داکەوتووە و ئەو کوڕە دیویەتییەوە و هەڵی گرتووەتەوە.

ئەم لاوکە ئەم گفتوگۆ دڵگیرەمان بۆ دەگێڕێتەوە.

ئەحمەدۆ دگۆ:

بسەرێ زۆزانا کەتم وا ببەفرێ بگێڕ گێڕە[1]. بەژنێ ئەسمەرێ دەلال گەلەکی

١– گێڕ گێڕ: شوێنی گەردەلوول خواردنی بەفر.

زراوه هەلنایە[٢] لبە[٣] تۆقان و تەلەسمان و دووبارەی هەرامە زێڕە. ئەمان شەوێ لسێبارا نیوەشەوێ ڕابمە توافێ خارکان و خومرییا بەربەژنێ بلند، چاوێ بەلەك، دێمەکا بگولی. ئەما کەچێ[٤] دینێ لکەیفێ دلێ من گاوەکا خۆ وەگێڕە[٥].

دهەرێ، سەد جارا بمن هەرێ. شەوێ لسێبارا نیوەشەوێ، جۆتەکا شەمامە لکەیفێ دلێ منڕا بینە دەرێ، جۆتەکا ڕامووسانا جانێ دلێ منڕا کەرەم بکە، منێ بینەوە سە معەلێ[٦] کوڕینیێ شۆرێ دەوری بەرێ[٧].

ئەحمەدۆ دگۆ:

کەچێ وەسمەر! بسەرێ زۆزانا کەتم بەفرێ بەرکەوییە[٨]. بەژنێ وەسمەرێ دەلال گەلەکی زراوە، هەلنایە لبە تۆقان و تەلەسمان و دووباری هەرامە مەجیدییە. شەوێ لسێبارا نیوەشەوێ، ڕابمە توافێ خارکان و خومرییا بەربەژنێ بلند، چاوێ بەلەك و دێمەکا بگولێ، لکەیفێ دلێ خۆ دەستێ خۆ دانیمە سەر جۆتەکا هەرمییە[٩].

دهەرێ، سەد جارا بمن هەرێ. شەوێ لسێبارا نیوەشەوێ، جۆتەکا شەمامە لکەیفێ دلێ منڕا بینە دەرێ، جۆتەکا ڕامووسانا جانێ دلێ منڕا کەرەم کە، منێ بینەوە سە معەلێ کوڕینیێ شۆرێ دەوری بەرێ.

٢– هەلنایە: ناتوانێ ڕاست بێتەوە.

٣– لبە: لەبەر.

٤– کەچێ: کچەکە.

٥– وەگێڕە: ڕوو بکە بەم لادا.

٦– معەلێ: مەحەللی، کاتی.

٧– بەرێ: پێشوو.

٨– بەرکەوی: نسار.

٩– هەرمییە: هەرمێ، خڕ و بەتام وەك هەرمێ.

ئەحمەدۆ دگۆ:

کەچێ وەسمەر. ما تو نزانی منێ سینگ و مەمکێ تورا دیتینە؟

ئەسمەر دگۆ:

کورۆ ئەحمەدۆ ڕابە بوختانان مەکە. بوختان چێ[10] نینە. بزانم کەنگێ سینگ و مەمکێ وەسمەرێ دەلالت ڕا دیتینە، ئەگەر ئەتو سینگ و مەمکی وەسمەرێ دەلالت ڕا دیتینە، بزانە ناونیشانی سینگ و مەمکێ وەسمەرێ دەلال چنە و چ نینە؟

ئەحمەدۆ دگۆ:

کەچێ وەسمەر. ما تۆ نزانی سینگێ تو گەلەکێ سپینە میسالا بەفرێ یەکشەوینە. بنێ مەمکێ تە سۆرن، سەرێ مەمکێ تە قرمزینە.

ئەسمەر دگۆ:

کورۆ، ئەحمەدۆ. خەبەرێ تە ڕاستن، هیچ گاوا درۆ نینە. ئەما منێ دوونێ هێوارێ لپێش مالەبابێ خۆ خۆلەقاندینە[11]، کراسەکی مەلەز کەتانی مەگرووومی بسەر خۆدا داهاتینە، پەزێ مالێ بابێ من و تە تێکەل بووینە، منێ هات و بەراییێ پەزی وە گەڕاندینە. کزەکی بایێ شەمالی هاتینە، قولپا[12] سنجاقا زێڕی پساندینە. هەنگێ تۆ سینگ و مەمکێ وەسمەرێ دەلالت ڕا دیتینە.

ئەحمەدۆ دگۆ:

هەرێ، سەدجارا هەرێ. شەوێ لسێبارا نیوەشەوێ، جۆتەکا شەماما لکەیفێ

١٠– چێ: چاك.

١١– خۆ لەقاندینە: جوولاومەتەوە.

١٢– قولپ: قولاپ.

دلێ منڕا بینە دەرێ. ما تو نزانی منێ سووتاندن و برژاندن و حەلاندن[13] پۆشی[14] ڕەشێ شال کرمانێ گەردەن زەرێ.

ئەحمەدۆ دگۆ:

کەچێ، وەسمەر. منێ کل و کلدانێ تە لکن کوڕ و کەوالێ گوندێ خۆڕا دیتینە.

ئەسمەر دگۆ:

کوڕۆ! ئەحمەدۆ. خەبەرێ تە ڕاستن، چ گاوا درۆ نینە. ئەما منێ دوونێ هێوارێ داوەتەکی دگەڕا، لگەڕێ دیلانێ، لعاوییا گۆوەندی، عوبێ شاییێ، لپێش مالا مەلا مووسێ، منێ لگەل برەکی زەریان و خاتوونان هات و خۆلەقاندینە. بنیێ بەرییێ[15] من کون بوونە، کل و کلدانێ من ڕاش کەتینە. کوڕك و کەوالێ گوندێ مە لۆخۆ هەلگرتینە.

ئەحمەدۆ دگۆ:

هەرێ، سەدجاران بمن هەرێ. شەوێ لسێبار نیوەشەوێ، جۆتەکا شەماما لکەیفێ دلّی من ڕا بینەدەرێ، جۆتەکا ڕامووسانا دەردێ دلێ منڕا کەرەم بکە، منێ بینەوە سە معەلێ کوڕینیی شۆرێ بەری.

١٣- حەلاند: تواندەوە.

١٤- پۆشی: پووشین.

١٥- بنیێ بەرییێ: بنی گیرفان.

لاوکی لێ وایێ

ئـەم لاوکـە ڕازی حـەسـەن و فـاتـمـەی دڵداریـەتـی کـە پـێکـەوە هـەڵاتـوون و چوونەتە کوێستان، وە کاربەدەستانی ئەو ڕۆژە سوارەیان دواخستوون بۆ گرتنیان. لەم لاوکەدا حەسەن باسی ئەوە دەکا کە شوێنەکەی ئەو و فاتمە شوێنێکی سەختە و دوژمن دەسی پێیان ناگا، وە بڕیار دەدا هەموو ئەوانە بکوژێ کە لە دووی دەگەڕێن، وە لەگەڵ فاتمەدا بچێ بۆ وڵاتی دین دوژمنان.

حەسەنێ فاتمێ دگۆ:

لێ وایێ[١]. لێ وایێ. بسەرێ کۆلتۆرا[٢] وێران کەتم، وا بلندە. تیپەکی سواری بزینا[٣] گران هاژوا[٤] بندا. کچێ فاتمێ ڕابە چەگلێ من بکشینە سە عەینی دارێ جان بێزارێ. منێ سوند خوارییە بقورعانێ شەریف، بشێخ تولەعی[٥] بەری مالێ بمەلا خەلیلی[٦] لزۆزانێ، بتەلاقی ژن بەردانێ، هەر گاوەکی چەگلێ خۆ بکشیمە سەعەینی داری جان بێزارێ، بکوژم قایمقامێ زەوقێ[٧]، مدیرێ دەیجوونێ[٨]، حاکمێ دەیرەبوونێ[٩]، بەیداخدارێ ڕۆمێ،

١– لێ وایێ: وشەیەکە سەرەتای هەندێ لاوکی پێ دەکرێتەوە. ئەم لاوکەش بەناوی ئەم وشەیە ناونراوە.

٢– کۆلتۆر: ناوی چیایەکە.

٣– بزینا: بەغار.

٤– هاژوا: ڕۆیشتن.

٥– شێخ تولەع: ناوی پیاوچاکێکە گورستانەکەی زیارەتگایە.

٦– مەلا خەلیل: ناوی پیاوچاکێکی ترە.

٧– زەوق: ناوی شارێکە.

٨– دەیجوون: ناوی شارێکی ترە.

٩– دەیرەبوون: شارێکی ترە.

جەنجۆیێ[١٠] عەسەن. سەرێ هەر سێ کورێ دوژمن وێرا. ڕابم چەگلێ فاتمێ بگرم و برەوینم بمەملەکەتێ دغەزاییێ[١١]. سینگێ فاتمێ دەلال دانێم بکەمە بەرمال، خۆ بکەمە کۆخوایە هەموو گوندا.

حەسەنێ فاتمێ دگۆ:

لێ وایێ. لێ وایێ. بسەرێ کۆلتۆرا وێران کەتم، وا بەری لاتێ[١٢]. تیپەکی سواری بزینا گران وا پێدا دێ. فاتمێ تو ڕابە چەگلێ من بکشینە سە عەینی داری جان بێزارێ. منێ سوند خوارییە بقورعانێ شەریف، بشێخ تولەعی بەری مالێ، بمەلا خەلیلێ لزۆزانێ، بتەلاقێ ژن بەردانێ، هەر گاوەکی چەگلێ خۆ بکشینمە سە عەینی دارێ جان بێزارێ، بکوژم قایمقامێ زەوقێ، مدیرێ دەیجوونێ، حاکمێ دەیرەبوونێ، بەیداخدارێ ڕۆمێ، جەنجۆییێ عەسەن. سەرێ هەر سێ کورێ دوژمن وێرا. ڕابم چەگلێ فاتمێ خۆ بگرم و برەوینم، بمەملەکەتێ دغەزاییێ. سینگێ فاتمێ دەلال دانێم، بکەمە بەرمال، خۆ بکەمە کۆخوایە وی وەلاتی.

١٠- جەنجۆ: جانجۆ، گیانخواز. ئەوەی لەسەری یەکێك بگەڕێ.

١١- مەبەس مەملەکەتی کافرانە کە بۆی دەچن بۆ غەزا.

١٢- بەری لاتێ: وا دیارە (بەری وەلاتێ) بووبێ و سووك کرابێتەوە.

لاوکی نووریی باویل ئاغا و سمایل بەگی ڕەواندز

نووریی باویل ئاغا و سمایل بەگ لە دوو بنەماڵەی ناودارن لە بنەماڵەکانی ڕەواندن، لە گرێی سێیەمی ئەم سەدەیەدا ناکۆکییان لەنێواندا دەبێ. جارێکیان سمایل بەگ بە هەولێردا گوزەر دەکا سەباحی کوڕی نووری ئەفەندی کە لەو کاتەدا لەوێ قوتابی بووە دەیبینێ، وە چونکە دەستی ڕاستی دومەڵی پێوە بووە بە دەستی چەپ دەیداتە بەر دەمانچە، بەڵام هەر برینداری دەکا. سەباح دەگیرێ و حوکمی بەندکردنی دەدرێ. لەم لاوکەدا باوکی سەباح نارەحەتیی خۆی لەوە دەردەبڕێ کە بۆچی سەباح سمایل بەگی بەتەواوی نەکوشت. سەباحیش هاوار دەکاتە ماڵی خاڵوانی کە ڕێ بە بنەماڵەی سمایل بەگ بگرن، وە لە دایکی بەولاوە کەسیان نەهێڵن، بەجۆرێ کە ژوورەکەی لەعلی خانی دایکی سمایل بەگ بکەن بە کادەن.

نووری ئەفەندی دگۆ:

ناچمە لیوایێ هەولێرێ، قشلا دەولەتێ، دەیارا[1] حوکمەتێ، مەکتەبا لسەرجادێ. ئاگرەك بەربووە دنیایێ، لمانگی بوارێ، برۆژی چارشەمێ. ئەوڕۆ سەرێ سێ ڕۆژە سمایل بەگی ڕەواندزێ لگەل مە مەحکەمە بوو لسەرایێ.

نووری ئەفەندی دگۆ:

خۆزیا سەباح لمن نەبا. لحەمبالێ هەولێرییان با. دەبانچێ دەستێ سەباح میسالێ بارانێ شەش گولله با. یەدەکەکی ڕەساس دابا بەر بەژنێ سمایل بەگی ڕەواندزی لجێگا برینا جۆت گولله با، هەنگێ حوکمەتێ کوبرییا[2] خەمێ بابێ تە با.

١- دەیار: دائیرە.

٢- حوکمەتێ کوبری: مەحکەمەی کوبرا.

سەباح دگۆ:

بابۆ دەبانچێ دەستی من میسالێ بارانی شەش گوللە بوو. منی یەدەکەکی ڕەساس دابووە بەر بەژنێ سمایل بەگی ڕەواندزێ، لجێگا برینا چوار گوللە بوو. دەستێ ڕاستم کولك[٣] لێ هاتبوو بدەستی چەپە نخێوامێ[٤]، ئاغایۆ فائیدە نەبوو.

نووری ئەفەندی دگۆ:

وەز نووریمە، بابێ تەمە. مێران دکوژم، دەرگان دسمم، دکەمە کۆلان. دەنگۆ ڕابن لتێلان[٥] دەن، تێلان بوکشینن[٦] لبۆ پایتەختێ لبەغدایە، قەزایێ دهۆکێ، قایمقامێ لزاخۆیێ، ئەورۆ سەری چەند ڕۆژە سمایل بەگی ڕەواندزێ لگەل عەلییا برایێ ڕاوەستان لسەرایێ، دکەن تەگبیران لگەل ڕایێ. چ بکەم سەباحی چاوبەلەك حەفت سالا حوکم دایێ.

سەباح دگۆ:

هاوارە خالۆ. هاوارە بابۆ. ئەنگۆ ڕابن لبۆ من خەبەرەکی بدەنە خدری حەمەدەشینی سەرچیایە، بۆسەکی[٧] دانێتە بەردا بایزێ، بەردا بازنێ، کەلکا دێروونا، دۆلا لێشاوا[٨]، چ گاوا حەسەنێ برا دەستێ خۆهەلنەگرێ لسەر دارێ جان بێزارێ، بلا ببرێ تۆیێ مێران، تۆیێ شێران دلۆ[٩] لدنیایێ. هەنگێ ڕابم هۆدێ (لەعلی خان) تێدا بکەمە کادینی کایێ.

٣– کولك: دومەڵ.

٤– نخێوامێ: بۆم نەگونجا.

٥– تێلان: تەلەفۆن.

٦– بوکشینن: لێ بدەن.

٧– بۆسە: سپێر، کەمین.

٨– ئەم ناوە و ناوەکانی پێشەوە، هەموو ناوی شوێنن.

٩– دلۆ: بەشێوەی کرمانجی لە باتیی (فلان)ی سۆرانی بەکاردێ.

لاوکی بەربوورە

لەم لاوکەدا کوڕ و کچی دڵدار بەسەر ناوچەکەی خۆیان و بارانی بەهار و خۆشەویستی و ئافرەتانی مەڕدۆشدا هەڵدەدەن، کە دەچن بۆ داکوتاندنی ڕەشماڵی بەهار. کوڕ ئەوەشی لەیاد ناچێ کە دوعای شەڕ بکا لەو وەستایە کە بازنەکەی پێی یارەکەی دروست کردووە، وای داڕشتووە دەدا لە قولەپێکانی و بریندارریان دەکا.

کوڕ دگۆ:

بەربوورە. خۆش بەربوورە. تاوەکی بارانی ئەوەل بوارێ، لمانگی نیسانێ بارانەکی چەندێ هوورە[1]، دداتن لعاوییان و چەمان، لچیایێ مەقلووبێ شێخان، گەلیێ موحەممەد ڕەشاد، دبێژنێ[2] گەلییەکی قوولە. ژوانێ من و بەژنێ بلند، چاوێ بەلەك و دێمەکا بە گولی، دەقێ[3] سمایل بەگ، نیکەکی[4] بکەمەر، کەپووەکی بخەزێم، چار تلیان[5] ئەنگوستیلەی زێڕ تێدا، بێتەوە سەرکانییێ شێخ مەسوورە.

کەچکێ گۆ:

لاوکۆ، دینۆ، ئەتۆ ڕابە توافێ خارکان و خومرییا بەر بەژنێ بلند، چاوێ بەلەك و دێمەکا بەگولی. کەمخۆری دایمخۆر بە، ئەستێرا سەعەرێ سوبێدا بەری بەیانی هێشتا لمە دوورە[6].

١– هوورە: وردە.

٢– دبێژنێ: دەڵێن.

٣– دەقێ: ناوی دۆستەکەی کوڕەی لاوکبێژە.

٤– نیکە: ژوور کەلەکە کە پشتێنی بەسەرا ئەبەسترێ.

٥– تلی: پەنجە.

٦– مەبەستی لەوەیە پەلە مەکە گورج ئارەزووی خۆت بەجێ بێنی، وردە وردە خەریك بە، هێشتا زۆری ماوە ڕۆژ بێتەوە.

کوڕ دگۆ:

بەربووره. خۆش بەربووره. تاوەکی بارانی ئەوەل بواریٚ، لمانگیٚ نیسانیٚ، بارانەکی چەندیٚ بڕنگەڕنگە[7]، دداتن لعاوییان و چەمان، لچیاییٚ مەقلووبیٚ شیٚخان، لگەلییێ موحەمەد ڕەشاد، دبیٚژنیٚ گەلییەکی چەندیٚ تەنگە. ڕابن ئەنگۆ زەینیٚ خۆ بدەنە خاتوونان و زەرییان، ناسکە بیٚرییان[8]، میسالا گولان و گولەبەندان، دەستیٚ خۆدانە تیل و تەشییێ خۆ، ئیٚواش ئیٚواش، سەبر سەبر، دەکوتن چیغان و ڕەشمالا لگەل هەرامە میراتە سنگە.

کوڕۆ وەستایۆ. چاویٚ تە کۆرە بی، کوڕیٚ تە بمری، دەستیٚ تە بشکیٚ. ئەتو چاوە خرخالیٚ کەچك دەلالیٚ من دڕ[9] چیٚ کری، گۆزینگا[10] بریندارکە مەعبەینی هەردوو لینگا؟

٧– ڕنگەڕنگ: بەتاو.

٨– بیٚری: ئەو ئافرەتەیە کە بەهار لە ماڵ دەردەکەویٚ بۆ پەز دۆشین.

٩– دڕ: زبر.

١٠– گۆزینگ: قولەپیٚ.

لاوکی مێرەمێ

(مێرەم) یا (مریەم)، کیژێکی عیسایی بووە لەگەڵ لاوێکی موسوڵمان یەکتریان خۆش ویستووە. بەڵام باوکی نەیداوە بەو کوڕە. ئەم لاوکە لایەکی هەستی دڵی ئەم یار و دڵدارەمان بۆ دەردەخا.

کوڕ دگۆ:

دە یار. یار. یار مێرەمێ. یار مێرەمێ هەلالییە. قەسرێ مالێ بابێ مێرەمێ بلندە لمن چەند سپییە. ئەمن ڕابم دەستێ مێرەمێ بگرم و بڕەوینم، ببمە سەرێ زۆزانا ژۆری ببەفرە لمن وا بکەوییە.

مێرەمێ دگۆ:

ئەگەر داك و بابێ من ئەمنیان نەدا کوڕە لاوکێ خۆ، ئەمن ڕابم کۆمەلەکی سواران و عەگیدان لگەل خۆ بینم، سەرێ داك و بابێ خۆ ببڕم بشیرییا، ئەوجا بچمە سەر دینێ موحەممەدی، دینەکا بحەقە، حوسەینییە.

کوڕ دگۆ:

دەیار. یار. یار مێرەمێ. باب گاورێ داك عەجەمێ. وەز سەفەریمە، چەندێ دەڕۆم و ناڕۆم، ڕێیا مالا بابا مێرەمێ دوورە قەت ناگەمێ.

لاوکی عەلۆی شێخ هادی

(فاتیمەی ئەفەندی) دۆستی (عەلۆی شێخ هادی)، لەم لاوکەدا بە ڕێبوارانی ڕێی (حومس) و (حەما)ی شام دەڵێ کە بە دڵدارەکەی بڵێن فاتیمە لە ماڵی باوکی پایە و قەدری نەماوە، وە دەیانەوێ بەشووی بدەن و لەوی بکەن. وە بەو نیازە ڕازاندوویانەتەوە. جا ئیتر خۆی و غیرەتی. بەڵکو بگاتە فریای و نەیەڵێ لە خۆی زیاتر بۆ کەس بێ.

کەچکێ دبێژی:

بشاما شەریف دکەتم وا لمن بگومەتە. ئەسپا عەلۆکا شێخ هادی ڕاناوەستی بقەیدان و زنجیران، زێدەباری[1] لغوربەتە.

کەچکێ دبێژی:

کوڕۆ. لاوکۆ. منێ لتۆڕو بەختێ تە و بابێ تەدامە. ئەتو دەچییە حوموسێ حەمایە، حەفت قۆناغ لخوار بەیتێ خودێوۆ، دەچییەوە ناو توجاران و توجارباشییان، ئاشقان و ماشقان. سێ جۆتە سەلاما لبەژنێ عەلۆکێ شێخ هادی بکەن، بلێن فاتمێ فەندی لمالا بابان نەقەدرە نەقیمەتە.

کەچکێ دبێژی:

بشاما شەریف دکەتم وا لمن بکنێرە. ئەسپا عەلۆکا شێخ هادی ڕاناوەستێ بقەیدان و زنجیران، زێدەباری دهەوسێرە[2].

کەچکێ دبێژی:

کوڕۆ لاوکۆ منێ لتۆڕ و بەختێ تە و بابێ تەدامە. ئەتو دەچییە حوموسی

١- زێدەباری: سەرەڕای.

٢- هەوسێر: هەوسار.

حەمایە، حەفت قۆناغ لخوار بەیتێ خۆدێوۆ، دەچییەوە ناو توجاران و توجارباشییان، ئاشقان و ماشقان، سێ جۆتە سەلاما لبەژنێ عەلۆکا شێخ هادی بکەن، بلێن فاتمێ فەندی لمالا بابان بتۆپزی ددەن مێره[٣].

کەچکێ دبێژی:

بشاما شەریف دکەتم وا لمن بئاوە. ئەسپا عەلۆکا شێخ هادی ڕاناوەستی بقەیدان و زنجیران، زێدەباری دلغاوە.

کەچکێ دبێژی:

کوڕۆ لاوکۆ. منێ لتۆڕ و بەختێ تە و بابێ تەدامە، ئەتۆ دەچییە حوموسی حەمایە، حەفت قۆناغ لخوار بەیتێ خودێوۆ. دەچییەوە ناو توجاران و توجارباشییان، ئاشقان و ماشقان، سێ جۆتە سەلامان لبەژنێ عەلۆکا شێخ هادی بکەن، بلێن فاتمێ فەندی لمالا بابان سینگ بەدراوە[٤].

٣- ددەن مێره: دەیدەن بەشوو.

٤- سینگ بەدراوە: واتە ڕازێنراوەتەوە و (دراو) دادووراوە بە سنگ و یەخەیدا.

لاوكی یانێ

لە بەندی یەكەمی ئەم لاوكەدا، كچ خەبەری نەخۆشیی دۆستی دووروڵاتی بیستووە، بڕیار دەدا كە ئەگەر هەواڵی نەزانێ هەموو خۆڕازاندنەوەیەك لە خۆی قەدەغە بكا، وە گفتی خەڵات و بەراتێكی زۆر دەدا بە هەر كەس كە مژدەی ژیانی كوڕەلاوی خۆی بۆ بهێنێ.

لە بەندی دووەمیشدا بۆمان دەردەكەوێ كە تۆز و گەردێك لە دوور دیار دەدا، هەر كەسێ دەڵێ هی شتێكە. بەڵام كچ دەڵێ: هی كۆچ و باری دۆستەكەیەتی بەرەو خوار دەبێتەوە. كوڕەش لەولاوە بۆی دەسێنێتەوە كەوا ئاواتی گەیشتن بە یارەكەی دەخوازێ، وە بەسەریدا هەڵدەدا.

كەچكێ دگۆ:

هەر لهینێ هەتا وەلاتێ هینێ. ئەستێرەكی هەلدێ لبەری مەدینێ شەوقێ خۆ ددە لتیرێ بنێ بەڕی، دەشتێ عۆگنێ، كەلییا دیاربەكر، ڕۆن دكا شاری پیرە مسێبینێ[1].

كەچكێ دگۆ:

هەرچی نەدا جوابێ دەلالی، جوابێ ژینێ، منێ لخۆم حەرام بكەم خەنێ لنووكینێ[2]، كلێ لچاوینێ، بازنێ لزەندینێ، خرخالێ لپێیینێ، گوارەیێ لگێیینێ، خەزێمێ، لدفنكینێ[3]، ئەنگوستیلێ لقامكینێ. ئەمان هەرچی بدا جوابێ دەلالی، جوابێ ژینێ، بیدەمێ جوانە ماینەكی عەدنانی بەرماینێ.

ئەگەر بەوەندی ڕازی نەبوو، منێ بیدەمێ پێنجسەد سەر مەڕی سەر

١- پیرە مسێبین: مەبەست شاری مێژوویی نوسێبینە.

٢- نووكینێ: پێشی سەر.

٣- دفنك: لووت.

دۆشینێ. ئەگەر بەوەندی ڕازی نەبوو، ڕابم دەستێ خۆ باوێمە بنێ بەڕییێ خۆ دەربینم کلیلێ حەفت ئاشی مالا بابێ خۆ وەکی دگەڕێ لبەر چەقچەقێ ئاوێ پیرە مسێبینێ. هە یانێ. هەدیەکێ لدلێ من بایەکی غەریب دێ ددا لهەر چار دیرەکی ڕەشمالێ مالا بابێ من هەلناگرێ کۆنەکی ڕەشی عەلەبییێ.

***

هە. یانێ. یانێ. گەوالەکی دهینا لناوەندێ عاسمانێ، هەندەکا دگۆ بایە، هەندەکا دگۆ تەمە گرتی بەری ئاسمانێ. هەندەکا دگۆ ئەوە تۆزە تۆزێ سواران و عەنەزان و شەمەرانە. هەندەکا دگۆ تۆزێ چەقال و بەقالی موویسلییانە، هەندەك دگۆ تۆزێ مەڕی حاجی بەدرخانە. هەندەکا دگۆ نەخێر جیسرێ موویسلێیە خەراب بووە لبەر پێیێ یەخترمانە[٤].

هەندەکا دگۆ حەمێ مسێیە، کلێ چاوی نوورێیە وەکی فولووسێ وی نەچوویتە چ باغەلێ وەزیرێت خۆندکێرۆ[٥].

کەچکێ دبێژێ:

مانگۆ نزانن ئەوە نەبایە و نەتەمە گرتی بەری عاسمانە. نەتۆزێ سوارانە، نەتۆزێ عەنەزانە، نەتۆزێ شەمەرانە. نەتۆزێ چەقال و بەقالی موویسلییانە. نەتۆزێ مەڕی حاجی بەدرخانە. نەجیسرێ موویسلێیە خەراب بووە لبەر پێیێ یەخترمانە. نەحەمێ مسێیە، کلێ چاوی نوورێیە، فلووسێ وی نەچوویتە باخەلێ وەزیر و دخۆندکێرۆ. ئەوە تۆزێ دەلالییە مالا وی دەڕوا سەربەرەژێرۆ، بمن نەبێ بکەس نایتە خوێرۆ[٦].

٤- یەخترمە: عەرەبانە و ولاخی عەرەبانە.

٥- خۆندکێرۆ: خوێندکار. مەبەست لە نووسەری میرییە کە خەرج و باج کۆ دەکاتەوە. واتە: حەمەی مسێ کە ئەوەندە ئازا و یاخییە هەرگیز خەرج و باجی نەداوە بە میری.

٦- خوێرۆ: خوارەوە.

کورك دگۆ:

هاوینه. گەلەکی گەرمە، شەوێ لسێبارا نیوەشەوێ، ڕابمە توافیێ خارکان و خومرییا بەر بەژنی بلند، چاوێ بەلەك و دێمەکە بەگولی لکەیفێ دلێ خۆ گاوەکی بنووم لسەر سینگێ لکەیفێ دلێ منڕا چەندێ نەرمە.

کچك دگۆ:

هە یانێ. یانێ. هەدیەکێ لدلێ من بایەکی غەریب دێ ددا لهەر چار دیرەکی ڕەشمالێ مالا بابێ من هەلناگری کۆنەکی ڕەشی عەلەبییێ.

لاوكی ئیستیكانی دەلال

(ئیستیكان) و (عەبدولكەریمی عەبدولعەمەر) دوو برا بوون، لە جەنگێكدا ئیستیكان دەكوژرێ. لەم لاوكەدا عەبدولكەریم براكەی دەلاوێنێتەوە و پێ خۆشحاڵیی خۆی لە بیستنی دەنگی تۆپ و تفەنگ پیشان دەدا، واتە شانازی بە جەنگ و سەرشۆڕنەكردنەوە دەكا، وە بە هۆزەكەی دەڵێ كە تا تۆڵەی براكەی نەسێنێ تفەنگەكەی دەستی دانانێ.

عەبدولكەریم دگۆ:

د دەلال و دەلال. ئیستیكانۆ دەلال. ئاغایێ مەڕۆ، خۆشاویستا بەرێ وی دلی[1]. بقەسرێ شیرینێ فەرعۆ[2] كەتم وا بكەرەنگا[3]. لگۆیێ[4] من خۆش دێ ڕەقینێ[5] وچك چاپان[6]، زیرڕژنێ[7] ماهووزەڕان، عەنگەعەنگێ[8] وەلقەداران، نالەنالێ مەترەلۆزان، قرمەیێ عەینەلییان، تفەنگێ وەدیەباشێ[9] دەستێ عەبدولكەریمێ عەبدولعەمەر، كاكێ (وەیپ)[10]، لاوێ

١– واتە: مەمرە، خۆشم دەوێیت.

٢– فەرعۆ: فەرهاد، ئەوەی نەخشەكانی بێستوونی بۆ شیرینی ئەرمەن هەڵكەندووە.

٣– كەرەنگ: كەرەند، لای قەسری شیرین.

٤– گۆ: گوێ.

٥– ڕەقین : وشكەتەقە.

٦– وچك چاپان: كوچك چاپ، جۆرە تفەنگێكە. هەروەها ناوەكانی پاشەوەش ناوی جۆرە تفەنگی ترن.

٧– زیرڕژن: زیرە، دەنگ.

٨– عەنگەعەنگ: ناڵەناڵ.

٩– وەدیەباش: هەدیەباشی، دیاریی شایان. جۆرە تفەنگێكە بۆیە وا ناونراوە زۆرباش و بەقابیلەتە.

١٠– وەیپ: خوشكی عەبدولكەریم بووە.

غازی[11]، بلا لسەرە خۆش دێتن دەنگە.

عەبدولکەریمێ عەبدولعەمەر دگۆ:

گەلی عەشیرەتان. چ گاوا لکوشتنێ ئیستیکانۆ دەلالدا نیمە. ئەما گەلەکی حەیفێ من دەمینێ سەر و سمێلا سووسنی، ئەورۆ سەرییێ سێ ڕۆژە لبن خاکی لخینا سۆر هەلدینێ ژەنگار. د دەلال و دەلال. ئیستیکانۆ دەلال. ئاغایێ مەڕۆ، خۆشاویستا بەرێ وی دلی.

عەبدولکەریمێ عەبدولعەمەر دگۆ:

بلا گەلی عەشیرەتان شەڕێ مە گەلەك خۆشە لچیا و چۆلا، وا لوێ ملەکا[12]. هەتاوەکو وێ ڕۆژێ نێمە کوشتن، چ جارا تفەنگێ وەدیەباشی دەستێ عەبدولکەریمی عەبدولعەمەر، کاکێ وەیپ، لاوێ غازی، بابێ ئەمین چ جارا بسەلامەتی ڕا نایتە دەرێ. د دەلال و دەلال. ئیستیکانۆ دەلال. ئاغایێ مەڕۆ، خۆشاویستا بەرێ وی دلی.

عەبدولکەریمێ عەبدولعەمەر دگۆ:

بقەسرێ شیرینێ فەرعۆ کەتم وا لهەورازی. لگۆیێ من خۆش دێ ڕەقینێ وچك چاپان، زیرژنێ ماهووزەڕان، عەنگەعەنگێ وەلقەداران، نالەنالێ مەترەلۆزان، قرمەیێ عەینەلییان، تفەنگێ وەدیەباشی دەستێ عەبدولکەریمێ عەبدولعەمەر، کاکێ وەیپ، لاوێ غازی، لنیوەکێ مەیدان، پیچەکی[13] دەرمانڕا دەخوازی. شەڕێ مە گەلەك خۆشە لچیا و چۆلا، وا لهەورازی.

١١– غازی: خۆشەویست، یا خێزانی عەبدولکەریم بووە.

١٢– ملەك: ملە و لاپاڵ.

١٣– پیچەك: کەمێك. تفەنگەکانی ئەوسا لە جیاتیی فیشەك بارووتیان تێ کردووە و ئاگریان داوە.

عەبدولکەریمێ عەبدولعەمەر دگۆ:

گەلێ عەشیرەتان. ئەوڕۆ گەلەکی حەیفێ من دمینێ مەیتێ ئیستیکانۆ دەلال بکەلەك و گەمییان لئاوێ (دێر گولی) هات و دەربازکری. د دەلال و دەلال. ئیستیکانۆ دەلال. ئاغایێ مەڕۆ، خۆشاویستا بەرێ وی دلی.

لاوکی میرۆ

ئەم لاوکە پەردەمان بۆ لادەدا لە ڕووی گۆشەیەك لە بێزاریی نەتەوەی کورد لە داگیرکەرانی عوسمانی. لەم لاوکەدا دەردەکەوێ کە میرۆ ناوێکی سەرداری کورد لە ناوچەی جزیرە و بۆتان لە تورکەکان یاخی دەبێ، وە لەشکرێکی گەورەی تورك بەسەرکردەیەتیی عەلی عوسمان پاشا ناوێك دێتە سەری. لەو شەڕەدا نەجیم، یا نەجیبی برا گچکەی میرۆ دەکوژرێ، وە لەشکری تورك قەڵاکەی میرۆ ئابڵووقە دەدا، پاشان میرۆش دەگیرێ. خەڵەف ئاغا ناوێك کە یەکێك بووە لە گەورەکانی ئەو ناوچەیە دەسەوداێنی عەلی عوسمان پاشا دەبێ کە دەستی میرۆ کەلەپچە نەکا.

***

د لێلێ میرۆ. د لێلێ میرۆ. بخانا[1] مەزن کەتم وا لدەوێ ڕێیۆ[2]، شادا شوودێ[3]، سامێ لۆتی[4]، نێلیێ مەیمۆ، لمە هاتە کوشتن نەجیم با برایێ گچکە. ئەنگۆ ڕابن خەبەرەکی لۆ من بدەنە مشووری[5] بەغدایێ، لچەمێ وەمزەقێ لدەولەتێ بوو عاسیۆ. لگۆیە من خۆش دێ دەنگێ تۆپان و جبەخانا عوسمان پاشا. خۆش دێ دەنگێ لدوومە دێ. فەرمانێ سەرێ بابێ تیلیێ بەگ هات لدەولەتێ. ڕەببی خودێ خەرا بکا وەلاتێ جزیرێ بۆتان، بڕەکی ڕۆمێیێ کۆن سۆر کەتێ. خودێ کارێ ڕۆمییان ڕاست نەینی

١- خانا: خانوو.

٢- دەوی ڕێیۆ: دەمی ڕێگە.

٣- شادا شوودێ: شەهادەتی شوهوود، شایەتیی شایەتان.

٤- سامێ لۆتی: سیامەندی لۆتی. واتە: ئەمانە شایەتییان دا و ئاگاداریان کردم.

٥- مشووری بەغدایێ: مشیری بەغدا. مەبەستی لە میرۆیە کە بەهۆی یاخیبوون و بەگوێی حوکوومەت نەکردنییەوە شوبهاندوویە بە فەرمانڕەوای بەغدا.

وەکی لمە تێك ددەن جێیێ حێلان و هەر چار عەشیرەتێ.

بخانا مەزن کەتم دێرگولا خۆش دێرگولا. حەڕانێ[6] بەدریخان سۆرە وەکی پەلکی گولا. لەشکرێ عوسمان پاشا هات لئاوێ ڕێ سۆرێ پەڕییەوە خێوەت و بارەگایێ هەلدا بەرامبەر قەلاتێ (ئاوڕوخ)ێ مقابلا.

وەکی بەدریخان زانی ئەو خەبەر، دەکا گرینەکێ بە گرینێ دل بەکولا. لگۆیە مە خۆش دێ دەنگێ تۆپان و جبەخانا عوسمان پاشا، خۆش دێ دەنگێ لدوومە دێ. فەرمانێ سەرێ بابێ تیلیێ بەگ هات لدەولەتێ. ڕەببی خودێ خەرا کا وەلاتێ جزیرا بۆتان، برەکی ڕۆمیێ کۆن سۆر کەتێ. خودێ کارێ ڕۆمییان ڕاست نەینی وەکی لمە تێك دان جێیێ حێلان و هەر چار عەشیرەتێ.

بخانا مەزن کەتم وا بدارێ جەمەدە[7]. خەلەف ئاغا جەلەوێ وەسمان پاشا گرت و بەرنەدە. کوڕۆ وەسمان پاشا لبەختێ بابێ تە دامە دەستێ بابێ تیلیێ بەگ لدارێ کەلەپچێ مەدە. لگۆیە مە خۆش دێ دەنگێ تۆپان و جبەخانا عوسمان پاشا. خۆش دێ دەنگێ لدوومە دێ. فەرمانێ سەرێ بابێ تیلیێ بەگ هات لدەولەتێ. ڕەببی خودێ خەرا کا وەلاتێ جزیرا بۆتان، برەکی ڕۆمیێ کۆن سۆر کەتێ. خودێ کارێ ڕۆمییان ڕاست نەینی وەکی لمە تێك دان جێیێ حێلان و هەر چار عەشیرەتێ.

٦- حەڕان: لووتەوانە.

٧- بدارێ جەمەدە: مەبیوە بە دار و درەختەوە. مەبەستی لەوەیە کە خانووەکە کەوتووەتە ناو دارستانێکی چڕەوە وەك پێیەوە مەبیبێ.

لاوکی ڕۆمی

لەم لاوکەدا ئەحمەد چەچانی خزمەتکاری ماڵی عەلی ناوێك، دڵی بە مریەمی خوشکی خانە خوێکەیەوەیە، بەڵام ئەو دڵی لەگەڵ ئەمدا نییە.

ئەحمەد چەند جار شەوان دەچێتە سەرجێی مریەم و هەوڵی لەگەڵ دەدا، تا دڵی نەرم دەکا و وای لێ دێ لە بن و بنەچەی دەپرسێ. ئەنجا داوای لێ دەکا کە هەڵی گرێ و بیفڕێنێ.

کوڕۆ دگۆ:

ببالەخانا مەیرەمێ کەتم، شووتی، وا لدەوی جۆیە. بڕەکی سوارەی شێخان و عەنەدۆلییان دکەتنە وەلاتێ جزیرێ بۆتان، گرتیان کوێخا و موختار گەل کەوخۆیا.

مەیرەمێ دگۆ:

دایە، شەوێ، لسێبارا نیوەشەوێ، دەستەکێ سڕی ساردی سەقەڕی[1] قڕمایی[2] بسەر سینگ و مەمکێ مندا هاتە سەر زەرد لیمۆیە.

مەیرەمێ دگۆ:

کوڕۆ تو لە چ دگەڕێی ئەحمەدۆ؟

کوڕۆ دگۆ:

کەچێ مەیرەمێ، منێ دگەڕێم لتوورەکەی ماینێ عەلی. جۆ بدەمە ماینێ عەلی.

١- سەقەڕ: سارد.

٢- قڕمایی: مەییو.

ئای ڕۆمی[٣]. ڕۆمی. توجاریَ[٤] ڕۆمییان دووره. ئاغا چ دكه ناكەم ڕۆمیاتییَ.

مەیرەمیَ دگۆ:

دایه، ئەو شەو نا، شەوەكا دینیَ[٥]، دەستەكی سڕی ساردی سەقەڕی قڕمایی بسەر سینگ و مەمكیَ مندا هاته بن نوێنیَ.

مەیرەمیَ دگۆ:

كوڕۆ ته له چ دگەڕێی ئەحمەدۆ؟

كوڕۆ دگۆ:

كەچیَ مەیرەمیَ، منیَ دگەڕێم لجەلەویَ وان ماینیَ. ئای ڕۆمی.. ڕۆمی.. توجاریَ ڕۆمییان دووره. ئاغا چ دكه ناكەم ڕۆمیاتییَ.

مەیرەمیَ دگۆ:

كوڕۆ: ئەحمەدۆ، ڕابه بزانم ئەسل و نەسەبیَ ته چییه؟

كوڕۆ دگۆ:

كەچیَ مەیرەمیَ، من لقەیدیَ حوكمەتێڕا چەچانم. لناو عێل و عاشیرەتیَ خۆ من مەشوورم (كۆرمستۆ)مه.

مەیرەمیَ دگۆ:

كوڕۆ، ئەحمەدۆ، ڕابه چەگلیَ منیَ غەریبیَ بگره، بڕەوینه.

٣- ڕۆمی: نۆكەر، بەنده.

٤- توجار: ئیش و كار.

٥- شەوەكا دینیَ: شەوەكەی تر، دوێنی شەو.

سەریێ چەند سالە منێ کچ بم لمالا بابێ خۆ. دلێ من تەحەباندی[6]، هەر لۆ تومە.

کوڕۆ دگۆ:

ئای ڕۆمی.. ڕۆمی.. توجارێ ڕۆمییان دوورە. ئاغا چ دکە ناکەم ڕۆمیاتیێ.

٦– حەباندی: خۆش ویست.

لاوکی سەدیقۆ لاوۆ

سەدیق و خەجیج کوڕ و کچێکی دۆست و دڵدار بوون. سەدیق خەجیج هەڵدەگرێ و پەنا دەباتە بەر مەولوود کۆیی ناوێك. مەلا سەعید ناوی مامی کچە شوێنیان دەکەوێ. مەولوودی پەنادەر بە فارسی کوڕی دەڵێ پارێزگاریی سەدیق بکا نەوەکی تووشی شتێك ببێ. بەڵام مەلا سەعید دەتوانێ سەدیق بکوژێ. خەجیج سەدیقی تازە مێردی دەلاوێنێتەوە و غیرەتی موحەمەدی برای دەبزوێنێ کە تۆڵەی کاکی بکاتەوە.

ئەم لاوکە ئەم کارەساتەمان بۆ دەگێڕێتەوە:

دە مەنال مەنال.. کورکۆ سەدیق تو مەنالینە.. من گۆ: کێ بوو، کێ نەبوو سەدیقێ چاوکاڵ کوشت، مەلا سەعیدێ وی بێ دینە.

مەولوود کۆیی دگۆ:

کوڕێ من فارس ئەو شەوە شەوەکە تاریکە، بتۆز و بایە. تو ڕابە نۆبەتێ بگرە بیەقینە.

فارس دگۆ:

کوڕۆ. بابۆ. ئەو شەو شەوەکی گەلە تاریکە، بتۆز و بایە، منێ نزانم نۆبەتێ بگرم لمەڕ و مالە یا لجۆخینە؟

مەولوود کۆیی دگۆ:

حەیفێ من نامینێ دێتە کوشتن سەدیقێ چاوکال، بەلێ حەیفێ من دمینێ لپاش سەدیقێ چاوکال بجێ دما جۆتەکا مال و ژنە. د مەنال. مەنال. سەدیق تو مەنالینە. کێ بوو، کێ نەبوو سەدیقێ چاوکال کوشت؟ مەلا سەعیدێ وی بێ دینە.

خەجیجێ دگۆ:

منێ ڕابم پاشێ سەدیقێ چاو بەلەك، بەرێ خۆ بدەمە چۆلێ، سەرێ خۆ بکەم شینە. د مەنال. مەنال. سەدیق تو مەنالینە. کێ بوو کێ نەبوو سەدیقێ چاوکال کوشت؟ مەلا سەعیدێ وی بێ دینە.

من گۆ: کێ بوو، کێ نەبوو دوو خەنجەران دابوونە بەر بەژنێ سەدیقێ چاوکال؟ مانگۆ نزانن ئەو کافرێ وی بێ دینە!

خەجیجێ دگۆ:

کوڕۆ. محەمەدۆ. تو ڕابە سوندەکی بخۆ بگۆڕێ سەدیق، بتەلاقێ هەردوو ژنا، سەرێ خۆ مەکە سەر چ بالیفا، تا خینێ سەدیقێ چاوکال ڕا نەستینی.

د مەنال. مەنال. کورکۆ دینۆ تو مەنالینە... مانگۆ نزانن بەرێ دوو ژنان لپاش سەدیقێ چاوکال یەتیم بوونە؟

لاوكی وەی لێ وایێ

لەم لاوكەدا كیژ بە دۆستەكەیدا هەڵدەدا كە نەخۆش بووە، وە هەستی خۆی بەرامبەر شۆخی و لاویەتی و جوامێریی ئەو دەردەبڕێ.

وەی لێ وایێ. وەی لێ وایێ. بەژنێ تو گەلەكی زراوە، هەلنایە لبەر تۆقان و تەلسمان، دووبارە هەرامە زێڕی لدنیایێ. هەر كوڕەكی لسەر كچكەكی بقابەتمان[1] بێتە كوشتن شەهیدە لشەهیدێ كەربەلایێ.

كەچكێ دگۆ:

منێ لپاش كوڕە لاوكێ خۆ نەمینم ئاخ لدنیایێ. منێ بسەرێ چیایێ قەرەچۆغا ڕەنگین كەتم، چەندی چیایەكی بێ قەزا و بەلایە، لدنیایێ. چ بكەم كوڕە لاوكێ من نەخۆشە وا لناو نوینێ. ڕابن جێی كوڕە لاوكێ من چێ بكەن لتاق و پەنجەرێ لۆ لعەوایێ.

كەچكێ دگۆ:

منێ ڕابم كوڕە لاوكێ خۆ بگێڕم لسەر حەكیمان و تەبیبان وا لدنیایێ. ئەگەر كوڕە لاوكێ من چێ نەبوو لسەر حەكیمان و لوقمان و تەبیبێ لدنیایێ، ڕابم كوڕە لاوكێ خۆم باوێمەوە قاپییێ غەوسەكەی مال لبەغدایێ. ئەمان ئینشەڵا لبۆ كوڕە لاوكێ من دێ شفایێ. ئاخ دلۆ هەی وایێ[2]. لپاش كوڕە لاوكێ خۆ نەمینم لدنیایێ.

كەچكێ دگۆ:

منێ بسەرێ چیایێ قەرەچۆغا ڕەنگین كەتم چیایەكی چەندی پانە. كوڕە لاوكێ من سوارە لەهەدبانە. هەوریـیەكی سۆری لسەرانە، دەمانچەكی

١– بقابەتمان: بە بەقا و متمانە. جێ بڕوا.

٢– هەی وایێ: هاوار.

چاردەخۆر لنێکانە، شەرواڵەکی دەمەرقۆپان للینگانە، خەلك و عالەمێ گوندێ مە دبێژن مێوانی ئەنگۆ شوانە یانە گاوانە؟ ما چاوێ ئەنگۆ کۆر بوونە نازانن کوڕە پاشایەکی نوور موحەممەدی ڕۆمی لمەڕا میوانە؟

وەی لێ وایێ. لپاش کوڕە لاوکێ خۆ نەمینم لدنیایێ.

لاوکی خەلیل بەگ

هەبوو، نەبوو، کەس لە خوا گەورەتر نەبوو. کەس لە بەندەی خراپ ڕووڕەشتر نەبوو. میرێکی کورد هەبوو ناوی حەسەن پاشا بوو، ئەم میرە برازایەکی بووە خەلیل بەگی ناو بووە. خەلیل بەگیش نۆکەرێکی یەزیدیی بووە ناوی (خەلۆك) بووە. ماڵی حەسەن پاشا لەگەڵ ماڵی تەمەر ئاغا، کە ئەویش میرێکی تری کورد بووە، ناکۆك بوون، چونکە پێشان تەمەر ئاغا هەموو ساڵێ خەرج و باجی بە حەسەن پاشا داوە، بەڵام لە پاشاندا خۆی لێ یاخی کردووە و ملی بۆ نەخەواندووە و خەرج و باجە ساڵانەکەی لێ بڕیوە. تەمەر ئاغا کچێکی قۆزی دەبێ لە کوردستانی ڕۆژاوادا بەناوبانگ دەبێ. ناوبانگی شۆخیی ئەو کچە کە ناوی (تەنیاپەری) بووە بەرگوێی خەلیل بەگی برازای حەسەن پاشاش کەوتبوو، هەروەکو تەنیا پەریش ناوبانگی جوامێری و لاویی خەلیل بەگی بیستبوو.

ڕۆژێك لە ڕۆژان حەسەن پاشا بانگ دەکاتە خەلیل بەگی برازای و پێی دەڵێ خەلیل تۆ کوڕێکی بێ غیرەتی، ئەگەر بێ غیرەت نەبوویتایە ئەو ساڵ ئەوە دە ساڵە ماڵی تەمەر ئاغا خەرج و باجی ساڵانەیان بڕیوە و ناماندەنێ، لەشکرێکت هەڵدەگرت و دەتدا بەسەر ماڵی تەمەر ئاغادا تۆڵەی ئەو یاخیبوونی دە ساڵەت لێ دەکردەوە. خەلیل بەگ بەم قسەیەی مامی پەست دەبێ چونکە سووکیی خۆی تێدا دەبینێ، دەڵێ مامە لەشکرم ناوێ، تەنیا خەلۆکی خزمەتکارم لەگەڵ خۆم هەڵدەگرم و دەڕۆم، یا سەرم ناگێڕمەوە دواوە، یا خەرج و باجی ئەو دە ساڵە هەمووی لێ وەردەگرم، وە بە جۆرێ لووتی دەشکێنم جارێکی تر ببڕای ببڕ نەتوانێ ملی یاخیگەری هەڵپێچی. ئەمە دەڵێ و بانگ دەکاتە خەلۆکی خزمەتکاری ئەسپەکەی بۆ ئامادە بکا. جووتە سوار دەکەونە ڕێ، دەڕۆن، زۆر دەڕۆن، کەم دەڕۆن ناوەستن تا

دەگاتە شوێنێك لە دوور كۆمەڵە دەوارێك هەڵدراوە، لەنێویاندا دەوارێكی ڕەنگاوڕەنگ هەیە هەر تەختەیەكی لە ڕەنگێكە. خەلیل بەگ بە خەلۆكی خزمەتكاری دەڵێ بچێ بزانێ ئەو دەوارە ڕەنگاوڕەنگە لەناو ئەو هەموو دەوارانەدا هی كێیە. كە خەلۆك و دەگاتە پێش دەواری ڕەنگاوڕەنگ كچێكی لە شەكر شیرینتر، لە مانگی چواردە بەتاراتر ڕاست دەبێتەوە، نەبخۆی نەبكەی هەر تەماشای قەد و باڵای بكەی. ئەو كچە تەنیاپەریی كچی تەمەر ئاغا دەبێ. تەنیا پەری جڵەوی ئەسپەكەی خەلۆك دەگرێ و فەرمووی لێ دەكا دابەزێ. خزمەتكار لەتاو جوانیی كچە ئاگای لە خۆی نامێنێ، لە ئەسپەكەی بەردەبێتەوە خوار و لە هۆشی خۆی دەچێ.

تەنیا پەری بە هەڵەداوان دەچێ پەرۆیەكی بۆ ئاگر دەدا و بۆ سۆكەی دەكا بە لووتیدا هۆشی دێتەوە بەری، دەیباتە ژێر دەوار جێی بۆ ڕادەخا و دای دەنێ.

كە هەڵدەسێتەوە لێی دەپرسێ ئەو سوارەی تر كێ بوو بەجێت هێشت؟ خەلۆك وەرامی دەداتەوە خەلیل بەگی برازای حەسەن پاشایە هاتووەماڵی بابی تۆ تالان بكا و شوێن دەوارتان بكا بەپیاز، چونكە ئەوە دە ساڵە یاخی بوون و خەرج و باج نادەن. تەنیا پەری كە دوور بەدوور ناوبانگی خەلیل بەگی بیستبوو بە خەلۆك دەڵێ هەستێ بچێ خەلیل بەگ بانگ كا بۆ لای دابەزێ بحەسێتەوە. خەلۆك لەگەڵ خەلیل بەگی ئاغای ناپاك بوو، دەیزانی ئەگەر خەلیل بەگ چاوی بە تەنیاپەری بكەوێ شەیدای دەبێ و دەیخوازێ و تەمای خۆی دەبێ بەهیچ. بۆیە بڕیار دەدا هەر چۆنی كردووە نەیەڵێ بیبینێ. كە دەگەڕێتەوە لای خەلیل بەگ لە وەرامی پرسیاریدا لە خاوەنی دەواری ڕەنگاوڕەنگ، دەڵێ: كچی پیرەژنێكی جادووگەرە، ڕەشكەڵەیەكی چەق و ڕەقی باریكە پەلكەی بەسەرەوە نییە. هەموو وەختێ وەختی خوایە. كاتێك كە خەلۆك و خەلیل بەگ ئەو قسانە دەكەن، فێنكیی سبەینان دەبێ،

تەنیا پەری گوێی لێ دەبێ کە خزمەتکاری بەدکار چۆنی باس کرد لای ئاغای. ویستی بەندێکی بۆ هەڵدا لەبارەی خۆیەوە، تا گوێی لێ بێ. وتی:

– *کورۆ. بەگۆ. خەلیل بەگۆ. ئەتو زۆر مندالی. ئەتو نازانی قسەی خزمەتکاریٚ تۆ ڕاست نینە. تو وەرە جلەویٚ هەسپیٚ خۆ بابدەوە، ڕوو بکە خیوەتیٚ ڕەنگاوڕەنگە، تا سەریٚ خۆ کۆت کەم لە پێش چاویٚ کورە لاوکی خۆ. کەزییا سەر ملیٚ من بیست و سێنە. تو وەرە بە چاویٚ خۆ من ببینە.*

خەلیل بەگ کە گوێی لەمە بوو، شەرمی بەخۆ هات بچێ بۆ لای کچەکە. ڕاست ڕووی کردە دەواری دیوەخانی ماڵی بابی تەنیا پەری.

دەوار چۆڵ بوو، کەسی تێدا نەبوو. تەمەر ئاغا لەگەڵ لەشکری خۆی چووبوو بۆ ڕاووشکار. تەنیا پەری کە بەوەی زانی، دەوارەکەی بە کارەکەرەکانی پێچایەوە چوو لە بەرامبەری دەواری دیوەخانی ماڵی باوکیدا هەڵی دا.

کارەکەرێکی ناردە لای خەلیل بەگ کە خزمەتکارەکەی بنێرێ سنگی دەوارەکەی بۆ بگرێ تا دای کوتێ. لە خەلۆك وابوو تەنیاپەری حەزی لێ کردووە بۆیە ئەم بیانووەی دۆزیوەتەوە. گورج ڕای کرد بۆ لای تەنیا پەری. مەبەستی تەنیا پەری ئەوەبوو بە کارەکەرەکانی بڵێ تێلاترێنێکی چاکی بکەن، بەڵام بیری کردەوە کە لەوانەیە خەلیل بەگی لێ زوێر بێ، سەرەڕای ئەوە کە بۆ ئەستاندنی خەرجی دە ساڵ هاتووە. دەستی بۆ خەلۆك درێژ نەکرد و ڕاستەوخۆ ناردییە دواوە. ئەوجا بە کارەکەرەکانی گوت کە چاك وایە نیوەڕۆ بنێرین بەدوایدا بێت بێرەمان لەگەڵدا بکا. کە هات چاوێکتان لێ هەڵدەتەکێنم، لەناو مەڕەکاندا بیدەن بەزەویدا، کەس چاوی لێ نابێ، کام لای دێشێ بیکوتن. ڕانەمەڕی ماڵی تەمەر ئاغا سێ هەزار سەر بوو، کە کاتی مەڕەبێرە هات ناردیان بەدوای خەلۆکدا بێت یارمەتییان بدا. لەسەر داوای تەنیا پەری خەلۆك هات و دەسی کرد بە مەڕەبێرە لەگەڵیاندا، بەڵام

ئەوان لەبەر قسە ئاگایان لە خۆیان نەما تا گەیشتنە ناوەڕاستی ئیش. تەنیا پەری بە گۆشەی چاوی سەیرێکی کارەکەرەکانی کرد، لە خەلۆك ڕاست بوونەوە، بەڵام خەلۆك کەوتە فریای خۆی، لە دەسیان هەڵات و لەناو مێگەلەکەدا خۆی شاردەوە، کارەکەرەکان پێیان نەزانی، کە مەڕەبێرە تەواو بوو کارەکەرەکان چوونەوە ناو دەوارەکانیان، خەلۆکیش گەڕایەوە بۆ دیوەخان بۆلای ئاغای. خەلیل بەگ کە بە کەلوپەلی شێواو و سەر و گوێلاکی تۆزاوییەوەی دی لێی پرسی: بۆچی وای لێ هاتووە؟ بەڵام ئەو نەیوێرا ڕاست بڵێ و درۆیەکی بۆ دۆزییەوە.

ئێوارە وەختان تەمەر ئاغا گەڕایەوە لە ڕاو. پێش ئەوەی بگاتە جێ دیتی دوو وڵاخ لەپێش دەواری دیوەخان بەسراونەتەوە. لە دەس و دائیرەکەی پرسی: کوڕینە، چۆن لە خاوەندی ئەو دوو وڵاخە تێ دەگەن؟ من لام وایە بە قەسدی سەری من هاتوون، دڵم خەبەری داوە.

لە ترسا نەیوێرا ڕوو بکاتە دیوەخان، لەبەر دەوارەکەی تەنیا پەریدا هاتە خوار. لە کچەکەی پرسی ئەو میوانانە کێن و بۆچی هاتوون؟ تەنیا پەری وتی: بابە. ئەوە خەلیل بەگی برازای حەسەن پاشایە بە میوانی هاتووەتە دیوەخانی ماڵی بابی من. بەڵام بابە ئەتۆ وا دیارە زۆر دەترسی. بڕۆ بەخێرهاتنی لێ بکە. ئەگەر خەلیل بەگ هیچ قسەیەکی کرد، تۆ بڵێ: میوان یاخوا بەخێربێی بەسەرچاوان، ئەوا تەنیا پەریی کچی خۆم پێشکێش کردی. تەمەر ئاغا هەڵسا چوو بۆ دیوەخان و بەخێرهاتنی خەلیل بەگی کرد. زۆری پێ نەچوو خەلیل بەگ هەستایە سەرپێ دەستی دایە مەسینە بچێ دەس بە ئاو بگەیەنێ.

خەلۆکی خزمەتکاریش لەگەڵی هەستا مەسینەکەی بۆ هەڵگرت. خەلۆك چونکە نیازی لەگەڵ ئاغای چاك نەبوو، ویستی نەیەڵێ تەمەر ئاغا و خەلیل بەگ یەك بکەون، پێی وت: ئاغەم کە گەڕاینەوە تەمەر ئاغا سێ جار تەنیا

پەریت پێشکەش دەکا، بەڵام تۆ پەسەندی مەکە. کاتێك کە هێشتا خەلیل بەگ لەسەر ئاو بوو، تەمەر ئاغا بە دەوروبەرەکەی وت: ئەرێ خەڵکینە، ئەم کوڕە چەند ساڵە ڕووی نەکردووەتە دیوەخانی من. وا ئێستا هاتووە، چی بەقابیل دەزانن پێشکەشی بکەم؟ کۆمەڵەکە بەجارێ وتیان ئاغە پێی بفەرمو: یاخوا بەخێر بێی، تەنیا پەریی کچم شاباشی بەرپێت بێ. کە خەلیل بەگ هاتەوە و دانیشت تەمەر ئاغا پێی وت: کوڕم یاخوا بەخێر بێی، وا تەنیا پەریی کچم کرد بەشاباشی بەر پێت. خەلیل بەگ وەرامی دایەوە: مامە وا قبووڵم کرد تەمەر ئاغا بانگی دوازدە مەلا و دوازدە فەقێی کرد، بە ئەمری شەرع تەنیا پەرییان لە خەلیل بەگ مارە بڕی. حەوت شەو و حەوت ڕۆژ لە ماڵی خۆیا دەهۆڵ و زوڕنای بۆ کوتا و بووکی بۆ گواستەوە، دوور لە هەموو دەوارەکان سەرا و پەردەی بۆ هەڵدا. ئێوارە کە خەلیل بەگ چوو بۆ لای بووکێ، لە دوور دی شتێکی بۆر دیارە، لەو ناوەدا هەڵتووتابوو. تێی خوڕی: کوڕە تۆ کێی؟

خەلۆکی خزمەتکار وتی: منم. خەلیل بەگ پرسی: ئیشت چییە؟ بۆچی هاتوویتە ئێرە؟ خەلۆك گوتی: هیچ مەبەستی خراپم نییە. تەنیا هاتووم ئامۆژگارییەکت بکەم. ڕەوشتی ئەمانە وایە لە ماڵیاندا بێگانە ماچی بووکیان ناکا و لێی نزیك نابێتەوە. مادەم تەنیا پەری بووە بە ماڵی خۆت کەی گەڕایتەوە شوێنی خۆت ئەو کاتە بچۆرە لای. حەوت شەو و حەوت ڕۆژ خەلیل بەگ لەگەڵ تەنیا پەری مایەوە، بەڵام نەورتەی لەگەڵدا لە دەم دەرهات و نەماچێکی کرد و نەلێی نزیك کەوتەوە. پاش حەوت شەو و حەوت ڕۆژە بووك سوار کرا و لەگەڵ خەلیل بەگ و تاقمە سوارێکدا نێردرا بۆ ماڵی زاوا. کە نزیکی قۆناغی ماڵی حەسەن پاشا بوونەوە، خەلۆکی بەدنیاز بەخەلیل بەگی وت: ئاغا لای ئێمە شوورەیییە ئەم سوارانە لەگەڵمان بگەنە جێ، لێرەوە سوپاسی ئەرك کێشانیان بکە و بیانگێڕە دواوە و پێیان بڵێ پێویست نییە لەوە زیاتر زەحمەت بکێشن. خەلیل بەگ لەسەر ئامۆژگاریی

خزمەتكارەكەی سوارەكەی گێڕایە دواوە.

كە مانەوە خەلیل بەگ و خەلۆك و تەنیا پەری و كەوتنە نزیكی ڕۆژاوا، خەلۆك بەخەلیل بەگی وت پێی ناوێ بەم درەنگ وەختە ڕێ بكەین و بەشەو بڕۆین. ئەمشەو بۆ خۆمان لێرە دەوار هەڵدەدەین و ڕادەبوێرین. سبەینێ بە كاوەخۆ دەڕۆینەوە بۆ شوێنی خۆمان. لەسەر قسەی خەلۆك ئەو شەوەیان لەوێ بردە سەر. كە سبەینێیان لێ هات و ویستیان خۆیان بۆ ڕۆیشتن ئامادەكەن، خەلۆك بە ئاغای گوت: باشتر نییە لەم دەشتە ڕاوێكی لێ بكەین و پاش نیوەڕۆ بگەڕێینەوە بۆ ماڵ؟ تەنیا پەرییان بە تەنیا لە دەوارەكەدا بەجێ هێشت و بەجووتە سوار بوون چوون بۆ ڕاو. دوو سێ گەروو ڕۆیشتن تا لە دەوارەكەیان دووركەوتنەوە، خزمەتكار بە ئاغەی گوت: ئاغە زگم زۆر دێشێ، ناتوانم بێم. من دەگەڕێمەوە لە دەوارەكەدا پاڵ ئەدەمەوە تا تۆ تەشریفت دەگەڕێتەوە.

خەلۆك خەلیل بەگ بەجێ دەهێڵێ و بۆ خۆی دەگەڕێتەوە بۆ دەوارەكە بۆ لای تەنیا پەری. خەنجەرێكی دەبانی مشتوو سپی لە تەنیا پەری هەڵدەكێشێ و پێی دەڵێ یا دەبێ ماچێكم بدەیتێ، یا بەم خەنجەرە دەتكوژم.

تەنیا پەری چاییی لێ نابوو، لە پێش سەماوەرەكەیدا دانیشتبوو، شەكرشكێنێكی ئەڵماسی لابوو. بە خەلۆكی وت: ئەوەی پێ ناوێ بە هەڕەشە و زۆر ماچم لێ بسێنی، وەرە ماچی خۆت بكە. خزمەتكاری ناپاك دەستی دەنێتە سەر شانی بووكێ و دەمی لە گۆنای نزیك دەكاتەوە. تەنیا پەری ناكاتە نامەردی شەكرشكێنێكی بۆ داهێنێتەوە دەیدا بە لووتیدا دەیپەڕێنێ.

خەلۆكی لووتبڕاو سواری وڵاخەكەی دەبێ و بەغار دەگەڕێتەوە بۆ ماڵی حەسەن پاشا. كە پاشا چاوی بە خەلۆك دەكەوێ وا بە لووتی بڕاو بەتەنیا گەڕایەوە پەرێشان دەبێ، لێی دەپرسێ: ئەی خەلیلی برازام چی بەسەرهات؟ خەلۆك وەرامی دەداتەوە: عەمرتان نەمێنێ لەگەڵ ئاغایەتیتان، لەگەڵ

ئیسلامەتیتان، لەگەڵ پیاوەتیتان. تەمەر ئاغا تەنیا پەریی کچی پێشکەش بە تۆ کرد، بەڵام خەلیل بەگ لەڕێدا لە پێش چاوی مندا ماچی کرد، منیش پێم وت ئەوە ئامۆژنتە، بۆ تۆ ماقووڵ نییە ماچی دەکەی. لەسەر ئەو قسەیە کەپوومی بڕی. حەسەن پاشا کە ئەمەی بیست شێت بوو. فەرمانی دا تەپڵیان کوتا و دەنگی لەشکریان دا بڕۆن خەلیل بەگی برازای بکوژن و لەتوپەتی کەن، خەلۆکی خزمەتکار گوتی: پاشا خەلیل بەگ لاوێکی عەگید و شۆڕەسوارە، بە لەشکر دەرەقەتی نایەن، دەبێ بە فێڵ بگیرێ. حەسەن پاشا لە خزمەتکارەکەی پرسی ئەی ڕات چۆنە، چی بکەین؟ خەلۆك ڕاوێژی بۆ کرد کە قاسیدێك بنێرن بۆ لای بەر لەوەی بگاتەوە لای تەنیا پەری، پێی بڵێ مامی گیان دەدا، لە ئێستا و تاوێکی تردایە، مەلا لە سەری دەخوێنێ. ئەویش دەسبەجێ دێتەوە. جا کە گەیشتە ئێرە بیگرە و بیکوژە. کابرای قاسید ڕۆیشت، ئەوەی پێیان گوتبوو بەخەلیل بەگی گوت. خەلیل بەگ بێ ئەوەی لابداتە دەوارەکەی تەنیا پەریی بووکی، ڕاستەوخۆ گەڕایەوە بۆ ماڵی مامی.

هاتە دیوەخان و سەلامێکی لە دانیشتووان کرد. سەلامەکەیان سەندەوە. حەسەن پاشا ڕووی دەمی تێ کرد و پێی گوت کوڕم یاخوا بەخێر بێیتەوە. من لە خەمی دواکەوتنی تۆ نەخۆش کەوتبووم، ئێستا کە تۆ هاتوویتەوە من هیچم پێوە نەماوە و چاك بوومەتەوە. حەسەن پاشا هێشتا بەخەلیل بەگ نەدەوێرا، نەیتوانی ڕاست و ڕەوان بیگرێ. فڕوفێڵی بۆ خستەکار، پێی وت: ڕۆڵە. وەرە با (سەرترنجانە)یەك بکەین لەسەر دڵخواز.

یارییان دامەزراند. حەسەن پاشا شایەرێکی بەرامبەر خەلیل بەگ دانا و تێی گەیاند دووسێ بەند هەڵ بدا بەسەر تەنیا پەریدا. شایەرەکە گوتی:

– *کوڕۆ. بەگۆ.. خەلیل بەگۆ. ئەتو زۆر مندالّی، زۆر نەفامی. دانیشتووی لە دیوەخانی حەسەن پاشا، دەکەی گەمە و قوماری. ئەتو نازانی تەنیا پەری دانیشتووە بە تاقی تەنێ، لە بن خیوەتێ، چاوی لە ڕێیە داخۆ*

کەنگێ دێتەوە دەزگیرانێ وی لە ڕاو و شکاری؟

کە شایەر ئەم بەندەی گوت خەلیل بەگ بیری پەرت بوو بۆ لای تەنیا پەری و قومارەکەی لەیاد نەما. حەسەن پاشا حەوت کەڕەت لەسەر یەك یاریی لێ بردەوە. وتی خزمینە. برازای خۆمە و لێم بردووەتەوە، چی باشە لێی بکەم؟ هەر خۆی وەرامی خۆی دایەوە، وتی وا چاکە پەتێکم بۆ بێنن لە بنی پێیەوە تا گەردنی بە کۆڵەکەی هەیوانەکەمەوە بپێچمەوە، چونکە لێم بردووەتەوە. کە لە پێچانەوەی بوونەوە، ڕووی کردە دانیشتوان و وتی: خەڵکینە. کێ بێ خەلیل بەگم بۆ بکوژێ نیوەی ئەو شارەی پێ دەبەخشم.

دووجار بانگەکەی دووبارە کردەوە، کەس وەرامی نەدایەوە. بۆ جاری سێیەم پیرەمێردێك لە قوژبنێکەوە هاتە دەنگ و وتی: نەوەك نیوەی ئەو شارە، هەمووی شارەکەشمان پێ ببەخشی کەسمان دەسمان ناچێتە خەلیل بەگ و نایکوژین.

خەلۆکی خاینی خزمەتکار لە پشت دەرگاوە دەنگی هەڵبڕی و گوتی:

پاشام. من ئامادەم بیکوژم. تەورێکی تیژیان دایە دەستی، هەردوو قۆڵی لەبندا داپاچی. ئەوسا بە پاشای گوت پاشا تا نەمردووە، سوارێك بنێرە تەنیا پەری بێنێتەوە، چونکە ئاشقە و ماشقەن، با بەم حاڵەوە چاوی پێ بکەوێ. ڕابەری پاشا بە تەنیا پەریی گوت خەلیل بەگ زۆر نەخۆشە، لە دیوەخانی ماڵی مامی کەوتووە، یا دەگەیتە سەری یا ناگەیت. تەنیا پەری بەدرێژاییی تەمەنی خۆر لێی نەدابوو، لەتاو هەواڵی کابرای ڕابەر بەسەری قۆتی و پێی پەتی لەگەڵیدا بەڕێ کەوت. کە نزیك بوونەوە لە کۆمەڵەکەی دەوری خەلیل بەگ، خەلۆك بە پاشای گوت دەبێ بە هەردووکمان هەردوو قۆڵی تەنیا پەری بگرین، پێش ئەوەی خەلیل بەگ بەو حاڵەوە ببینێ، ئەگینا عەگیدە، بە بەرەڵڵایی خەلیل بەگ بەو جۆرە ببینێ کەتنێکمان پێ دەکا. پاشا و خەلۆك هەردوو قۆڵی تەنیا پەرییان گرت و بردیانە پێش خەلیل

بەگ کە خوێن بەلەشیدا دەهاتە خوار. تەنیا پەری کە خەلیل بەگی بەو جۆرە دی، بەدەم قوڵپی گریان و هەنسکدانەوە، بەندێکی بەسەرا هەڵدا، تیادا وتی:

– *کوڕۆ. بەگۆ. خەلیل بەگۆ. چەندم پێ گوتی منداڵی، بێ عەقڵ و کەماڵی. ئێستا وا بەچاوی خۆت دەبینی بە حەسەن پاشای مامت و خەلۆکی خزمەتکارت هەردوو قۆڵیان گرتووم و دەستەڵاتی هەموو شتێکیان لێ بڕیوم.*

خەلیل بەگ بەدەم ئازار و سزاوە مرد. حەسەن پاشا ناردی مەلایان بانگ کردو پێی وت تەنیا پەریی لێ مارە کات. تەنیا پەری وتی. بڕیاری شتی وا نادەم تارێم نەدەن بچمەوە بن دەواری خۆم، جلوبەرگی بووکێنیم لەبەرکەم. سواربوو ڕۆیشتەوە بۆ ناو دەوارەکەی خۆی، جلوبەرگی بووکێنیی بە تەواوی لەبەر کرد و خۆی ڕازاندەوە و هاتەوە، بەڵام پیاڵەیەك ژەهری لەگەڵ خۆی هێنا. ئاغا بە مەلای گوتەوە مارەی ببڕێ. تەنیا پەری دووبارە گوتییەوە بڕیاری شتی وا نادەم تا گۆڕی خەلیل بەگم پیشان نەدەن لە کوێتان شاردووەتەوە. خەلیل بەگیان لە تاقی بنەوەی کۆشکێکی حەوت نهۆمدا نابووە گۆڕ. پاشا بە مەلای گوت لەگەڵ تەنیا پەری بچێ گۆڕەکەی پیشان بدا، پاشان لەگەڵی بێتەوە تا مارەی ببڕێ. مەلا تەنیا پەریی لەگەڵ خۆیدا هەڵگرت و بردییە سەر گۆڕی خەلیل بەگ و دەستی کرد بە ئامۆژگاری کردنی کەوا خەلیل بەگ تازە ڕۆیشت و بڕایەوە. تەنیا پەری لە مەلای پرسی ئەو کۆشکە چەند نهۆمە، وە داوای لێ کرد ڕێگای بدا بچێت لەسەر بانەکەیەوە تەماشایەکی ناوشار بکا. تەنیا پەری کە چووە سەربان پڕبەدەم دەستی کرد بە لاوك وتن:

– *لۆ لۆ. حەسەن پاشا ئەتۆ زۆر بێ عەقڵی. هەروەك کەران گوێدرێژی. ئەتۆ نازانی ئەگەر تەنیا پەری بچێتە سەر قەسرەکەی حەفت تەبەقە، لە پاش بەژنی خەلیل بەگ خۆی داوێژی؟*

حەسەن پاشا گوێی لەو لاوکە بوو، هاواری کردە مەلا فریای تەنیا پەری کەوێ نەیەڵێ خۆی هەڵداتە خوارەوە، بەڵام تا مەلا دوو سێ پلەکانە سەرکەوت، ئەو خۆی هەڵدابووە خوارەوە و هەپڕوون هەپڕوون بوو بوو.

ئەویشیان لە کۆشکەکەدا ، لە پاڵ خەلیل بەگدا، نایە گۆڕ.

***

ماڵی تەمەر ئاغا بەم کارەساتەیان زانی. لەشکرێکی گەورەیان پێکەوە نا و چوونە سەر حەسەن پاشا، شارەکەیان داگیر کرد و کەوتنە قەڵاچۆی دەس و دائیرەکەی. یەکێك لە لەشکری تەمەر ئاغا خەلۆکی خزمەتکاری ناسییەوە، کۆڵان بە کۆڵان کەوتە سەری. خەلۆك لە نێوان گۆڕی خەلیل بەگ و تەنیا پەریدا خۆی شاردەوە، بەڵام لەشکرییەکە پێی زانی، وە لەو شوێنەدا دایە بەر شیپی خەنجەر و کوشتی. خوێنی خەلۆك لە نێوان هەردوو گۆڕدا ڕژا.. چونکە خایەن و ناپاك بوو، خوێنە پیسەکەی لە گۆڕەکەشدا کەوتە نێوانیان و نەیهێشت بە مردوویش پێکەوەبن.

حەیران

١

خۆزی[١] بەخۆزیداران، کوریکەك[٢] باما لە کورێکی (گاگرۆ)یە، شین ببا‌ما لەسەر چیایەکەی (هەیبەت سوڵتانێ)، هەموو دانی ئێواران بەرامبەر بە ڕووباری (کۆیە).. سەر و پەرچەمی حەیرانێ بە چ دەشپێنم[٣]، بە تابوورا عەسکەرەکانی عەلی عوسمان پاشای کە ئەو ساڵ سەری چەند ساڵە حوکمێ دەگێڕێ لە بنی (زاخۆ)یە.

٢

خۆزی بەخۆزیداران، کوریکەك باما لە کوریکی (کەس نەناسی)، شین ببا‌ما لەسەر گردەکەی (پیرداوود) و (دووسەرەی)، بەرامبەر بە (شێراوە) و (قووچە بڵباسی).

کیژ دەڵێ: کوڕە حەیران گەلەك دوعا و سەلامت لێ بی ئەو ساڵ خەمەکم لێ بخۆ، چونکە ئەو ساڵ چەند ساڵە جۆتە شەمامەم پیر کردییە سەبارەت بە کوڕە حەیرانێ، لەبن کەوێ و کراسێ.

٣

سەرم چەند دێشی، دڵم بە گازە گازە. ئەگەر ئەنگۆ حەیرانەکەی من نا‌ناسن، ئێواران قوڵینگە، سبیانان قازە.

کیژ دەڵێ: کوڕە حەیران گەلەك دوعا و سەلامت لێ بی، بیستوومە دەچییە وەڵاتی غەریبییان، ئەگەر دنیا بوو نەمدیتی، کوڕە حەیران، گەردەنت ئازە[١].

١

١– خۆزی: خۆزگە.

٢– کوریك: کولیلك، گوڵاڵە.

٣– دەشپێنم: دەشوبهێنم.

٣

١– ئازە: ئازا.

٤

سەرم چەند دێشی، براینە، دڵم دەناڵی[١]. ماڵی بابێ حەیرانێ لێیان نا[٢]، هاتنە خوارێ بەسەر (زوورگە زراوێ). ئێوارە درەنگە هەڵیان داوە لە لەناوبەینێ (گاوەرە) و (کەنداری)[٣]. ئەنگۆ ئەگەر حەیرانەکەی من ناناسن کارمامزەکی دوو مانگە، لە ترسی عەوەت عەوەتێ[٤] سواران، فڕمەی[٥] مەعنەگان[٦]، نووسکەی[٧] تاجییان[٨]، تەقەی ئاوزەنگی، بۆنی بارووتی، گەلەك شپرزە بوو، شەولەوەڕی خۆی خستەوە ناوبەینی (معێجیلە) و (کاولە مشاری).

٥

ئەستێرەکم لێ هەڵدێ لای لە ئێمەنێ[١]، پێروو[٢] هەڵدێ تەرازوو ناگەنێ. ئەوجا حەیفی من دەمینێ لەبەر کۆڕپە کیژەکانی ئەوێ عەیامەی[٣]، شەوێ لە سێبارە شەوێ دەنوون لە ماڵەبابان، کەلەکەی وەردەگێڕن بە تاقی تەنی[٤].

٤

١– دەناڵی: دەناڵێ، دەناڵێنێ.

٢– لێیان نا: کۆچیان کرد.

٣– کەنداریێ: کەنداڵی، کەنداڵ (گوندێکە).

٤– عەوەت عەوەتێ: دەنگەدەنگ و هەرا.

٥– فڕمە: پڕمە.

٦– مەعنەگان: ماینەکان.

٧– نووسکە: نووزە.

٨– تاجییان: تانجییەکان.

٥

١– ئێمەنێ: یەمەن. مەبەست لە گەلاوێژە کە لە خوارووی ڕۆژئاواوە هەڵدێ.

٢– پێروو: ناوی ئەستێرەیەکی ترە.

٣– ئەوێ عەیامەی: ئەم سەردەمە.

٤– تەنێ: تەنیا.

٦

دڵم قاسیدە بەوی سبیانێ[١]. چاوم دووربینە دنیای دەنۆڕی. لە ملی حەیرانێ تۆق و تەلەسم و مەرجان و مۆری[٢]. حەیفم دەمینێ بەژنی باریکیان سوار دەکرد ئەورۆ لەبۆ گولەکەی مێردان، گیسکی باربووان، کاوڕێ سەلەمی[٣]، بە زەرد و سۆری.

٧

ئەورۆ بەوێ سبیانێ، ڕاستم لەگەڵ حەیرانێ، ناکەم درۆیە. سەرو پەرچەمێ حەیرانێ بە چ دەشپێنم، بەوان شەتری[١] نەمامەکانی خاڵس و مەندەلی، وەکی سەری زستان و پایزان دەگری نارنجە لەگەڵ لیمۆیە. ئەمن هەنگینێ[٢] هیوییێ بەژنێ باریکان دادەنێم هەتا حەزرەتی عیزرائیل لەسەر سینگم دەدا چۆکێ، بە ڕوحی شیرینم دەدا نسکۆیە[٣].

٨

بەو موحەممەدی کەمە ماڵ لە مەکە و مەدینێ. دوونێ ئێوارێ دوو تیریان

٦

١– سبیانێ: سبەینە.

٢– مۆری: مووروو.

٣– مەبەستی شوبهاندنی زاوایە بەگیسکی باربوو پێکراو، وە بە کاوڕی لەسەلەمدا دراو، لە لاوازی و بێ کەڵکیدا.

٧

١– شەتری: شەتڵی.

٢– هەنگینێ: ئەو کاتە.

٣– نسکۆیە: هەنسکدان. مەبەست کاتی گیان دەرچوونە.

لێ دایمە سەرێ تیران بەقولابەنە، بنیان گۆواینە[1]، لە سەری ڕاوەستایە گۆل گۆلی خینێ.

٩

لە بنەیێ (خۆشاوێ)، ڕۆژم لێ هەلات، گەزنگان داوێ. مرازێ هەموو مرازداران حاسڵ بوو، مرازی من و بەژنێ باریك و دەستێ بە بازن و قامکێ بە ئەنگوستیلە، مایتەوە ئەوێ ساڵێ بەوێ پایزێ لەسەر غەوسەکەی ماڵ لە بەغدایێ.

١٠

لە بۆت بەکێندەرێدا هەڵبلێم، حەیران، لە (گردی گۆمێ). بەژنی حەیرانێ بەیداخی ڕۆمێ. ئەو ساڵ گەلەك مەترسییان دەکەم بەژنێ حەیرانێ گەلەك منداڵە، لەبەر بازنان و بەربازنان نەوەك بچۆمێ[1].

١١

گەواڵەکی[1] دامەزراند لە دەشتێ قەراجی، تەڕ دەکا ئاقارێ (مەخمووری)، تەڕ دەکا گومەتی (برایم ئاغەی)، کەڵکێ (حوسێنێ غازی)، سەرێ (بێژنگ بەسەری)، دەپەڕییەوە لە کەڵکێ (کاولە تۆماری)، ڕەت دەبوو لە (زوورگە زراوێ)، تەڕ دەکا بناری (ئەنگرۆزی).

کوڕ دەڵێ: چەتیم[2] حەیران وەرە دانیشین بکەینەوە گلەیی و گازاندان، ئەوجا بکەینەوە جەژنە و پیرۆزی.

٨

١– گۆواینە: ژاکاون.

١٠

١– بچۆمێ: بچەمێتەوە.

١١

١– گەوالەکی: هەورێکی باران پێوە بوو.

٢– چەتیم: کچەتیو، کچە هەتیو.

١٢

قەراج قەراجە. قەراجۆك لە من چەند لێژە. ماڵی بابێ حەیرانێ لێیان نا، هاتنەخوارێ بەسەر (زوورگە زراوێ)، پەڕینەوە لە (کەندیناوێ) هەواریان دوورە، مزریان[١] درێژە. برینی هەموو برینداران تیمار بوو، بەس برینێ من و بەژنێ باریك لە من نابن سارێژە.

١٣

حەیران حەیرانە. حەیران (هەمین)ە. ئێمەنی سۆرە، گەردەنی کێلەشینە.

کیژ دەڵێ: کوڕە حەیران وەم زانییە ئەو ساڵ دوو یارت گرتینە.

کوڕ دەڵێ: دوو نینە، سێنە. ئەمان یەکەك دەکەم بە کۆلە[١]، دووەمینی دەکەم بە کارەکەر، سێیەمینی بە لانك ژینە[٢].

١٤

ئەوڕۆ بریندارم، برینێم کەتنە بەدەنێ. لە بۆم بانگی حەکیم و لوقمان و تەبیبان بکەن، بە چاوانم بڕۆننێ[١]. بەڵان دەستانم نەدەنێ.

کیژ دەڵێ: کوڕە حەیران خەمان هەڵمەگرە، ئەمن ئێوارێ ئیزنێ دەخوازم لە داکم، وەکی دێمە سەرینێ، دەستە مەرحەمەکت لە بۆ دەگرمەوە لە تۆزی

١٢

١- مزر: قۆناغ، لە (مەنزڵ = منزل)ەوە هاتووە.

١٣

١- کۆلە: کۆیلە، بەندە.

٢- لانك ژین: بێشکە ڕاژەن.

١٤

١- بڕۆننێ: بڕواننێ، تەماشا بکەن.

شەدیٚ[٢]، لە ژەنگی گواریٚ[٣]، لە ئارەقەی زەرد مەمکان. بەدەستی موبارەك داوێمە سەر برینیٚ کوڕە حەیرانیٚ. شەویٚ زستانان گەلەك سارد و سەرمایە، نەوەکی هەڵبینیٚ هەرامە لەگەڵ تەشەنیٚ.

١٥

حەیران، لە (کانی غەزەبان)، خۆزی بەخۆزیداران باجگری ماچان و خەرج ئەستێنی بامایە ئەوەل مانگی بواریٚ[١] لە دەشتیٚ کاولە قەراجی، خەندەکی مامە خەلیفەی، بستیی ماراواشان، شۆڕی لاکەچەی، وەڵاتی عەرەبان.

کیژ دەڵیٚ: گەلەك دوعا و سەلام بی لە کوڕەتیم حەیرانیٚ. ئەو ساڵەکە من لە خەمی ڕووت و قووت و فەقیرییٚ خۆدا نیمە. ئەما گەلەکی حەیفیٚ من دەمینیٚ کوڕەتیم حەیرانەکەی من بمری لە وەڵاتی غەریبییان، بە تاقی تەنیٚ بمینمەوە لە ماڵی بابان، ببمە سەری سەبەبان.

١٦

چەندی گاز دەکەم لە بنەبنەییٚ (چەمچەماڵی). ئەنگۆ وەرن زەینیٚ خۆ بدەنیٚ کەوەك دەخینی، یەك دەناڵیٚ. بەژنی وی زاڵم بابەی لۆ من بمینیٚ، بە قاز و قوڵینگەکانی ئەوەڵ مانگی بواریٚ، وەکی قیرەیان گەلەك خۆش دیٚ لە بەینی هەور و ساماڵیٚ[١]. ئەمن سوندم خواردییە لە پاشی بەژنەکەی باریك و دوو چاویٚ کاڵ، زەندیٚ بەبازن، کابانیٚ ماڵیٚ[٢]،

٢- شەدیٚ: شەدەی سەر بەستنەوە.

٣- گواریٚ: گوارەی لە گوێکردن.

١٥

١- بواری: بەهار.

١٦

١- ساماری: ساماڵ، سایەقە.

٢- ماریٚ: ماڵ.

تەرك دەكەم دنیاداری لەگەڵ دڵداری.

١٧

حەیران. گەلەك بریندارم. برینێ منیێ ماڵوێران، برینێ خەنجەرێ. لە بۆ من برۆنە كن مەلا و فەقێیان، دەبا برۆننە كتێبی ئیبنو حەجەرێ. مەلا دەیگۆ بەو قورعانەی بە خۆم لێم خویندییە ئەوا برینێ عاشقان و ماشقانە چەندی دەكەم و ناكەم پێی نابەم زەفەرێ.

١٨

حەیران، ماڵوێران، چەندی گاز دەكەم گەڕی بەگەڕی[١]، نۆری بە نۆری، چ بكەم دیسان لە (گردە سۆری)، لە ملی حەیرانێ سۆر دەكرێ مەرجان و مۆری. بەژنی ئەوی زاڵم بابە لە بۆ من بمینێ بەكار و كارغەزالەكی سۆری سۆرغەری[٢]، كوورەكەی دوو مانگی وەكی دەلەوەرێتەوە لە (بانە بۆران) ، كرد و كێڵی[٣] (ئازیانەی)، چێشتاوێ خۆی دەكاتەوە لە (شاقازی)، گردی (قەرەبەگی). ئەمان حەیران گەلەك منداڵە لە دووی داكی دەقۆڕی[٤].

١٩

كیژ دەڵێ: حەیران ئەو ساڵ بەوێ دەرەبوارێ[١] هیچ خەمان هەڵمەگرە، چ بە خەم و تاڵی ئەوی حیزێ دنیایێ پێك نایە. حەیران وەرە دەستێ خۆ پێك بگرین بچینەوە سەر زیارەتێ (شێخ جامی) و (شێخ شەروان) بخوازین مرازا

١٨

١– گەڕی بەگەڕی: جار لەسەرجار.

٢– سۆرغەر: سووری ناوچاو سپی.

٣– كردوكێڵ: كشتوكاڵ.

٤– دەقۆڕی: ئەقۆڕێنێ، ئەگری بەدوایا.

١٩

١– دەرەبوار: سەرەتای بەهار.

لەگەڵ دوعایە. مرازی کەچك و کەواڵێ گوندێ مە هەمووی حاسڵ بوو، مرازێ من و بەژنەکەی باریك، دووچاوێ کاڵ و زەندەکەی بەبازن، کابانێ ماڵێ مایتەوە بەتەمایێ دوازدە ئیمام، غەوسەکەی ماڵ لە بەغدایە، لە کن باری تەعالان لە بۆم بکا ڕجایە.

٢٠

حەیران. ئەرێ ماڵوێران. ئەنگۆ وەرن زەینێ خۆ بدەنێ. گەواڵەکی دەهینا چەند ڕەشی چەند تاری، لەبنەبنی (کاولە تۆماری). دەگرتەوە زوورکی[١] سوڵتان عەولای عارەبی، بەینی (معێجلە) و (مشاری). سەرییا (بێژنگ بەسەری)، دەگرتەوە کۆڵکەری[٢] (لهێبان)، دارکەری (قووچ) و (قەپلانێ). لە منێ خانەغەریبێ گەلەك شیرن تەڕ دەکاتەوە پەرچەمی شێ تاری[٣]. لە پاش بەژنەکەی باریك، دوو چاوێ کاڵ و زەندی بەبازن، کابانێ مالی، تەرك دەکەم دنیاداری لەگەڵ دڵداری.

٢١

کوڕ دەڵێ: بەژنی حەیرانێ نە کورتە نە بڵندە. ئەمن بە بستێم پیوایە، بە چاوم قەیاس لێ کردییە.

کیژ دەڵێ: کوڕە حەیران ئەتۆ بەفکرت نایە دوونێ ئێوارێ لە ڕێی سەراوێت گەیشتمێ، قەفی سمێڵت خوار بوو، ئەمن لە بۆ کەیفێ دڵێ خۆ بە پەڕی خەزێمێم[١] ڕاست کردی.

٢٠

١– زۆرك: گرد.

٢– کۆل کەر: ئەو کچانەی بەهاران ئەچن بۆ شووشتن لەسەرکانی و ئاوی دەرەوەی گوند.

٣– شێ تاری: شێ تاڵ.

٢١

١– خەزێم: لووتەوانە.

٢٢

خەندەك وێران بوو بەرامبەر كاولە (درینێ). كۆمەڵەكی سوارانم چەند شیرن دەدی دەگەڕان لە ڕاوێ بەوی سبەینێ دەكەن تەدبیرێ. بە تەمانە بەعام جەمعاوەرەكەی خۆ بخەنەوە كن شێخ نەجمەدینی ماڵ لە (سەربیری).

كیژ دەڵێ: خوام بكا بە خولامی سواری بۆرە، بە ڕانان دەبزێوێ بۆرێ. بە چاوان دەكا ئیشارێ، بە برۆیان دەكا ژوانێ، بە پەنجەی نەرمۆكە دەبزێوێ دەست و جەڵەوێ.

٢٣

سەرم چەند دێشی، برام، بەوی هێوارێ، دلم بە لێوە لێوە. دەچمەوە باغی كاكەولای (هیرانێ) لە من دایمە بە خۆخ و سێوە. لە هەموو عالەمێ گوندێ مە بوارە، بەس لە من و لە بەژنێ باریك ئەو ساڵ زستان هەر ئاخەلێوە.

٢٤

حەیران.. لە بۆم بڵێنە (زوورگەزراوێ) خۆمان دەبا لەگەڵم یار بی، سەرێ خۆم لە بۆ نەوی بكا دەشتی (كەندیناوێ) ڕەنگینم بە حام لێ دیار بێ.

ئەنگۆ نازانن حەز لەیەككردنی كوڕ و كیژان گەلەك خۆشە، ئەوەڵ مانگی بواری، لە دەشتی كاولە قەراجی، لەناو چیغ و ڕەشماڵی، لە تازە هەواری، دایكە پێناو[١] بی، حەیران منداڵ بی.

٣٤

١- پێناو: ئەو ئافرەتەیە كە خەبەری خۆشویستنی كوڕ بە كچ ئەگەیەنێ، بەنیازی ڕاكێشانی دڵی بۆ لای كوڕ.

٢٥

ئەسمەریٚ[١] دەگۆتە مامەڵی: من نازانم (مام خاڵان) لە بۆ گوندەکی هەندە خۆشە؟ مامەڵی دەگۆتە وەسمەریٚ زێدە جوان[٢]: ئەتو نازانی هاوینان نسارە، زستان بەڕۆژە.

مامەڵی دەگۆ: بەژنیٚ ئەسمەریٚ لە بۆ من بمینیٚ بە شەتریٚ نەمامی، لە پەرچەمی بەکارتە[٣] ڕەشە ڕحانی، ڕوومەتی بە خونچە گوڵی، وەکی تازە لە باغی دەدا پشکۆژە[٤].

٢٦

حەیران. ماڵوێران. چەندی گاز دەکەم دەڵێم ئاخیٚ لەسەر کەسەریٚ[١]. ئەنگۆ وەرن زەینیٚ خۆ بدەنە تاقمی کیژۆڵان، لە گوێی من خۆش دیٚ ڕنگەی بازنی وەکی دەکەن خلْتان و خڕنووکان لەگەڵ قەسەریٚ[٢].

کیژ دەڵیٚ: کوڕە حەیران، هەردوو چاوەکەم ئەو ساڵەکە بەوی بواریٚ یانەکە بمخوازە بەماڵی دنیاییٚ، یان بە خوشکەکەی لە داك و بابی، یان لە بۆ خۆم دەربینە بەزەبری خەنجەریٚ.

٢٥

١– ئەسمەر: کچی کابایز ئاغای زراری بووە، لەگەڵ مامەڵ ئاغای زراری دڵیان بەیەکەوە بووە.

٢– زێدەجوان: لە ڕادەبەدەر جوان.

٣– بەکارتە: قرتێنراو.

٤– دەدا پشکۆژە: دەپشکویٚ.

٢٦

١– کەسەر: ئاخ و داخ.

٢– قەسەر: ئەو پووشەی لە پاش دروێنە دەمێنێتەوە لە پەرێزدا.

٢٧

ساماڵە، سامالّی گەلەك شینە. لە ملی حەیرانیّ تۆق و تەلەسم و حەمایلە و بەربەنە و هەرامە نووشتینە. حەز لەیەككردنی خەرك و[١] عالەمیّ گوندیّ مە بەساڵ و مانگە. ئەمان هی من و بەژنەكەی باریك، دووچاوی كاڵ و زەندیّ بە بازن، كابانیّ مالّیّ، قەیدەلحەیاتە بە مردن و ژینە.

٢٨

سەردەمەكی ڕاوچی بووم لە ڕاویّ. كیژ دەڵیّ: كوڕە حەیران هەردوو چاوەكەم ئەمن نێچیری تومە لەناو خەڵك و عالەمیّ گوندیّ مە چ تفەنگانم ماویّ. ئەمان شەرت بیّ بەهەنجەتی[١] سەراویّ دەس بدەمەوە جەڕەی خۆ بێمەوە كانییێ پێش مالاّن. دەراویّ[٢] ژووری، لە بۆ خۆم بگرە بە توڕ و داویّ.

٢٩

سەریّ من دێشی. دلّیّ منی مالۆێران بە گازەگازە. حەیرانەكەی من هێواران قولێنگە سبیانان قازە. كیژ جوابان دەنێری دوعا و سەلام بی لە كوڕەتیم حەیرانیّ. ئەوی ساڵەكە بەوی دەرەبواریّ وەرە ئەمن لە بۆ خۆ بخوازە. ئەگەر باوەكەی من ئەمنی نەداییێ بمبە، سەد جار گەردنت ئازە.

٢٧

١– خەرك: خەڵك.

٢٨

١– هەنجەت: حجە، بیانوو.

٢– دەراو: ئاوی دەرەوەی ماڵ، كانی.

٣٠

حەیران. دەشتیێ کاولە قەراجی نواڵە بەنواڵە[١]. ئاوەدان بی (باقرتە) لەگەڵ (ڕواڵە). ئەنگۆ وەرن زەینیێ خۆ بدەنە بەژنیێ باریك و دووچاوی کاڵ، بەژنی گەل بڵندە، هیزاری[٢] لەسەرییە، هەوری لەملانە، گەردن بە خاڵە. ئەو ساڵ سەری چەند ساڵە ئەمن ڕاوچیمە لە دووی بەژنەکەی باریك و دووچاوی کاڵ. نازانم نە تالعی خۆمە نە تالعی بەژنەکەی باریکە ڕاومان بەتاڵە؟

٣١

حەیران. ئەمن چەندی گاز دەکەم گەلەك بریندارم بە ڕۆینیێ خەجیجیێ، بە مەکریێ زولیێ، بەلەنجەی عەیشووکیێ. شەویێ لە سێبارا نیوەشەویێ دەچمە جێییێ ژوانیێ بۆن کەم قۆرکی[١] گەردەنیێ، ڕاست و چۆپی خەناوکیێ[٢]، دیارییێ خۆم ویێ دا کلدان لەگەڵ نەینووکیێ[٣]. بەژنی وی زاڵم بابەی لەبۆ من بمینیێ بەکار و کارغەزالەکی سۆرغەری کوورەکەی دوومانگی، وەکی چێشتاویێ[٤] خۆی دەکاتەوە لە ئاوییێ بن بەردی، دەلەوەرێتەوە لە شوورەیا[٥] مەخمووری.

هێوارە درەنگە قەیماتییا خۆی داوێتەوە مەعبەینی (سیرمە) و (گەزۆکیێ).

٣٠

١– نواڵە بەنواڵە: گرد و شیوە، بەرز و نوێیە.

٢– هیزار: ازار، سەرپۆشی سپی و ڕەش.

٣١

١– قورك: چاڵایی.

٢– خەناوك: ملوانکە.

٣– نەینووك: ئاوێنە.

٤– چێشتاو: ئاوی چێشتەنگاو.

٥– شوورەیی: شوورە، دیواری دەوری شار، یا باخ و شتی وا.

٣٢

دەشتێ کاولە قەراجی لە کاکی تو گەلەکی لێژە. ماڵێ بابێ حەیرانێ لێی دەناوە، ئاوا دەبوو لە زوورگەزراوێ خۆمان دەپەڕییەوە لە (کەندیناوە)یێ ڕەنگین، شۆڕ دەبووەوە لە کەڵکێ (حوسێنێ غازی).

ئەمان حەیران. گەلەك شیرنە ڕادەکێشێ سەریا شێوەڵێ[1]، قوڵی هەڵناستی لەبەر بازن و بەربازنان، ملی شل بوونە لەبەر دەسرازەی لانکێ.

چ بکەم هەواریان دوورە، مزرەی درێژە. ئەو ساڵەکە برینێ شیران و تیران لە کاکی تۆ دەگرتەوە قەتماغێ[2]. ئەمێ[3] چ بکەم برینێ کەونە دۆستان قەت لە کاکی تۆ نابن سەڕێژە.

٣٣

زێیەکەی بادینان لە کاکی تۆ دێ و دەسافێ[1]، شەپوڵێ خۆی دەداتەوە لە ڕەوەزێ[2] (ئیفرازی)، کەڵکێ (پێ پردان)، غاباتێ کەڵەکی، عاوییا (گوێڕی). گەلەك شیرن دەگری کەڵکێ (کوشافێ). بەژنێ وێ زاڵم بابەی لە من نەبوویتەوە مەرقەدی سوڵتان عەبدوڵڵای عەرەبی، فەسلی بواران هەموو دەرەبواران ئەمن لەگەڵ برا و برادەران بچمە توافێ.

٣٢

١- شێوەڵ: ولاخ.

٢- قەتماغ: پەترۆ.

٣- ئەمێ: ئەمما، بەڵام.

٣٣

١- دەسافێ: کەف دەکا.

٢- ڕەوەز: شاخ.

٣٤

حەیران. کولیکەك باما لە کولیکێ نەورۆزی، شین ببامەوە لە دەشتی کاولە قەراجی، لە شوورەیا (مەخمووری). گەلەك شیرن سەری خۆم دەربینا لەناو غوبار و تۆزی. چ بکەم چ برا و برادەری بەقاوبەتمانم[١] نینە ئەو ساڵەکە بەوی دەرەبواریێ لەگەڵ بەژنەکەی باریك، دووچاوی کاڵ، زەندێ بەبازن، کابانێ ماڵێ، پێمان بکەن جەژنە پیرۆزی.

٣٥

چەندی گازە دەکەم یەڵا نەناریێ، (قەشقەییێ) ڕەنگین لە کاکی تۆ لە دەو ڕووباریێ، سەر لە سبیانان زەینێ خۆ بدە بەژنێ باریك و دوو چاوێ کاڵ، گەلەك شیرن دەس دەکاتەوە تێلەگەی[١] خۆ دەچتەوە کۆڵ و قەساری[٢]. بەژنێ وی زاڵم بابەی دەشپێنمەوە بە خەجیجێ ڕەحمانی، بە وەسمەرێ کاك بایزی زراری، بە خاتوون خانزادێ سۆران، بە تیلییێ ڕەشید مەحموودی وەردەکی، بەخاتوونە پەریێ دەزگیرانی ئاغە مارماری[٣].

٣٦

حەیران. کورتەکە مامزە لە جێییێ پەرێزێ، لەگەڵ کوڕە سەپانی. گەلەك شیرنە دانی ئێواران دەڕواتەوە لۆ ناو ئاقاری. هێوارە درەنگە قەیماتییێ

٣٤

١– بەقاوبەتمان: بەقا و متمانە، جێ بڕوا.

٣٥

١– تێلەگە: بوخچە و کەلوپەلی جل شتن.

٢– قەسار: گازریکردن. کردنی چاوی زبر بە خامی لووس.

٣– مارمار: قارەمانی چیرۆکی (ناسر و ماڵ ماڵ). ناوەکانی پێشەوەش ناوی ئافرەتی تری ناودارن لە ئەدەبی کورددا.

خۆی داوێتەوە ناعبەینی (خەزنە) و (تەرجانی). بەژنیٚ وی زاڵم بابەی لە بۆ من بمینیٚ بە جوانە ماینەکی عەینەلعوبێدی لەگەڵ ماینیٚ عەینەلحەسەنی[1]. ئەمن فەسڵیٚ بواران لە بۆ خاتری کەیفیٚ دڵیٚ خۆ سوار ببم پێی بکەم مەشقا لە پێش حوربانی[2].

٣٧

حەیران، لە (خرابە دراوی). کیژۆڵیٚ کەسی بابت نەمینیٚ، ئەتو سەر لە سبیانان هەستە لە خەویٚ، پشتیٚ خۆ مەبەستە، ئەتو لە خۆڕا زراوی.

کیژ دەڵیٚ: کوڕە حەیران ئەگەر ئەتو ڕاوچی، ڕاوچییا دوو منی، ڕاوچییەکی بەقابەتمانی، بەهەنجەتی ڕاویٚ، دەس دەوە داریٚ جان بێزاریٚ، خۆ باوێوە حەویجگان، نواڵە بەنواڵە، ئەمن لە بۆ خاتریٚ کەیفیٚ دلیٚ خۆ بەهەنجەتیٚ داران دەس دەمەوە چارۆکیٚ خۆ بێمەوە سەر دایمە گۆمان. ئەمان کوڕە حەیران لە بۆ خاتریٚ کەیفیٚ دڵیٚ تو خۆ دەکەمەوە سۆنە لەگەڵ مراوی.

٣٨

حەیران. لە چیاییٚ (شەرەفان)، لە ملیٚ حەیرانیٚ سۆر دەکریٚ مۆری و مەرجان لەگەڵ سەدەفان.

کیژ دەڵیٚ: کوڕە حەیران، وەرە ئەو ساڵ بەوی دەرە بواریٚ دەستیٚ خۆ تێك بگرین، خۆ بابەکەی من نەبوویتەوە بارانیٚ پەریٚ[1] لێمان بگرتەوە هەر چار تەرەفان.

٣٦

١-ماینی عەینەلحەسەن و عەینەلعوبێد لە ماینە ڕەسەنە ناودارەکانن.

٢- حوربان: دەشتەکی، ئەوانەی دەوار هەڵدەدەن. لە (عوربان) وەرگیراوە، واتە (عەرەب)، چونکە عەرەب دەشتەکین.

٣٨

١- پەریٚ: پەڵە.

٣٩

حەیران. ئەستێرەکم لێ هەڵات لەلای مزگەفتێ، شەوقێ خۆی دەداتەوە لە زاری کۆلانێ، لە قەنتەرەی[١] ماڵێ بابێ حەیرانێ. گەلەك شیرن ڕۆن دەکاتەوە تۆق و تەلەسم و حەمایل و بەربەنا. ماڵی وێرانم گەلە شیرن دەدا لە چەرخێ ڕوومەتێ. ئەو ساڵ بەوی دەرەبواریێ دەچمەوە داخوازیێ بەژنێ باریك و دووچاوی کاڵ و زەندەکەی بەبازن. چ بکەم تەواو نابی نەختە لەگەڵ قیمەتێ.

٤٠

حەیران. ئەورۆ ئێوارە، ئێوارە مەغریبە، سەڵەفەکی سواران لە پێش دەرکێ ماڵێ بابێ حەیرانێ دەکەن ئۆغرەمە. بەژنەکی باریك جوابان دەنێری لە بۆ کورەتیمە حەیران: ئەتو نەتزانییە ئەورۆ ئێواریێ داخوازیکەری من هاتینە. یان وەرە دەرم بینە بە ماڵی دنیایێ، یان بە چاکەکی چاك وازم لێ بینە. کور دەڵێ: ئەورۆ سبەینێ سارە[١]، لەسەر و پەرچەمێ حەیرانەکەی من کەتییە هووردە خوسارە[٢]. ئەمن نەمبوو ماڵێ دنیایێ بەژنەکی باریکی پێ دەربینم، ئەمە سواریان دەکرد لۆ گولەکەی مێردان، کەڵەبابی سەر بارەداری، گیسکی باربووان، کاوڕی سەلەمی. ئەوەل خودایێ گەورۆنە، دووەمین سەید حەسەنێ ڕەشوان هاوارە.

٣٩

١– قەنتەرە: دەرگای دەرەوە کە دوودەرییە، دەروازە.

٤٠

١– سار: سارد.

٢– خوسار: شەونم.

٤١

بەخۆم لێرەمە، دریژگەم[١] لەودیوی، مەمکەکت دەگرم لە زێڕی، ئەوی دیکەت لە زیوی. دەوجا وەرە ئەمن و تو دەستێ خۆمان تێك بگرین بچینەوە سەر قەلاتەکەی پیرە هەولێرێ، ڕۆژ بازاڕی قیامەتێ، لەسەر پردی سیراتێ، خێرمان خێر، شەڕمان بەنیوی. وەی نایێ، بەژنێ دەشپێنم بە دارێ دارمینایێ، مەمکی دەشپێنم بە دوو سێوەکانی لاسۆر وەکی شین دەبوون لە باغی میرانی قادربەگ، ماڵ لە پیرە شەقلاوێ.

٤٢

حەیران لە (برایمەلەکی). دەك پیرۆزت بێ بازن و بەربازن لەگەڵ خڕخاڵێ بەلەکی[١]. لە عالەمێ گوندی مە وابی بەژنەکی باریك کەڕە کرمانجە، ئەمن دەیشوپێنمەوە بە قوڵینگەکا شاپەڕ شین، مل بەگۆزەر[٢]، ناوەلا بە خاتوونە تەورێزی باویل ئاغای خێرەکی.

٤٣

داری شەکرانێ[١] لە من دوو لکە. ڕەشە ڕیحانێم دەچاندن لە تالعێ من و بەژنەکەی باریك. دووچاوێ کاڵ، سۆرەگوڵ دەگرن هووردە پەلکە. هەنگینێ خۆشە حەز لێکردنێ من و بەژنەکەی باریك، دوو چاوێ کاڵ و زەندێ

٤١

١– دریژگە: دڵ.

٤٢

١– بەلەك: پوون، پێ.

٢– گۆزەر: خاڵ.

٤٣

١– داری شەکران: ناوی شەخسێکە درەختێکی دووپەل لەسەر گۆڕەکەی ڕواوە.

بەبازن، کابانێ ماڵێ، وەکی کوڕ دادەنێ خەتی سمێڵی، کیژ خڕ دەکا بنەی مەمکە.

٤٤

حەیران، نادری، بە من نادری، مامزی (قەفەری)، سۆنەی (عازری). لە چاوان قازی، لە ڕۆینێ کۆتری. خۆزی بەخۆزیداران، دوو ماچم قەرد بایە لە بەژنەکەی باریك و دوو چاوێ کاڵ، زەندێ بەبازن. یەکێکیان بە دەستەکی بەخەنە، لەسەر دارێ تەونی، لەبن گوڵینگی هیزاری. ئەوی دیکەیان سبەینان لەبەرنانی، وەکی ڕوومەتی سۆر دەبن لەبەر هەڵمێ ئاگری.

٤٥

حەیران دوڕە لەسەر خەزینێ. دەشتێ قەراجی هەر ئاوەدان بی، فەسڵی بواران، نێك بە کەمبەران و سەر بەهیزاران، نازدارەی دێنێ.

کیژ دەڵێ: خۆزی بەخۆزیداران ئەمن دەستڕەکی کەتانی بەگوڵینگ بامایە لە بەرپشتی کوڕەتیم حەیرانێ. فەسڵێ بواران لە دەشتێ کاولە قەراجی، ئێواران و سبەینان لە بۆ خاترێ کەیفێ دڵێ خۆ بهاتبامە خوارێ، بەسەر قەفقەفێ پشتێنی.

کیژ دەڵێ: خۆزی بەخۆزیداران دار گۆپاڵەکی کنێر بامایە لەمست کوڕەتیم حەیرانێ هێواران و سبەینان لە بۆ خاتری کەیفێ دڵێ خۆ لەناو دان و هاوێری[1].

٤٦

وەستا ئەحمەد دانیشت لەبن قوونێ قەڵاتێ، وا چا دەکا دووکانێ. دەك

٤٥

١– دان و هاوێر: لێکگرتن و تێککردنی کار و بەرخ و مەڕ و بزن لە بەهاردا.

وەستا دەستێ منت دامەن بی خەزێمەکی چاك کە لە بۆ نازدار حەیرانێ، نەبگرە بە گازێ، نە دانێ لەسەر سندانێ، نە لێ دە بە چەکوچێ. بە بایەکی شەماڵ لە منی خانەوێرانێ بە هووردە گژنیژە دانێ. دەك وەستا چەکوچت بەمیرات بی لەگەڵ سندانێ، هەردوو چاوت کوێرە بی، حەوت ساڵان لە پێشی مەرگی، بمری بە کوێرەوەجاخی. خەزێمێ بابان وێرانەکەی منت گەلەك جۆشدایە، لە من دەگریتەوە شەو جێیێ ڕامووسانێ.

٤٧

حەیران، لە دەراوێ شەبەکان، سۆر دەچی مۆری و مەرجان لەگەڵ هەرامە سەدەفان. خۆزی بەخۆزیداران ئەمن دوو ماچم قەرد بایە لە حەمامێ حاجی قادری، لە چل قاندرمەی قەلاتێ، لەسەر دووکانی بەقالان، وەکی گولینگێ شەدە و هیزاران شەڕ دەکا لەگەڵ پەڕەی خەزێمێ.

٤٨

حەیران لە (بایزبلاغی). ئەنگۆ سەر لە سبیبانان زەینێ خۆ بدەنە عەوەت عەوەتێ سواران، نوسك و هۆڕێ تاجییان، قرم و هۆڕێ پێنج تیران لەگەڵ قرمەی ولاغی. سەبەبکارێ من و بەژنەکەی باریك و دووچاوێ کاڵ لە چاوان کوێرە بی، لە دەستان سەقەت بی، لە پێیان شەلە بی، هەزار ساڵی عومر بی، لە کن باری تەعالان ڕەنج بەخەسار بی، لە قوونەخو[1] بمری بە کوێروەجاغی.

٤٩

ئەورۆ ئێوارێ لە بۆت بە کێندەرێدا هەڵبلێم، بە دوڵی کوڕێ، قاقەزی دەستێ بەبازن و بەژنێ باریك هاتییە توخوا لە بۆم بنوڕێ، چونکە بەژنێ باریك

٤٨

١– لە قوونەخۆ: بەدانیشتنەوە. مەبەست لە مردنی بەزەلیلی و نەخۆشییە.

گەلە منداڵە، ئەمن ئەو ساڵەکە چوومە وەلاتی غەریبییان گەلەك مەترسی دەکەم بەژنیٚ باریك مەیلی بگۆڕیٚ.

٥٠

دەشتیٚ قەراجی لە من هۆبە بەهۆبە، ئەنگۆ زەینیٚ خۆ بدەنە بەژنیٚ باریك کە دێتەوە لە ڕێییٚ سەراویٚ. کورتەکەکی لەبەردا لێی دایە دوو ڕێز قەیتان و کۆبە[١].

کیژ دەڵیٚ: کوڕە حەیران چ خەمان هەڵمەگرە، ئەمن چ لە ماڵیٚ بابان، چ لە ماڵیٚ خەزووران بم ئەتو شەو هەر لەسەر ڕامووسانی خۆ بە.

٥١

ئەوڕۆ ئێواریٚ لە بۆت بەکێندەرێدا هەڵبلێم. حەیران لە (پوونگینەی مامەری). ئەمن سووسنە و هەڵاڵم دەچاندن، سۆرەگوڵ دەهاتنە بەری.

کیژ دەڵیٚ: کوڕە حەیران زوو بە ئەوساڵ خەمەکم لیٚ بخۆ، ئەمن چ بکەم ئەوانەی وەکی گولەکەی مێردان سەبارەت بە ماڵی دنیاییٚ لەسەر سینگ و مەمکیٚ بەژنیٚ باریك بووینەوە دەلاڵ و موشتەری.

٥٢

دەشتیٚ قەراجی لە من کاکی بەکاکی. ئەمن دوعا و سەلامان دەنێرم لە بۆ بەژنەکەی باریك و دووچاوی کاڵ و زەندیٚ بەبازن، دوامین لە بۆ داکی. ئەمن هەنگیٚ دەست لە بەژنەکەی باریك و دوو چاویٚ کاڵ هەڵدەگرم هەتا ئەویٚ ڕۆژیٚ بە کۆمەڵەکی دۆست و برا و برادەران نەمبەنەوە کەڵکیٚ (حوسێنیٚ غازی)، خڕەی بێلان نەییٚ لەسەر سینگم، تەسمیلم نەکەن بە گۆڕ و خاکی.

٥٠

١– کۆبە: زنجیری زیو کە بە سوخمەدا دای دەدروون.

٥٣

لە بۆ من بلێنە (سیاوێ) ماڵوێران بەر لە گەڕی[1]، چاوم دووربینە، دریژگەم قاسیدە، لە پێش ماڵەبابێ حەیرانێ دێ و دەگەڕی. سەر لە سبیانان زەینێ خۆ بدەنە سواران، گەلەك شیرن دەڕۆن لۆ خێر و شەڕی. ئەو ساڵەکە بەوێ دەرەبوارێ ئەمن و بەژنەکەی باریك و دوو چاوێ کاڵ و زەندێ بەبازن دەستێ خۆ تێك بگرین، لۆ خۆبچینەوە ماڵ و بنەگە مەڕی.

٥٤

(بەستۆڕە) لە من لە (بەربیانێ). وەکی زەینێ خۆمان دەدا (بەحرکا) ڕەنگین، دیار نییە لەبەر تۆزێ ناسکە سواران، ڕەش دەچی لەبەر دووکەڵی هەرامە میراتە کارخانێ. خوام بە خوڵامی کوڕە کوڕەیێ گەردییان کا، وەکی بەنوێژی نیوڕوانێ، بە زەبری خەنجەرێ، دەگرن دەرکەی سەرایێ، دەکوژن (مەجیدی باشچاوەش)، دەردینن (کاکل) لەگەل کۆمەڵەکا قاتیلان لە بەندیخانێ.

٥٥

حەیران لە بانی بانییان، لە بانی کۆیێ، بەژن و بالآیێ تو لە بۆ من بمابایە، بە دارەکەی مەحموودی سەلیمی ئێرانی، وەکی سەرییە هاوین و پایزان بەسەری لکان دەگری، نارنجە لەگەڵ لیمۆیێ. دەمن هەنگینێ دەست لە بەژنەکی باریك هەڵدەگرم، وەکی ڕام کێشنە شاری بەغدایێ، لۆم هەڵبەستن ئیعدام خانێ. ئەوجا لەگەل خێڵ و حەشیرەتێ ماڵەبابێ حەیرانێ دەکەم شەرتە لەگەڵ گرۆیێ.

٥٣

١– گەڕ: شیو.

٥٦

حەیران، لە چیایێ یەمەنێ، پێروو هەڵاتن، تەرازوو ناگەنێ. خەمم ئەو خەمە نەبوو کەتمەوە وەڵاتەکی غەریب و غوربەتییان. خەمم ئەو خەمە دەکوژی ئەو باغەکەی بەغەریبی و هەژاریم دەچاندن یەکی وەکی گولەکەی مێردان شەوی زستانان پێی خەنی[١] دەبی بە گوڵ چنینێ.

٥٧

ئەورۆ هێواریێ نازانم حەیرانەکی لە بۆ کەیفی دڵێ خۆ و برادەران بەکێندەرێدا هەڵبڵێم؟ بەدەشتی بەڕانییان، عاوییا ئیفرازی، دەوزێ و دەوزێیە. خێلی ماڵە بابێ حەیرانێ لێی دەناوە، دەپەڕییەوە لە کەند و لەندی[١] ناوێ، لە کوەدەرە و شیوەسۆری خۆمان، چەندە شیرنە بەژنەکێ باریك، ڕادەکێشی سەرێ شێوەڵی، لە دووی کۆچ و کۆچباری .

هێوارە درەنگە هەلیان دەدا لە بەینی (گاوەرە) و (کەنداری)[٢]. گۆتمە بەژنەکی باریك بینە ماچ کەم خەت و خاڵێ گەردەنێ، چەرخەیێ ڕوومەتێ، بن پەڕییێ خەزێمێ، چونکە دایکی عەسڵ زادە بوو بە خۆی زوڵفەی هەرماری[٣].

٥٨

ئەورۆ هێواریێ گۆتمە دڵێ خۆ لۆچ هەندە کەسادی؟ وەرە دەستێ خۆمان تێك

٥٦

١– خەنی: شاگەشکە، شاد.

٥٧

١– لەند: بڵەند، بەرزی.

٢– کەندار: کەنداڵ.

٣– هەرماری: هەڵماڵی.

بگرین، بچینە سەر چیایەکەی بێستوونێ، بزانین چی کرد کولێنگەی فەرهادی؟

کیژ دەڵێ: هەتیمە لاوە ئەتو خەمێ دنیایە هەڵمەگرە، دنیا قەت بە خەمان پێك نایە. سەدی وەکی من و تو چووینە بن خاکەگڵی، گۆڕەکەی گۆڕخانێ بەبێ مرادی.

٥٩

نادری. بە من نادری، لە چاوان بازی، لە برۆیان سەقەری[١]، لە ڕۆینێ کۆتری. چەندە شیرن لە لێوانت دەباری وردە شەکری.

کوڕ دەڵێ: ئەمن هەنگینێ دەست لە بەژنەکێ باریك هەڵدەگرم، هەتا حەزرەتی عیزرائیل لەسەر سنگێ من دەداتن چۆکێ. لەسەر سینگێ من دێتن خڕەیێ بیلێ، سەرێ خۆ دەدەمەوە بەردێ ئەلحەدێ، سمێلا سووسنی هەڵدەینی ژەنگێ لەبن خاکی. پالێ خۆ دەدەمەوە کەندڕی.

٦٠

قەراج، قەراجە. قەراج لەمن بەتەیر و تارە[١] ئەورۆ سبەینێ وەکی زەینێ خۆمان دەدایە لە سەری (باقرتە) لە بنی (ڕوارە)[٢]. ئەگەر ئەنگۆ بەژنەکێ باریك و ناوقەدێ زراو و قامەتێ باریك ناناسن، ئەوا لەگەڵ کۆمەڵەکی دەستە خوشکان دێتەوە لەسەر گۆمێ شیرناوێ زێدە لە عالەمێ تیلاکی[٣] خوارە.

٥٩

١– سەقەر: صەقر، (صقر)، باز.

٦٠

١– تەیروتار: تەیروتوو، تەیروتواڵ.

٢– ڕوارە: ڕواڵە. ناوی گوندە.

٣– تیلاك: سەرپێچ.

٦١

حەیران. لە هەولێری. ئەمن لە بۆ خاتریٚ کەیفیٚ دڵیٚ خۆ دانی ئێواران دەچمەوە سەریٚ حەدیقان، گەلەك خۆش دیٚ بۆنی دووکانان، گیا و گیابەندیٚ لەگەڵ کنێری. ئەنگۆ وەرن زەینیٚ خۆ بدەنە خەزێم شۆڕیٚ هەولێرییان، گویٚ بەگوارەییٚ دزەییان، لفکەشۆڕیٚ کۆییان، کۆچك لە سەریٚ بلباسان، گەلەك شیرن دەبەستن پشتێنی. ئەمان زەینیٚ خۆ بدەنەوە دەس بەبازنیٚ پیرەبابییان، زێدە جوانیٚ زێدبەگییان، سەر بەتاسیٚ خۆشناوان، پۆشی ڕەشیٚ باڵەکییان، سەر بە قەتاریٚ گەردییان، کیژۆڵیٚ خەیلانییان، دانی ئێواران گەلەك شیرن مەڕیٚ خۆ هەڵدەکەن لە گەرویٚ بێری.

٦٢

حەیران، لە گردان، لە (گرد جۆتیاری). چەندە لە گوێییٚ من خۆش دیٚ چریکەییٚ دارکەران لەگەڵ دەنگیٚ جۆتیاری. خۆزی بەخۆزیداریٚ دنیاییٚ ئەمن دوو ماچم قەرد بایە لە بەژنەکیٚ باریك، دوو چاویٚ بەڵەك، قەد و قامەتیٚ شیرن، ئەوەل فەسڵی دەرەبواریٚ، ئەوی دکە لە بن چیغ و ڕەشماری.

٦٣

حەیران. سەردەمەکی ڕاوچی بووم لە بنەبنیٚ (داریٚ شەکرانیٚ). حەیران مامزە دەلەوەڕیتەوە لەسەر شارە مێرووڵانیٚ. پارێزم لیٚ دەستاند، دڵم نەدەهات لێی دەم بە تفەنگیٚ چەخماخسان، لە بۆ خاتری کەیفیٚ دڵی خۆ جۆتە تاجییەکا شلەشینم بەردەدانیٚ. سەرەکی ڕۆییوٚ لە بۆ بەستۆەڕ و بەستۆڕەی گۆرانان، چێشتاویٚ خۆی دەکاتەوە لە قۆدلکە قۆدلکەی مامخالان. هێوارە درەنگان لە منیٚ خانە غەریبیٚ لە حەردیان دەداوە لە ناو دەغڵ و دانیٚ خاڵوان و ڕەشوانان.

٦٤

حەیران. ڕۆژم لێ هەڵات لە بنێ (خۆشاوێ)، زەینێ خۆ بدەنێ ئەوڕۆ سبەینێ گەزەنگان داوێ، دەداتەوە لە قەڵاتی پیرە هەولێرێ، حەمامی ئەلمۆدە، گەلە شیرن دەداتەوە لە ڕەشە ڕحانێ، لە دارێ سۆر گوڵی، لە پەلکی سۆراوێ. ئەوساڵەکە لە غەمێ ڕووت و قووت و فەقیری و ماڵویرانییێ خۆم نیمە ئەمان گەلەك حەیفێ من دەمینێ کەسەرێ[1] بەژنەکەی باریك و دوو چاوێ کاڵ لە دڵێ من بوویتە کولکی سۆتنێ[2] لەگەڵ تیراوێ.

٦٥

حەیران. ناچمەوە گوندێ (دیانان)، گوندێ مە نییە گوندێ فەڵانە. ئەمن دەچمەوە شارەکەی مووسڵا ڕەنگین لەسەری قەیسەری، لە بنی دووکانە. سەد حەیف و دوازدە مخابنێ پیرە دنیایەم دەمینێ لە بۆ بەژنەکێ باریك و زەندەکێ بەبازن و قەد و قامەتێ شیرن و کەپووەکی بەخەزێم، بەوی فەسڵێ دەرەبوارێ حەز لێکردن گەلەك خۆشە، ئەمان دەس لێك بەردان دەردەکی گەلەك گرانە.

٦٦

حەیران. ئەمن بریندارم بە چاوی (هەمینێ)، بە لەنجەی (خەجێیە)، بە ڕۆینێ (نەخشینێ). دوو تیریان لێ دایمە سەرێ وان تیران بە قولابن، لە بن کەلەکەی من ڕاوەستایە گۆمێ خینێ. خەمم ئەو خەمە نەبوو ئەمن ئەو ساڵەکە کەتمە وەڵاتێ غەریب و غوربەتییان، خەمم ئەو خەمە دەکوژی بەژنەکێ باریك و ناوقەدێ زراو و قەد و قامەتێ شیرن شەوێ زستانان لە

٦٤

١- کەسەر: خەفەت.

٢- کولکی سۆتنێ: جۆرە دوومەڵێکی گەورەیە هەردەم دەسووتێتەوە.

ماڵی بابان کەلەکان دەگۆڕی بەتاقی تەنێ.

٦٧

هەولێر هەولێرە. هەولێر چەند لە من بەهیشکەبایە. ئەمن ئەورۆ سبیانێ، سەریێ سێ ڕۆژە لە ماڵە بابێ حەیرانێ دەگەڕام نەمدەزانی لە کێیان هەڵدایە. ئەمن گۆتمە بەژنەکێ باریك بینە ماچ کەم خەت و خاڵێ گەردەنێ، چەرخێ پیرە ڕوومەتێ، بن پەڕیێ خەزێمێ. چونکە دایکی عەسڵ زادە بوو بەخۆی زوڵفەی لادایە.

٦٨

حەیران. بەخۆم لێرەمە، دڵم لەودیوی. من لە بۆ کەیفێ دڵێ خۆ مەمکەکی حەیرانی دەگرم لە زێڕی، یەکەکیان لە زیوی. وەرە پێکەوە دەستێ خۆ تێك بگرین بچینەوە سەر چیایێ (هەیبەت سوڵتانێ) هەتا ئەوێ ڕۆژێ خێر و شەڕ بەش دەکرێ، خێرمان خێر، شەڕمان بە نیوی.

٦٩

حەیران. حەیرانە. حەیران هەمینە، قۆندەری زەردە، گۆریەی چەلینە[١]. من ئەو ساڵ سوندەکی دەخۆم بە شێرە سوارێ لە غەری، بە سوڵتان عەبدوڵای عەرەبی، پاشی بەژنێ بڵند، چاوێ بەڵەك، گەردەنێ زەردی بەخاڵ، چ یارم نینە.

٧٠

حەیران. حەیرانە. کراست کەتانە، فرمێسکێ چاوت کاروان کاروانە.. داخێ کیژۆلان لە دڵێ کوڕانە.

٦٩

١- چەلین: گۆریەی بەدەست چنراو.

کیژ دەڵێ: هاوار هاوارە، سوار سوار بن، پیادە بێن بەغارە. دەرمانێ دەردان مەمك گوشینە لەگەڵ شەو ڕامووسانە. شەوێ لە سێبارا نیوە شەوێ دەچمەوە جێیێ ژوانێ، بۆن کەم قۆرکێ گەردەنێ، ڕاست و چۆپی خەناوکێ، زێدەجوان چ بکەم دنیا دەوران دەورانە.

٧١

حەیران. لە چیایێ نارێ، شوان ماڵوێران حەچ کە[١] نێرییان، مەڕ بینە خوارێ. حەیران، ئەتو شەوێ لە سێبارا نیوە شەوێ، وەرەوە جێیێ ژوانێ. بۆن کە قۆرکی گەردەنێ، ڕاست و چۆپی خەناوکێ.

لە بۆ خاتری کەیفێ دڵێ خۆ ماچ کە بن گۆیێ گوارێ.

٧٢

هەولێر هەولێرە. لە سەرێ قەڵاتە، لە بنێ باژێڕە.

کیژ دەڵێ: کوڕە حەیران هەردوو چاوەکەم ئەتو ئەو ساڵەکە چ خەمان هەڵمەگرە، چ بە خەم و تاڵیێ وی حیزە دنیایە پێك نایێ. کوڕە حەیران ئەو ساڵەکە لە بۆ خاترێ کەیفێ دڵێ تو سینگ و مەمکێ خۆم دانایە بە دووکان و قەیسەرییەکەی عەلی پاشایە. ڕۆژێ سێ جاران لە بۆ خاترێ کەیفێ دڵێ خۆ وەرە دەستان تێ بگێڕە.

٧٣

قەراج قەراجە. قەراج لە من لە غێمێ[١]. لە سەری خودای گەورە، لە بنی عالەمێ. کیژێ وەرە دەستان تێك بگرین بچینەوە سەر سوڵتان

٧١

١– حەچ کە: دەنگ دە.

٧٣

١– غێمێ: هەور.

عـەبـدوڵـڵایـەکـەی عـارەبی، وەکـی عـالـەم دەخـوازی مـرازێ. ئـەمن و تـو لـۆ خـۆمـان دەخـوازیـن دوعـایـێ. ئـەوساڵ بـەوی فـەسڵـێ دەرەبـوارێ مـرازێ مرازکاران هـەموو حاسڵ بوو، هی من و بەژنەکی باریك، قەد و قامەتێ شیرن، زەندێ بەبازن مایتەوە بەتەمای غەوسەکەی ماڵ لە بەغدایێ.

٧٤

لە گەروو گەرووان[1]. لە گەرووێ (دەراران). میرێ کیژان گاز دەکا: گەلی دەستە خوشکینە وەرن بەعام بچین لە بۆ داران، پەرت دەبوون لە زەوی و زاران، تاق و جۆت دەبوون لە عاوییەکەی بەرماران.

کورە دەڵێ: من شەوێ لە سێبارا نیوە شەوێ دەچمەوە جێیێ ژوانێ، بۆن کەم قۆرکێ گەردەنێ، ڕاست و چۆپی خەناوکێ، زێدەجوانێ گەردەن کێل، دەبا دەستان تێك بگرین بۆ خۆ بچینەوە ناو (زێدك) و (زێبارِان). وەرن بە چاوێ من زەینێ خۆ بدەنە بەژنەکەی باریك و دووچاوێ کاڵ، گەلە شیرن بەخان و مانی دێتەوە لەناو ماڵان.

٧٥

حەیران. چەندی گاز دەکەم، ئەنگۆ نازانن لە مەکری کیژۆڵان. ئەمن شەوێ لە سێبارا نیوە شەوێ، دەچمەوە جێیێ ژوانێ، بۆن کەم قۆرکێ گەردەنێ، ڕاست و چـۆپـی خـەنـاوکـێ. لـە بـۆ خـاتـرێ کـەیفـێ دڵـێ خـۆ دەگرم جۆتـە مەمکۆڵان. بەژنێ وێ زاڵم بابەی لە بۆ من بمینێ بە کار و کارغەزالەکی سۆری سۆرغـەرێ کـوورەکـەی دوو مـانـگـی دەلـەوەرێتـەوە لـە بـنـەی (شێخ جـامـی) و (شێخ شەروان). ئـەمـن لـە بـۆ خـاتـرێ کـەیـفـێ دڵـێ خـۆ جۆتـە تاجییەکا شلەشینم بەردەدانێ. سەرێکی ڕۆیییەوە لە بۆ عاوییێ (قۆرەبەگ)

٧٤

١– گەروو: بستوو، هەورازی.

و (شیوەسۆری). هێوارە درەنگە گەلە شیرن لە عەردی دەداوە لەسەر دایمە گۆمان.

٧٦

حەیران. سەرییا مەسیفی لە من بەماڵە مێوە. دانی ئێواران زەینێ خۆ بدەنە باخچە و بەراوێ شەقڵاوێ ڕەنگین بە خۆخ و سێوە. زەینێ خۆ بدەنە بەژنەکەی باریك و دوو چاوێ کاڵ، دێتەوە لە ماڵە جیرانان، لانك لە پشتێ، کوڕ بە بەرێوە، ڕەبی خودا لێت نەستینێ کورتەکەی شیرنە سێوە.

٧٧

ئەورۆ هێوارێ ئەستێرەکم لێ هەڵدێ لەلایێ (ماکێ). شەوق و شەبەقێ خۆی دەداتن لە قەڵاتی پیرە هەولێرێ، چەندە شیرن ڕۆن دەکا قەسری (پیرە شەمامکێ).

کوڕ دەڵێ: گەلی دۆست و برادەرینە ئەنگۆ حەز لە بێوەژنان مەکەن بێوەژن گەلەك بەفیلن. حەزێ لەوان تازە کیژان مەکەن، سبەینان قەول دەدەن هێواران لەبەر دایکیان دەگۆڕن. ئەنگۆ حەزێ لەوان سووکە ژنان بکەن شەوێ لە سێبارا نیوەشەوێ لانکەکی ساوا بەسەر گولەکەی مێرداندا بەجێ دێڵن.

٧٨

حەیران، لە زینان، لە (زینە تیرێ)، بە چۆمی (شەقڵاوێ)، بە بەبنییا (پیرمەمێ). بەستۆڕەی گۆرانان بە (شەوەك) و (مەلا ئۆمەری)، چ بکەم هەولێرە. خوام بە خولامێ شەوبایێ شەوێ کا وەکی دێتەوە لە باخێ جەننەتێ دەدا لە بسك و شابسکان، چ بکەم بۆنت بۆنی هەرامە کنێرە.

٧٩

حەیران. گەلی برادەرینە، ئەورۆ زەینێ خۆ بدەنێ بەژنەکێ باریك، چەندەکی شیرن ڕاوەستایە لەسەر خەندەکێ. ئەرێ برادەرینە خڕخاڵێ زێڕین کەتنە بەلەکێ. جوابەکی بدەنە داك و بابێ حەیرانێ، ئەگەر بەژنەکی باریکم بەچاکەکی چاك دەدەنێ، نەکو هەڵی دەگرمەوە دەیپەڕێنمەوە لە زێیەکەی بادینان، دەیدەمەوە لە شەتەکەی مووسڵێ، دەیبەمەوە قەسرەکەی قۆجە سارەلوو، بەرامبەری (وەردەکێ). دەوجا وەی نایێ. بەژنێ باریك دەشێێنم بە داری دار میناییێ، مەمکی دەشێێنم بە دوو سێوەکانی لاسۆر وەکی شین دەبن لە باغی میرانی قادربەگ، ماڵ لە شەقڵاوێ.

٨٠

سەرێ من گەلە دێشی، دلم بەگازە گازە. دەچووینەوە سەر چیایەکەی قەرەچوغا ڕەنگین، زەینێ خۆمان دەداوە گومەتەکەی سوڵتان عەبدوڵڵای عارەبی، لە کاکێ تو چەندە بەقوڵینگ و قازە. ئەمن گۆتمەوە بەژنەکێ باریك، زەندێ بەبازن، بینە ماچ کەم خەت و خاڵێ گەردەنێ، چەرخەیێ ڕوومەتێ، بن پەڕیێ خەزێمێ. ئەمن زۆر مەترسییان دەکەم ئەوساڵەکە بکەومە وەڵاتێ غەریب و غوربەتییان، ئەگەر ڕۆیشتم، بەدوعا. گەردەنت ئازە.

٨١

حەیران، تەنێ بەتەنێ، زێدەجوانی گەردەن کێل، مەڕۆ ناتگەمێ. ئەنگۆ لەبۆ من بلێنە داك و بابی حەیرانێ، لە بۆ بەژنەکەی باریك و دووچاوی کاڵ و زەندەکەی بەبازن، کابانی ماڵێ، لەبۆ نادەنێ؟ شەوێ لە سێبارا نیوە شەوێ دەچمەوە جێیێ ژوانێ بۆن کەم قۆرکی گەردەنێ، ڕاست و چۆپی خەناوکێ،

زێدەجوانی گەردەن کێل، دەبا دەستیٚ خۆ تێك بگرین، ماڵیٚ خۆ بکەین لەویێ وەتەنی.

٨٢

حەیران. گەلە گەلە نەخۆشم، دەردم دوو دەردە. کەسەریٚ لە دڵیٚ من بەژنەکەی باریك و دوو چاویٚ کاڵ و زەندەکەی بەبازن، چ بکەم گەردەنیٚ زەردە. ئەو ساڵەکە من لە خەمیٚ ڕووت و قووت و فەقیر و ماڵوێرانییٚ خۆم نیمە، ئەمان حەز لێککردن لەگەڵ کیژیٚ بێوەژنان هەمووی ئاخ و کەسەر و دەردە. وەکی کیژ جوابان دەنێری دوعا و سەلامیٚ لە کوڕەتیم حەیرانیٚ، ئەو ساڵەکە بەوی دەرەبواریٚ یانەکە بمخوازە بە ماڵی دنیاییٚ، یان بە خوشکەکەی لە داك و بابی، یان وەرە دەستم لیٚ بەردە.

٨٣

حەیران، هوڕە[1] گۆتییە شەماڵی[2] وەرە ماڵیٚ خۆ بارکەین بچینە مەعبەینیٚ هەور و ساماڵی.

کوڕ دەڵیٚ لە بۆ من بڵێنەوە مەلایان و فەقێیان لە بۆ من بڕۆننەوە قورعانەکە قەدیم، دەبا بزانین بعێشت[3] خۆشترە یان شەویٚ لە سێباریٚ نیوەشەویٚ خەویٚ لەگەڵ ناسك و نازداری.

٨٤

حەیران. ئەریٚ براینە برادەرینە. ئەوڕۆ زەینیٚ خۆ بدەنیٚ قەنتەرەی ماڵی

٨٣

١-هوڕە: ڕەشەبا.

٢- شەماری: شەماڵ.

٣- بعێشت: بەهەشت.

بایی حەیرانێ بەر لە شەماڵی، ئەنگۆ بە چاوێ من برۆننێ بەژنەکێ باریك و زەندێ بەبازن، بەقوندەرەکی زرۆقی، بە زوڵفەکی بەخەنە، بە چارۆکەکی مەلەز کەتان چەندە شیرین حەوشێ دەماڵی[1].

کیژ دەڵێ: هەتیمەلاوە ئەتو شەوێ لە سێبارە نیوەشەوێ وەرەوە جێیێ ژوانێ، بۆن کە گەڕی خەناوکێ، کوڵمەیێ ڕوومەتێ، بەینێ مۆری و مەرجانان، نەکو ئەو ساڵەکە بەوییە خەفەتێ بمرین بەوییێ بوارێ.

٨٥

حەیران، ئەرێ برادەرینە ئەوڕۆ هێوارێ ئەگەر مردم قەت مەڵێن درەنگە، قەبرەکێم لۆ لێ دەن لە بەینی سینگ و مەمکێ حەیرانێ، بیرازی[1] تەنگە. بە سێیان هەڵم گرن، بە چاران دام نێن، تەسمیلم کەن بە گۆڕەکەی گۆڕخانێ، لەسەر گۆمی شیرناوێ، بەشکو بەژنەکێ باریك و ناوقەدێ زراو لەگەڵ کۆمەڵەکێ زەریان و زەری ئەسمەران، بەشکو دێنەوە سەرینێ لەسەرم دەگرییێن بە ئاواز و دەنگە.

٨٦

حەیران. ئەمن نازانم نە شەوە نە نیوەشەوە. کەڵەبابەك دەخینی لە گەڕەکی بەرەوە. دەکو ماڵی ماخۆی[1] ئەوی کەڵەبابی خەراب بی، شەوێ لە سێبارا نیوەشەوێ ئەمن و بەژنەکەی باریك و دەستێ بەبازن و قامکێ بە

٨٤

١– دەماڵی: گسك دەدا.

٨٥

١– بیراز: ئەڵحەد.

٨٦

١– ماخۆ: خاوەن.

ئەنگووستیلە و پەرچەمێ شێ تاڵی دەکا لە شیرین خەوە. گۆتمە بەژنەکێ باریك بینە ماچ کەم خەت و خاڵێ گەردەنێ، چەرخێ ڕوومەتێ، لەگەڵ هەردوو چاوێ بەخەوە.

٨٧

حەیران. گوندێ مە لە من ئەوبەر ئەوبەرە. زەینێ خۆ بدەنە کۆشك و باڵەخانێ ماڵە بابێ حەیرانێ، گەلە بڵندە لە من بە تاق و پەنجەرە.

کوڕ دەڵێ: بینە ماچ کەم خەت و خاڵێ گەردەنێ، چەرخێ ڕوومەتێ، بن پەڕیێ خەزێمێ، لەگەڵ هەردوو شەمامەی باخەڵێ. ئەمن هەنگینێ دەس لە بەژنێ باریك هەڵدەگرم، هەتا ئەوێ ڕۆژێ لە هەموو کۆلانان دەبیتەوە شەڕە خەنجەرە. ئەمن زامنی دەکەم لە ڕۆژێ قیامەتێ لۆ داکێ حەیرانێ گەلە خێرە، لۆ بابی حەجولئەکبەرە.

٨٨

حەیران، ئەوی ئێوارێ لە بۆت بەکێندەرێدا هەڵبلێم؟ بە زوورە زووران[١]، بە زووری (ساتۆری). بەژنێ حەیرانێ گەلە منداڵە، گەلە ئاشقە لەگەڵ تۆقان و تەلەسمان، لەگەڵ هووردە مەرجان و مووری.

گەلەك حەیفم دەمینێ وەکو بەژنێ باریکیان سوار دەکرد بەوێ ئێوارێ لەبۆ گولەکەی مێردان، کەڵەبابی سەر بارەداران، گیسکی باربووان، کاوڕی سەلەمی، بە زەرد و سۆری.

٨٩

حەیران، ئەستێرەکم لێ هەڵدێ لەلای بەیانی، شەوقێ خۆ دەداتەوە لە

٨٨

١– زوورە زووران: ئەو تەپۆڵکانەی کە وردە بەردیان پێوەیە.

چەولینگ و[1] چەولینگان، چەولینگی (پردێ)، ئەوجا دەیداوە لە دارێ شیلانێ. ئەنگۆ زەینێ خۆ بدەنە بەژنێ باریك دێتەوە دانی ئێواران لەگەڵ کۆمەڵەکێ دەستە خوشکان لە تازیمانێ[2].

٩٠

حەیران. ئەوڕۆ ئێوارێ لە بۆم بڵێنەوە وەستا و وەستاکاران، جوابەکی لە بۆ من بدەنە وەستا حەسەنی، خەزێمەکی لە بۆ دەستێ بەبازن و قامکێ بە ئەنگووستیلە، گەردەنێ زەرد بەخاڵی لە بۆ من دروست کا، لێی نەدا بە چەکوچی، نەیگرێ بە گازی، لێی نەدا بە سندانی، ڕای بگری لەسەر دەستێ خۆی لە بەینی عەرد و عاسمانان، وەستا سەدجار چاوی کۆرەبی، دەستانی بشکێ، چونکە خەزێمێ بەژنێ باریکی گەلێ گەورە کردبوو، شەوێ لە سێبارا نیوەشەوێ، نازانم نە تالعی منە نە تالعی بەژنێ باریکە لەمن دەگری جێیێ شەو ڕامووسانی.

٩١

حەیران، ئەوڕۆ ئێوارێ لە بۆت بەکێندەریدا هەڵبڵێم. زەینێ خۆ بدەنە زێیێ بادینان لە منێ خانەوێرانێ ئەوڕۆ ئێوارێ ئەوا دێ و دەبەزی.

کیژ دەڵێ: کوڕە حەیران ئەتو گەلە دوعا و سەلامت لێ بی توخوا شەوێ لە سێبارا نیوەشەوێ وەرەوە جێیێ ژوانێ، بگرە جۆتە شەمامان، بۆن کە چەرخێ ڕوومەتێ، بن پەڕێ خەزێمێ، چونکە ئەو ساڵ دەچییەوە وەڵاتی غەریبییان، دنیا مەرگ و مردنە، دەبا لە بۆ کەیفێ دڵێ خۆ تێکەڵ کەینەوە وردە پەرچەمان لەگەڵ سمێڵ و کەزی.

٨٩

[1]– چەولینگ: قامیشەلانی بە ئاو و قوڕ و چڵپاو.

[2]– تازیمانێ: تەعزیە، سەرخۆشیدانەوە.

٩٢

قەراج قەراجە.. قەراج بەناوە. ئەوا پێیدا دێ دوو کۆرپەی ساوە[١]، یەکەکیان یارە ئەوی دی پلکە پێناوە. دەستێ خۆم هەڵوەشاند لە بەژنەکەی باریك و دووچاوی کاڵ و زەندێ بەبازن، گەلە شیرین ئاورِی خۆی داوە. گۆتمێ بینە ماچ کەم خەت و خاڵێ گەردەنێ، گەلە شیرن زولفێ خۆی هەڵداوە.

٩٣

حەیران، ئەورِۆ ئێوارێ وەرن زەینێ خۆ بدەنە دەشتی کاولە قەراجی، فەسڵێ بوهاران لە من چەندە شیرینە، گەلە پان و بەرینە. ماڵە بابێ حەیرانێ ئەورِۆ ئێوارێ لێیان نا هاتنە خوارێ بەسەر زوورگە زراوێ، پەرِینەوە لە کەندیناوێ، هاتنەوە لۆ دەشتێ قەراجی، رِەشماڵیان رِەشە، چیخیان رِەنگینە.

کیژ دەڵێ: کورِە حەیران گەلە دوعا و سەلامت لێ بی، شەوێ لە سێبارا نیوە شەوێ وەرە مەرکەزێ ژوانێ، ئۆبالی منت لە گەردنی بی، یان دەستانم لێ بەردە، یان ئەوشۆکە لە بۆ کەیفێ دڵێ خۆ لەوی تۆرِ و گەرداوەم دەربینە.

٩٤

حەیران، لە بۆ من بلێنە دەشتێ قەراجی لەگەڵم یار بی. خۆم لۆ بە خولامی قەرەچووغەکە رِەنگین کا، ملێ خۆم لە بۆ نەوی بکا هەتا ماڵە بابی حەیرانێم لێ دیاربی. ئەمن بەژنەکی باریك و زەندێ بەبازن و قامکەکە بەئەنگووستیلە دەشپێنمەوە بە کار و کار مامزەکی سۆرغەری کوورِەکە وەکی دەلەوەرِاوە لەسەر شارە مێرووڵانێ. ئەورِۆ سبیانێ سەد حەیف و

٩٢

١– ساوە: ساوا.

مـخـابـنـێ دنـیـایـەم دەمـیـنـێ، جـۆتـە تـاجـیـیـەکی شینکی گوێ بە ڕیشۆڵەیان بەردەدایێ، هەڵیان دەستاندەوە لە هەوارێ هەوارغەری، شۆڕیان دەکردەوە لە زوورگێ مەرجانی، گومەتێ سەید سولەیمانی، عاویێ زمارە و زمارەی، گردێ گوێڕی، چەندێ شیرین لە حەردییان دەدا لەبن گومەتێ مێرەمە دیانی.

٩٥

حەیران، ئەنگۆ وەرن زەینێ خۆ بدەنە بەژنێ حەیرانێ، لە منێ خانە غەریبێ خالّی لە چاوێ. بەژنی وێ زاڵم بابەی لە بۆ من بمینێ بە کار و کارغەزالەکی سۆری سۆرغەری کووڕەکەی دوومانگی، وەکی دەلەوەڕێتەوە لە (زوورگەزراو)ێ خۆمان، چێشتاوێ خۆی دەکاتەوە لە کانییەکەی (پیرە چارداغی). هێوارە درەنگە قایماتی خۆی داوێتەوە ناعبەینێ (هێلەوە) و (سیاوی).

دوا وته

ئیستا. کە لەم لاوك و حەیرانانە بوومەوە، ئەمەوێ بە خوێنەوارانی خۆشەویستی ڕابگەیەنم کەوا چونکە خۆم شارەزاییم لە شێوەی دوینی خەڵکی دەشتی هەولێر و کوردستانی ڕۆژاوا نەبوو، نەمتوانی، دەق، شێوەی بەکارهێنانی وشە (حەوت) لەسەرەکان ڕابگرم. هەروەها ئەو بادەرانەش کە لاوك و حەیرانەکانیان بۆ دەخوێندمەوە، ئەوەندە وریاییان نەبوو لە بارەی زمانەوە کە بتوانن ڕاست بیدەن بەدەستەوە. نەك هەر ئەوان، بەڵکو کە کتێبەکەم پیشانی چەند برادەرێکی خوێندەواری هەولێرییش دا، ئەوانیش پێیان نەکرا بە تەواوی بۆم ڕاست کەنەوە. بۆیە بێ گومان گەلێ شوێنی وا دێتە ڕێ کە پێویستی بە (حەوت) بێ و بۆی دانەنرابێ، یا بە پێچەوانەوە.

جا، لەم ڕووەوە هەم داوای لێبووردن لە خوێندەواران، هەم داوای ڕاستکردنەوە دەکەم لە هەر کەس کە پێی بکرێ.

کۆکەرەوە

سەرنج: دەزگای ئاراس هەوڵی داوە بەشێکی زۆر لە هەڵەی نووسینەوەی دەقەکان کە مامۆستا محەمەدی مەلا کەریم لەبەرەوە ئاماژەی پێ دان، ڕاست بکاتەوە، هەروەها لە لێکدانەوەی واتەی هەندێك وشەدا کەموکورتی هەبوو، ئەوانیش چاك بکاتەوە. کێشە لە بەشی یەکەمی دەقەکاندا، واتە لە لاوکەکان، ئەوەیە دەقی لاوکەکان لە بنەڕەتدا بەکرمانجیی سەروو داڕێژراون، بەڵام ئەوانەی لە گرتیگەدا بۆ مامۆستایان گوتووە، خەڵکی دەوروبەری هەولێرن و شێوەی ئاخاوتنی دەشتی هەولێر بەسەریاندا زاڵە، بۆیە زمانی لاوکەکان بووە بەتێکەڵەیەك لە کرمانجیی سەروو و شێوەزاری هەولێر.

بەڵام دەقی حەیرانەکان هەمووی شێوەی ئاخاوتنی هەولێرە و مامۆستا لەمەشیاندا لە کاتی نووسینەوەدا زۆر وشە و دەربڕینی کردووە بەشێوەی سلێمانی. هەوڵمان دا تا بکرێ بیانگەڕێنینەوە سەر بنەڕەتی خۆیان.